

PATAK MÁRTA

A nő meg a kutya

MONODRÁMA

Történik napjainkban, egy külvárosi parkban. Az idősödő nő hajléktalan, kerekesszékes ül, mindkét lába hiányzik, a kutyája társaságában él, most ébred álmából. A kutya, plüsskutya, végig a pad alatt fekszik. A nő szemét dörzsölgetve, kábán beszél, mint aki részeg. Mámornak is gondolhatjuk. Talán az is, mert a hideg ellen többnyire itallal védekezik.

Rizses hús. Olyat ettem egyszer, ha te azt tudnád! Honnan tudnád, nem is éltél. Mit beszéllek itt összevissza! Nem is éltél! Nem is élsz. Megmérgeztelek. De nem szabad megtudniuk, mert megvonják az adagodat. Amíg tudom, titkolni fogom, hogy... Olyan rizses hús volt, de olyan! Birkahússal főtt. Meg talán paradicsom is volt benne. Még mindig a számban van az íze. Sajnálталak. Mégis meg kellett tennem. Kiveszett belőlem az emberség, az érzés, rosszabb lettem az állatnál. Mindenki úgy kezel. Csak miattad tűrnek el itt a parkban. Ha te nem leszel, mint ahogy már nem is vagy, nem tudom, meddig nézik el, hogy itt legyek. Ez a furcsa zümmögés a fejemben. Biztos a bortól zsong. Rózsika, nem kellene ám annyit inni, hallja? Hallja, magának beszéllek! Rózsika! *(Megrázza magát a vállánál fogva.)* Rózsika! Rózsa! Az. Büdös Rózsa. Látott már valaki бүdös rózsát? Én láttam. Tessék, itt vagyok. Szakítson le valaki, arra várok. *(Nevet. Rekedtes, cigaretta ízű nevetés.)*

Hogy is volt? Vettem strichnint? Nem, azt hiszem, kegyetlenebbül végeztem veled. Mint a Karamazovokban. Vagy mint Csáth Géza fiúi. Milyen kedves vagyok! Ragadt rám valami az irodalomból. Megtanultam a gyilkos eszközöket. Nem kell más, csak egy gombostű a kenyérbe. A strichnin jobb lett volna. Gyorsabb. De végig kellett nézmem a kínlódásaidat. Ez a büntetésem. Meg is érdemlem. Főleg hogy ilyen szenvtelenül tudok róla beszélni. Miért? Rajtam tán megkönyörült valaki? Ha elmesélném az életemet, semmi különöset nem talál-nánk benne. Viszonylag jól tanultam, de nem mentem tovább, akkor pedig még lett volna értelme, de én untam az iskolát, újságot hordtam, mozit takarítottam, egy darabig sűgó is voltam egy pinceszínháznál. Jaj! Honnan szedem én ezt a sok marhaságot? Sose voltam sűgó. Csak szerettem volna sűgó lenni talán. Kit érdekel a sorsom egyáltalán? Rózsika, Rózsi, Rózsi-kám. A szánakozó öreglányok. A belvárosi vén tyúkók. Őrzik a sok arisztokrata vonást. Én meg a proli. Csak takarítónőnek lettem volna jó. Másfél éve élek az utcán. Kidobott az élet-társam. Talált egy nálam fiatalabbat. Mit csináljak. Jó faszi volt. Ha nem rűgott be nagyon, jókat dugtunk részegen. Tizenöt évvel fiatalabb volt nálam.

(feltápáskodik, hátát a fának veti, és álomittas szemekkel bámulja a két csajka ételt maga mellett.)

Rizses hús. Hallod, Józka, rizses hús. Na, nézzenek oda, mit beszéllek, hiszen már meg-döglöttél. Nem is élsz. Megmérgeztelek. Beadtam a strichnint, mielőtt lefeküdtem. Csak jó messzire elvittelek, nehogy észrevegyék, mert akkor leshetek. Nem kapom meg az adagod. *(Nehezen forog a nyelve. Fázósan körülnéz, nyújtóztatja gémberegett tagjait.)* Nem baj, azért beszéllek. Úgyis bolond vagyok, nem számít, hogy magamban beszéllek. Ha itt lennél, az se jelentene semmit. úgyse tudnál válaszolni. Csak néznél azzal a bánatos barna szemekkel. Mintha én tehetnék róla, hogy kutyának születtem. Még arról se tehetek, hogy én embernek születtem, nem ám arról, hogy te kutyának. Istenem! Valakinek kutyának is kell lenni. Rizses

hús. Jó ez, csak az a baj, hogy rohadtul nem vagyok éhes. Bezzeg ha te élnél, fölfalnád azonnal. Ha nem vigyáznék, az enyémet is, ugye? Most már mondhatom, nem vagy itt, csak azért vettelek magamhoz, mert nem tudsz feleselni. Elegem lett belőle, hogy folyton visszabeszéltek. Egy darabig jó lettem volna, de csak hogy megdugjanak, miért, a hajléktalanok azt hiszed, nem dugnak? Nem a fenét nem. El tudod képzelni, milyen érzés? Mikor nem voltam túl részeg, azt hittem, enyém az egész világ, mikor láttam a Dunát, miközben hátulról keféltek. Ja. Négykézláb voltam. mint te. Hát, ilyen a sorsom. Jaj! Ezt nem bírom, ezt a fecsegést. Az agyamra megyek. Saját agyamra megyek. Lehet, hogy nekem kellett volna bevennem azt a sztrichnint. Vagy lenyelhettem volna én is azt a gombostűt. Milyen furcsán kavarog minden a fejemben! Nem vagyok százas, mi? (*Arrébb tolja a két csajka rizses húst.*) Rá se tudok nézni. Fúj. Rizses hús. Kása. Áska. Mitől kása, miért nem áska? Miért kellett fölébrednem. Vissza is fekszem. Valaki idejöhetne megint, és beszélhetne kicsit az emberi méltóságról. Nem gondolod, Jóska? Mi meg hallgatnánk. Bocsnát, elfelejtettem, hogy megmérgeztem. De mondjuk idejönne valaki, és papolna itt nekem az emberi méltóságról. Hogy az a legfontosabb. Én meg bólogatnék. Hogy az bizony. Úgy ám! Ahogy mondani méltóztatik. Csakhogy én már nem vagyok ám ember! Féreg lettem. Bizony. Toportyán. Aszfalttoportyán. Kúszva közlekedem a házfalak mentén. Most, hogy megöltém a jótevőmet, aki húzni szokott, már el se tudok innen mozdulni. Mert lábam sincs ám! De nincs ám. Levették. Egyiket a másik után. Lassan elfogyok majd. Nem tudom, talán a következő lehetne a fejem. Azzal akkor vége is lenne. De nem, igaz. Igaz, hagyjuk meg ezt a kis játékot, kéz nélkül még működhet a szervezet. Vágják csak le előbb a bal, aztán a jobb kezem. Hogy utána mi jöhet? Hát, marad még a két mellem. Úgyse jó már semmire. Azt is levághatják. Aztán jön sorban a fülem, az orrom. Úgyis lerohad majd, mint a leprásé. És aztán? Mi marad? Mit lehet még levágni rólam, mikor már csak egy fej meg egy törzs leszek? Ki lehet kanyarítani a pinámat. Az aztán végképp semmire se jó. De van még a nyelvem is, azt is. És utána tényleg jöhet a fejem. Akár egyben, akár részenként. Szedjük ki a két szemgolyómat, vágják le a számat, üssék ki a maradék húsz fogamat, és vágják le a köldökömet. Azzal végleg lemetszenek a föld színéről. És eltemetnek vagy a kukába dobznak egy csontos húshengert. Szúrjanak bele egy zoknikötőtűt az agyamba, hátha nem is érzem már. Ez voltam én, Farkas Rozália.

Rettenetes. Megindul az agyam, és nem tudok megálljt parancsolni neki. Csak ne működne ennyire. Hiába iparkodok, nem sikerül végleg letompítanom. Jóféle kocsisborral persze. Minek él az ilyen ember, mint én? Lehetnék családanya, létminimumon küszködő, büszke, elvált feleség, aki összeszorított szájjal cipeli óvodába két apró gyermekét, ötvenkét négyzetméteres panellakásban él a város szélén, és pénztárosnő egy multimédiás cég üzletében. Frászt. Egy piaci csemegében. Legfeljebb ott. A multimédiás multinál fiatal lányok és fiúk ülnek, akik szíával köszönnek a fiatal lányoknak és fiúknak, akik különféle kütyüket vásárolnak a papa kocsijába. Jaj jaj! Jön ám a társadalomkritika! Gyenge a szociális háló. Tágul a lyuk. Kipottyantam belőle az első adandó alkalommal. Bizony. Na jó, valljuk be, deviáns voltam. Mindig. Deviánsból hogy lesz hajléktalan? Könnyen. Majd egyszer elmesélem. Kinek? Kinek, te marha? Megölted Jóskát, azt hiszed, Jóskán kívül bárkit is érdekel, hogy te ki vagy? Még Jóskát se nagyon érdekelné, ha nem veled együtt kapná a napi betevőt.

Rövid időre elsötétül a színpad

A bírónő kinézett magának. Olyan jóságos lélek, rá van írva az arcára. Ha rajta múlna, igazságos is lehetne a magyar törvényhozás. Milyen szépen beszéltek. Valami ragadt rám talán.

A koszon kívül, hallod? Mondaná Jóska. Na, nem te, az ember Jóska. Nem te. Jóskáról még nem is meséltem. Életem nagy-nagy lehetősége. Persze, azt is elszalasztottam. Csodálkoztál volna, mi? Rózsa, a nagy elszalasztó. A lehetőségek elpuskázója. Ötvenévesen odáig vitte, hogy csütörtökönként rizses húst kap Jóskával együtt a népjóléti konyháról, mert egy névtelen jóakarója befizette. Két adag főtt étel naponta. És cserébe nem vár semmit. Szóval Jóska. Nem te, az ember. Nagyon vagány srác volt. Csak közterületen volt hajlandó kefélni. És csakis meztelenül. Hogy csak úgy félig-meddig, a blúzom alá nyúlva, az úgy nem volt jó neki. Teljesen le kellett vetköznünk. És nem sietett ám! Fenét. Szépen, komótosan. Na, ez volt a Jóska. Ő egyetemre járt akkor, jogra, én meg éppen hogy nem érettségiztem le, érettségi előtt kirúgtak, negyedikben, elég sok volt a rovásomon, azt mondták. Pedig hidd el, semmi extra. Csak nem úgy éltem, mint a többi lány. Mert majdnem mind lány volt, csak két fiú járt az osztályba. De mindenki olyan rendes volt. Én meg ezek szerint nem. A régi általános iskolás osztálytársaimmal lógtam folyton Óbudán. Kocsmáról kocsmára, nagy világmegváltó beszélgetések, rockzene, csövezés, hálósákban alvás a temetőben, amit akarsz, dögvél. És a Tabánban szedtem föl egyszer Jóskát. Nagyon vagány akart lenni szegény, hát én segítettem neki ebben. Eleinte nehezen tudott felszabadulni, de aztán... mondom, olyannyira, hogy dugni is csak közterületen akart. Persze, nem a Parlament előtt, annyira azért nem. De mindig izgatta a veszély. Szegény. Komoly családból való fiú volt, szeretett volna egy kicsit belekóstolni a csöves életbe. Hát, mutattam neki ezt-azt. (*Némi szünet után*) Jaj, de unalmas vagyok! Nem is értem. Alighogy kinyitom a szemem, rögtön rám tör a szómenés. De a Jóskát még befejezem. Végtére is a druzsád, nem igaz? Szegény, a végére teljesen kikészítettem. Tudod, ő is az a fajta volt, aki szeretne vagány lenni, de csak egy bizonyos határig. Na, ezt meg nem lehet. Vagy vagy. Ha határok között mozogsz, sok minden nem lehetsz. Jársz az egyetemre, csak úgy ímmel-ámmal benne vagy a buliban, ez így nem megy. Legalábbis akkor nem ment. Hogy most hogy vannak a fiatalok, fingom nincs róla, de nem is érdekel. Még szerencse, hogy sose született gyerekem. Egyéb se hiányozna, mi? Már lehetnék nagymama. Na, jó, hagyjuk ezt, a Jóskánál tartottam. Hát, egyszer jön ám, lógó orral, hogy megbukott a szigorlatán, és most mélyen magába nézett, komoly elhatározásra szánta el magát, felhagy a csövességgel, jó útra tér, mert így nem lesz belőle ügyész vagy ügyvéd, már nem emlékszem, mit mondott. Na, megsúgom, nem is lett, mert elvégezte az egyetemet, aztán dobbantott. Valahol Svájcban él vagy Olaszországban, nem tudom. Gumigyáros lett. Nem igaz ám, csak kitaláltam akkor. Hogy gumigyára van, biztos színes kotonokat gyárt gépsoron, és közben az irodájában az jár a fejében, hogy milyen jókat kefélt velem a Tabánban vagy a körúton. Semmi más élménye nem lehet. Van egy határ, Rózs, mindig így szólított vagy feslett Rózsaszáznak. Van, van ám egy határ. Kedves Józsikám. Van bizony. Te már akkor is tudtad, én azóta se. Én már csak ilyen vagyok. Utcanéni. De fura! Pedig úgy érzem, nem változtam semmit. Húszévesen is ugyanilyen voltam, esküszöm. Na jó, valamivel talán több fogam volt, meg jobban néztem ki, nem voltam ennyire szakadt.

A bokor tövébe állított, két, leborított műanyag edény tartalmát vizsgálja. Leveszi az egyiknek a fedelét, beleszagol, és közönyös hangon megszólal.

Rizses húst kaptunk, Jóska. Rizses hús. Persze, nem hallod, hogy hallanád, csak még egy darabig beszélni fogok hozzád, mintha hallanád. Elintéztelek, mi? Elmentél meghalni, mint az elefántok? Jaj. Nincs kedvem enni. Most, hogy duplán megtehetném, elment az étvágyam. Hallottál ilyet? Madártejet ennék. Bizony. Madártejet. Nem tudom, eszek-e még valaha az életben. Jóska, hallod, azért nem gondoltam volna, hogy képes leszek rá. Nem könnyű ám

gyilkolni! Nehogy azt hidd. Igaz, álmomban már gyilkoltam. Nem is egyszer. De azért ez mégis más volt. Aljasabb. Álmomban tiszta kézzel gyilkoltam. Jó, mi? A korrekt gyilkos. Rózs, a korrekt gyilkos. Aki felemelt sisakrostéllyal támad. A barátjára. Mert sose ellenséget öltem. Mindig barátot. Vagy az anyámat, de az is olyan volt, mintha a barátnőmet ölném meg. Mosolygott, mikor szíven szúrtam a zoknikötőtűvel. Tizenkét éves lehettem. Aztán egy fiút is megöltem, mert csúfolt, hogy pápaszemes. Akkor még volt szemüvegem. Pápaszemes, azt mondta, ha meglátott. Őt is elintéztem. A másik osztályba járt, matekóra előtt fejbe dobtam egy kavicssal, és elterült. De csak álmomban, mondom, és utána sose mondta többet, hogy pápaszemes.

Te Jóska, tegnap nagyon berúgtam, mi? Kezdek visszaemlékezni. Halványan, halványan. Csak addig emlékszem, hogy téged elintéztelek. Hozzám jöttél, mert hívtalak, megsimogat-
talak, aztán beletettem a szádba a kenyérbélbe szúrt gombostűt. Hogy utána mi történt, nem tudom. Elszaladtál, arra még emlékszem. Talán hogy ne a szemem előtt kelljen meghalnod. Maradhattál volna, mert másra nem emlékszem. Még megittam a maradék bort, és elterültem, mint egy zsák. Aludtam mostanáig. Be se takaróztam. Még szerencse, hogy nincsen szűnyog. Megettek volna.

Ezentúl tehát két adagot ehetek. Mert nem fogom elárulni, hogy megöltelek. Hadd hozzák csak, hiszen erre ment ki a játék. Rózs nem osztozik tovább. Nem bizony. (*Mintha elbizonytalanodna.*) Hát, bele kell jönni. Előbb-utóbb ebbe is beletanulok. Mindig mindenki mindenbe beletanul. A jég hátán is megél az ember, mert olyan. A jegesmedve csak az Északi-sarkon, de az ember akárhol. Meg kéne enni azt a rizses húst, amíg meleg. De nem csúszik le a torkomon. Te Jóska, tényleg megöltelek, nem csak úgy gondolom? Most kicsit elbizonytalanodtam. Nem voltam én ennyire szemét. Na jó, felelőtlennek felelőtlen, látod. Különben nem lennék az utcán, hanem nevelném szépen leánygyermekem, aki most Isten tudja, hol éldegél. Valahol Dél-Amerikában talán. Hozzáment egy indiánhoz. Jól csinálta. Jól bizony. Ha én akkor hozzámehettem volna egy indián zenészhez, nem lennék az utcán, annyi szent. Csak én kubait választottam volna. Kubában mindig jó meleg van. Oda mentem volna. De a lányom Uruguayba, Paraguayba vagy Ecuadorba ment, nem is tudom. Valamelyikbe, mind-egy. Várható volt, hogy megpattan az intézet után, de hogy ilyen hamar, azt nem gondoltam. Nem is köszönt el. Néha kijött hozzám, kért cigit, piát, úgy beszélt velem, mint én az anyámmal, mintha magnóról lehallgatta volna, pedig hát nem is ismerte. Pont ugyanúgy, mint én gimnazista koromban. Szóról szóra ugyanazt mondta. Neki talán oka is volt rá, nekem nemigen. Nekem csak annyi bajom volt, hogy a fater iszik, miért nem rúgjuk ki. Anyám meg inkább rajtam töltötte ki a mérget, de csak amíg hagytam, mert gimiben már ellógtam otthonról. Volt úgy, hogy a rendőrséggel hozatott haza Kecskemétről. Mikor hálószákban a temetőben aludtunk egy szegedi koncert után.

Te Jóska, most, hogy eltettelek láb alól, egész megeredt a nyelvem. Beszélék itt magamban, nem is értem, minék.

Na jó, hát mesélem az életemet. Nem az elejétől, mert az nem annyira érdekes, inkább csak kamaszkoromtól, mikor kezd más lenni, mint a többieké. Sokat csavarogtunk, többnyire az erdőben, fölmentünk a Hármashatár-hegyre, és mindenféle búvóhelyeket kerestünk. Fiúk, többnyire voltak. Lányt nem nagyon vettek be maguk közé, engem is csak azért, mert látták, én nem vagyok olyan, mint a többi kényeskedő, ha kellett, a háromméteres kerítést is átmásztam velük. Nem voltam túl rossz tanuló, még így se, meg az osztályfőnököm talán elnézőbb volt velem, mint a többiekkel, mert tudta, hogy a fater iszik, anyám meg tűr és folyton dolgozik. Időnként behívott, és komolyan, felnőtt módjára figyelmeztetett, hogy az élet nem

annyiból áll, hogy csavargunk a Rómain, meg az erdőben, annál többet is kell az embernek csinálni, mint hogy reggel felkel, meg este lefekszik, mert közben van egy nap, amit meg kell tölteni tartalommal, mert különben semmi értelme, hogy ember az ember. Emlékszem, ezen akkor nagyon elgondolkodtam. Nem is mindjárt a fejmosás közben, hanem pár nappal utána, mikor egy hangyabolyt piszkáltam egy vékonyka bottal, és figyeltem, milyen kavarodás támad a tetején. Semmihez nem volt kedvem, nem mentem a fiúkkal se, mint előtte mindennap szinte, inkább egyedül üldögéltem, jó messze a szokásos búvóhelyektől. És akkor jött a cigányasszony, aki megtanított kártyát vetni. Akkor még nem tudtam, hogy boszorkány vagyok, ezt csak később mondta, de valamit nyilván láthatott bennem, különben nem ült volna oda mellém, nem áll le velem, taknyos tizenégy évessel beszélgetni. Attól fogva rendszeres vendég lettem náluk, gimnazista koromban sokszor náluk is aludtam, meg is lett az eredménye, a lányom, de ő már Ecuadorban vagy hol mulat az indián zenéssel. Nem is tudtam pontosan, tényleg a Jóska-e az apja a gyerekeknek, mert lehetett volna a másik két testvére is, csak azért mondtam a végén, hogy a Jóska, mert ő már elmúlt tizenhét, igaz, nem sokkal, a másik kettő túl fiatal volt még, a Lala tizenhét, mint én, a Pityu meg másfél évvel nálam is fiatalabb. Micsoda szabadság volt náluk! Miután Rozál befejezte az oktatásomat, ami félóránál sose tartott tovább, kedvünkre hancúrozhattunk egymás hegyén-hátán egész délután, a kutya se szólt ránk. Az öregek kint ültek a folyosón, beszélgettek, ettek-ittak, mi meg kedvünkre kufircoltunk odabent. Nem csak én voltam lány, Jóskaék unokatestvérei is átjöttek néha, de olyan is volt, hogy én voltam az egyetlen lány a három fiúval, az mindenesetre később már nem volt annyira érdekes. Ha jött a kuncsaft, Rozál kuncsaftja, mert, még nem mondtam, ugye?, Jóskaék anyját is Rozáliának hívták, mint engem, talán ezért is szemelt ki utódjának, takarodnunk kellett a szobából. Rozál nagy hangosan, már kint a küszöbön ordított, hogy hess ki innen, hess, hess!, mintha tyúkokat hajkurászna, az értetlenkedő kuncsaftnak meg elmondta, ne aggódjon, mielőtt belépnének, ki kell onnan takarítani a gonosz szellemeket. Mi meg ezalatt összekapkodtuk a ruhánkat, és áthurcolkodtunk a konyhába. Ott mindjárt érdekesebb lett a dolog. Emlékszem, egyszer a Jóska nagyanyja bejött, mikor nagyban ment a hókamóka. Az öregasszony nem szólt egy szót se, levette a polcról a pipáját meg a dohányt, és szemrebbenés nélkül kiment, miközben én az unokájával keféltam. Láttam, hogy Jóska-t nem zavarja, hát én se idegeskedtem.

Leérettségizni érthető okból már nem tudtam, megszületett a lányom, akit azonnal intézetbe vettek, mert kiskorú voltam, apám ivott, a gyivisek nem látták biztosítva a gyerek jövőjét. Jobban járt. Tőlem legfeljebb csak a kártyavetést meg a tenyérjósolást leshette volna el, már ha van hozzá tehetsége, meg hogy mire milyen füvet lehet használni, ami persze nem kis tudomány, én is jobban kamatoztathattam volna. Rozál azt mondta akkor az erdőben, hogy rögtön felismerte bennem az utódját, s bár nem vagyok cigány, nekem fogja átadni a tudományát, különben elszáll a varázsereje. Hát nem jó utódot választott. Hiába volt tehetségem a boszorkánysághoz, nem érdekelt a dolog. Jobban szerettem a fiúkkal lógni. Most meg? Most meg itt ülök a bokor tövében, és várom, hogy visszajöjjön Jóska. Nem öltem meg? Nem hát. Álmodtam. Azt álmodtam, hogy lenyelettem vele a gombostűt egy darab kenyérből, és most elment meghalni. Hogy én miket nem álmodok! Pont a Jóska-t! Azért, hogy megehessem az adagját. Le se tudnám nyelni! Meg holnap a bírónőnek is az lenne az első kérdése, hogy Rózs, hol a Jóska? Mert nála is első a kutya. Igazság szerint csak Jóska miatt engedí, hogy kint legyünk. Rendes a bírónő. Persze, csak a háta mögött nevezhetem bírónőnek, szembe kötelező a Marcsi. Egyszer mondtam szembe is, hogy bírónő, de rettenetesen mérges lett rám. Azt mondta, Rózs, ezt meg ne halljam még egyszer! Még viccből se! Mit képzelsz? Jó, jó, igaza

volt. Én is ezt tettem volna a helyében. Csak ha egyszer az ember a margóra kerül, sose tudja, kivel hányadán áll. Lehet, hogy teher a régi ismerősnek, az nem szereti látni, hogy lecsúszott, hogy rosszabbul megy neki, mint őneki. A bírónő nem szégyelli, hogy utcán lakik a gimnazista osztálytársa. Pedig nem is voltunk túlzottan jóban. Ő már akkor is komoly, tanuló lány volt, én meg, mondom, folyton az ember Jóskáékkal lógtam, miután Rozál befejezte az okitást. Persze, sokáig nem találkoztunk, főleg amíg a bírónő egyetemre járt, akkor nagyon ritkán, mert alig mozdult ki a lakásból. Folyton tanult, nem is értettem, hogy lehet ennyit tanulni, hogy ennek a lánynak csak a tanulásról szól az élete. Aztán milyen rendes ember lett belőle. Nem vette el az eszét a nagy tudomány. Mikor kikerültünk ide a Jóskával, miután a másikkal, az ember Jóskával szétmentünk, azt mondta a bírónő, egy feltétellel elnézi nekem, hogy az utcán csövezek, de azt is csak nyáron, ha másnaponta fölmegeyek hozzá tisztálkodni. Azt is felajánlotta, lakjak nála, amíg valamire alakul a sorsom, de én nem akartam, annyira megszoktam a szabadságot. Habár nincs a Jóska, akkor is itt vagy nekem te, Jóska. *(Körülnéz, nyújtózkodik, amennyire a helyzete engedi, kiabál)* Jóska! Jóska! Jóska! *(maga elé)* Előjöhetnél már, még a végén megbuggyan nekem itt ez a rizses hús.

CSUDAY CSABA

A partokon romok

FELESÉGEMNEK, SZÜLETÉS NAPJÁRA

Amikor még percek nélkül szállt az óra,
s bár minden zárva volt, tágult a határ,
álmunk nem vált, még nem foszlott valóra,
hajóorrunk szélbe fordult, elment. Vége már?

A kikötőket hínáros gát zárja el,
a partokon romok, véglények sokasága,
a dombokon az erdő már telet lehel,
és csak benned él a nyár, a kék, a sárga.

Ebben kell hinned, elmúlik nemsokára,
csendes álmot hoz, békét az éjszaka,
megtérsz a vízhez, sebedet mossa árja,

szemedet, ha villám hirtelen lezárja,
fordulj magadba, halld, zörög szíved szava,
de remény-jelet vés társad homlokára.

Lovas, 2021. augusztus

Színházban, kidőlt diófa

Álmomban színházba mentünk.
Mire odaértünk az előcsarnok kiürült,
csak egy jegyszédő állt a bejáratnál,
két tablettát adott és azt mondta,
mire vége az előadásnak, meghalunk.
Kicsit csodálkozva ültem a helyemre,
nem tudtam elképzelni, mi lesz.
A darab egyetlen jelenet volt: kihalt tér közepén
öregember, szappanbuborékot ereget.
Ömlik az eső, de az öreg nem ázik: egy kalapos asszony
ernyőt tart fölé. Semmi hang, csak az eső zuhogása.
A színjátszós gömbök fürtökben *szállnak a magosba*.
A monoton zajtól elaludtam. Álmomban
kidőlt, óriás diófa voltam, csupasz ágaim
szürkén, kuszán borultak a földre.

Az alkonyatban rigók jöttek énekelni,
de látványomtól rémülten menekültek.
Talpra álltam volna, de gyökereim megszakadtak.
Legvastagabb ágammal igyekeztem felkönyökölni,
de nem bírtam, fogott a talaj. Nem értettem,
hogyan történt, mért zuhantam el. Talán a szélvihar.
Rémlik, próbáltam nem tenni kárt
semmiben. A terasz, melynek árnyat adtam,
a ház, ahol sokan pihentek, épen maradt.
A hinta is, csak a szilvafából tört le pár gally.
Most itt fekszem, várom a fűrészt. Az ébredést?

Virányos, 2021. március

Az Ellis

Háttal fáklyának nőnek
árnyékaink egyre nőnek
kivándorlás bevándorlás
csak mángorlás mángorolás
nem találjuk a nevünket
a Hivatal nem süvegelt
átúsznánk a Szabadságra
biztos telne új ruhára
nem kellene totojázni
de kellene némi mázli
hogy a szobrot zsebre vágjuk
ha nem volna rajta már lyuk
hazamegyünk üres kézzel
nem csatázunk irokézzel
túrunk földet túrunk igát
jó nekünk a mohácsi gát
vivát vivát vivát vivát

Virányos, 2021. március

Ha mégis

Ha a köd, sár, sötét és télmocsok után
újra szétkéklük útszélén, kerti zugokban anyám
virága, a nefelejcs, emlékemben ő is kinyílik,
aprómintás ruhájában újra beáll a képbe,
a maga ültette margaréták közé, mint akit
foglyul ejtett a derekáig érő szár- és szziromsereg.
Mögötte nőszirmom, érdes fügelomb, fehér akác.
De emlék-anyám a képbe cövekelve mintha tétovázna,
mintha nem tudná, eltűnjön-e a tülekedésben,
s csak a fehér sugarak, a sárga bibék maradjanak helyén,
és a zöld, a zöld, vagy kitörjön-e az időtlenségéből, szálljon-e
hozzánk, mondja-e, váltig ismétlje-e hogyan tartotta meg
virág-voltában az Egy szerelme. Emléke, képe
ezt választja inkább, a némaságot. Mosolya így mondja:
eget tükröz hamar a nefelejcs, a nőszirmom, buján
zsúfolódik a fügelevél, és mézillatot hint a fehér akác.

Virányos, 2021. február 23.

Holdtölte

Minden dalos madár elhallgatott
ezüst nyálában tántorog a Hold
fűrészkorongja szeli az eget
Minden dalos madár elhallgatott

béna-kábultan gubbaszt a fészken
Némultan szórja szikráit a gép
betontéglák falaznak felleget
térkövek fednek hulló csillagot

Hang se hallik néma kábulatban
kéken véresen leng az égi fény
Ezüst nyálába hanyatlik a Hold
minden dalos madár elhallgatott

Lovas, 2020. augusztus 1.

Egy város továbbfejlődéséhez kell némi szerencse is. Amikor például a hetvenes években lerakták a Szombathelyi Képtár alapjait, a tervezők óhatatlanul a zsinagóga és az Iseum befolyása alatt álltak, ám akkor aligha gondolta volna bárki is, hogy ez a gesztus megalapozza a további haladás irányát, és egy kis múzeumi központ alakul ki a jövőben a városnak ezen a pontján. Valóban a rendszerváltozás után a grandiózus beruházás vonzotta a hasonló jellegű építkezéseket, a képtár mellett kialakult az Iseum, a harmadik elem pedig egy vadonatúj fejlemény, Schrammel Imre állandó kiállítása, a valahai Éva-malomban. Kissé elhúzódtott a tervezés, de végül a szülőváros kített magáért.

Annak idején, a nyolcvanas években már Szombathely a galériák városa volt.

Ám ezek a kezdemények nem maradtak fenn, a legszívósabb a Vitalitás Galéria volt, amelyben 2015-ben éppen Schrammel-kiállítást rendeztek. Ez is ösztönözhetette a Schrammel-hagyaték hazakerülését, de hozzájárulhatott a nemzetközi elismerés is, amelyet a 70-es, 80-as években a Schrammel, Csekovszky és Németh János trió szerzett a magyar kerámiának a nyugati szimpóziumokon. Később már mindegyikük a saját útját járta, a legsikeresebben Schrammel Imre, ám az életmű elhelyezése, az állandó kiállítás ügye csak a 90-es években került napirendre és dőlt el mindhármuk esetében. Csekovszky a lakása egy részében alakította ki életmű-kiállítását Budapesten, Németh János Zala megye és Zalaegerszeg városa, valamint a Göcseji Múzeum összefogásával haladt Németh János maradandó műveinek bemutatása felé, és meg is valósult 2010-ben, nagy sikert és országos figyelmet keltve. A Schrammel-hagyaték elhelyezése késett, az új politikai helyzet kialakulása is belejátszott a végső megvalósításba. Ám 2021 nyarára elhárultak az akadályok, megtörtént az avatás.

Schrammel Imre több ciklusból összetevődő életműve számos kiadványban helyet kapott, talán a legrészletesebben a Kernács Gabriella-jegyezte Magyar Képek által 2010-ben megjelentetett monográfiában. Azért is hivatkozom erre, mert a tagolásban ez mutat rá legvilágosabban a különböző művészeti korszakokra. A raku-időszak, a nagy fali domborművek, a belövések és következményeik, a madár-rajzolatok, a drapéria-alkalmazás, a homoknyomásos formák, a herendi színes karneváli figurák-, illetve a Minotaurus-párok adták ezeket, és Kernács Gabriella nagyon jó érzékkel mutatta be az új és új megközelítéseket. A kiállítás rendezője Czenki Zsuzsanna volt, és nem kis nehézségekkel szembesült, az adott tér láttán. A nagy négyszögletes tér nem sok lehetőségre adott alkalmat. Talán lehetett volna posztamenseket betenni, de erre nem került sor, nyilván a rendező sajnálta ezekre a helyet. Beérte a körbefutó jelzésekkel, a tagolást involváló megoldásokkal, és így alapjában véve egy kissé zsúfolt, de tetszetős formát talált a rendelkezésre álló műveknek. Az új múzeum bejárati része, a ruhatár, nagy terekkel fogad, melynek falait Schrammel-művek fotói borítják, de vannak a naplójából kivett részletek is, mégis kissé üres, több információt is elbírna. Az emeleti rész egyetlen nagyterem, a tematikus beosztás balról jobbra megy, közben feliratok próbálnak tájékoztatni a művész korszakairól. Ezek részben utalnak a Kernács-féle tagolásra, részben más jellegűek. A pompeji figurák a kezdeti időszak termékei, ezekben nagyban érvényesül Schrammel szobrászati felkészültsége, aztán következnek a „lőtt munkák”, majd a madárnyomatok.

A képek forrása: Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum

A *Hordalékok* külön szerepelnek, melynek egy-egy jellegzetes darabja is feltűnik, mint *Hordalék Krisztussal*, az *Árvíz* és a *Hordalék*. A Minotaurus rész egy-két női portréja kelt figyelmet, mint az *Edit* vagy *Sappho* emlékműve. A Minotaurus-sorozat darabjai számos variációban tűnnek elő – mint a *Páros*, *Diadal* vagy a *Találkozás* és a *Térdelő* –, korántsem merítve ki a témát. A sorozat alkalmat ad Schrammel erotikus felfogásának bemutatására is, melynek számos mutatója jelenik meg ebben a válogatott kollekcióban is. De az itt felvonultatott anyag fő attrakciója a herendi színes porcelán összeállítás, a karneváli figurák és egyéb alakok sereglete.

A *Karnevál hercegnője* tüneményes jelenség vagy a *Karneváli férfi* méltó párja neki. Schrammel meglátta ezekben a kis majolika szobrocskákban a fantáziát; részben fel is nagyította őket, másrészt köntösüket pazar festőiséggel szórta be különböző – olykor magyaros – motívumokkal. Ha hirtelen odatekintünk, csak a villanó szépséget látjuk, ha azonban alaposabban megfigyeljük a részleteket, kitűnik, hogy az idillinek látszó formák „megmozdulnak”, a bájosnak vélt vonások eltorzulnak, legalábbis visszanyerik földi mivoltukat. Mégis, ebben a „tálalásban” is ez a csoport a finomság, igényesség és a szépség kavalkádja, lehetetlen nem észrevenni a játékos „beavatkozásokat”, a reneszánsz nő törekeny vonalait, a fehér mázak bravúros tünékenységét. Láthatóak az ezen korszak vázái is; a művész a megszokott formákhoz mennyi mindent tud adni, hogy az edények kitűnjenek egyedi jellegükkel.

A Kernács-féle albumban is külön fejezetet alkotnak az állatfigurák. Itt, a kiállításban is karakteres módon jelennek meg a majmok (*Pávián*), s mint játszik el a macska az elfogott madárral.

A „nyomhagyás” itt is jelen van, példázva azt, hogy az ősi roncsolás, az agyag elemi reakciója mennyi meglepetést tud okozni, a modern technika hatására. Az „átlótt hasábok”, a „robbantott pillérek” után az agyagba „bevitt” lábnyomok is sajátos struktúrát alkotnak, melyek emberi mivoltunk emlékezetes szövevénye.

A körkörös tájékozódás közepén remek szobrok, portrék találhatóak, melyek a szobrász kezét dicsérik. A keramikus-szobrász egy percre sem nyugszik: ahogy több helyen is írta, nyilatkozta, folyton provokál, elmegy végső határokig, s csak ha jól odafigyelünk, akkor látjuk meg a káprázatos vonal mögött a fintort, a groteszk elmozdulást.

Az állandó kiállításnak egy adott helyet kellett kitöltenie. A rendező is igyekezett, hogy az életműben feltűnő új és új Schrammel motívumot, korszakot hitelesen próbálja visszaadni. Megértjük: ez csak részben sikerülhetett. Talán idővel új koncepció is lesz, amely a tagolásnak jellegzetesebb formát ad, és így a kép is hitelesebb lesz. Ám ebből a megvalósulásból is kitűnik Schrammel zsenialitása, a szobrász-keramikus hihetetlen érzéke, amellyel az agyagot „megdolgozza”, materiálisan és tudatilag is, a végeredmény káprázató és lebilincselő. A szombathelyi „múzeumi negyed” pedig egy kivételes elemmel bővült, a kortárs kerámia pedig egy jelentős intézménnyel van jelen múzeumi hálózatunkban.

Porcelánnal a világpiacra

LÁTOGATÓBAN SCHRAMEL IMRE

KERAMIKUSNÁL

PETE GYÖRGY ÍRÁSA A MOLNÁR MIKLÓS SZERKESZTETTE
SAVARIA FÓRUMBAN*(2001. február 8., február 15.)*

Schrammel Imre, a kerámia nemzetközileg elismert megújítója 1933-ban született Szombathelyen. Számatalan hazai és nemzetközi kiállítása mellett a legmagasabb szakmai díjak és kitüntetések birtokosa. A Képző- és Iparművészeti Főiskolán a 60-as évek óta tanít. Az Iparművészeti Egyetem rektora 1993-tól nyugdíjazásáig. 2000-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.

Tavaly mik voltak a legfontosabb események az életedben?

– Az egyik nagy élményem, hogy japán meghívásra egy hónapot dolgozhattam Sigarakiban, egy továbbképző intézményben. Tanítottam és persze megismerkedhettem az újabb japán technológiákkal is.

A másik nagy öröm: felkértek az új Nemzeti Színház díszítőszobrász munkáinak megtervezésére. Konceptiót kértek tőlem és ötletanyagot, nagy lelkesedéssel össze is állítottam. Mind a belső, mind a külső felületekre. Nagyon érdekes munka volt, bár menet közben folyton változott, mivel folyton változott az építési terv is, amihez alkalmazkodnom kellett. Végül is a rengeteg tervből és elképzelésből csak egy töredék valósul meg. Sajnálatomra éppen a kerámia lett a fő áldozat, ugyanis olyan változások történtek a burkolatban, az építés módjában és határidejében, hogy nem lehet a kerámiákat időre és becsülettel megcsinálni. Csak a külső homlokzaton maradt néhány olyan megoldás, amit a kollégákkal megvalósíthatunk.

Sajog a szíved?

– Persze, hogy sajog. De hát a gótikus templomok építőinek is biztosan rengeteg ötletük volt. Mi csak azt látjuk, abban gyönyörködhetünk, ami megvalósult belőlük.

De a kezed nyoma ott lesz az új színház arcán?

– Igen. Nagy és komoly feladatomban idén ezeket a szobrokat megvalósítani. Nem gyerekjáték: 3 méter 40 centis szobormagasságok vannak, és a falon, az erre alkalmas burkolati felületen kell ülniük. Ez kőkemény munka, és az év végéig el kell készülnie, tehát a gipszmintám után eredeti anyagban kivitelezve ott kell állnia a helyén.

24/1993

A
SZOMBATHELYI KÉPTÁR
TISZTELETTTEL MEGHÍVJA

SCHRAMMEL IMRE
KOSSUTH-DÍJAS
KERAMIKUS
KIÁLLÍTÁSÁNAK
MEGNYITÁSÁRA
1993. FEBRUÁR 18-ÁN
16,30 ÓRAKOR

A KIÁLLÍTÁST
PETE GYÖRGY
AZ ÉLETÜNK
FŐSZERKESZTŐJE
NYITJA MEG

A KIÁLLÍTÁS
MÁRCIUS 28-IG LÁTHATÓ

Schramm-PRINT KFT

H-9700 Szombathely, Rakóczi F. u. 12. Tel.: 13-074

Büszke vagy rá, hogy ott lesznek szellemi gyermekeid a színház falán?

– Úgy vagyok ezzel a kérdéssel, hogy meg kell építeni a nemzet színházát. Én nem vagyok politikus, engem azok a politikai csatározások, amik a színház körül most már évek, sőt évtizedek óta zajlanak, nem érdekelnek. Szerintem minden tisztességes, valamirevaló alkotónak össze kell fognia, hogy a magyar nemzet színháza megépüljön. Minden mást félre kell tenni. Én is így álltam hozzá, hogy a legjobb tudásom szerint megpróbálok azt a kicsit hozzáadni, ami az én lehetőségeimből hozzáadható.

Mi volt a harmadik fontos esemény?

– A Herendi Porcelán Manufaktúra újjáépített múzeumában alkalmam nyílt kiállítani.

Mikor és hogyan kezdődött munkakapcsolatod a herendi gyárral?

– Mintegy hat éve kerültem kapcsolatba a Herendi Manufaktúrával, és nagyon komolyan elkezdtem azon törni a fejem, hogy egy teljesen magyar kézben levő, igazán világhírű vállalkozásban egy képzőművésznek mi lehet a szerepe. Ez fontos dolog, mert ezernél is több dolgozónak munkát adó manufaktúráról van szó, itt nincs külföldi tőkeinjekció, a gyárnak a saját erejéből kell megállnia a lábán, fennmaradnia a víz színén, miközben a rendszerváltás ipart sújtó zűrzavara és nehézségei párosultak a nemzetközi porcelánpiac összeomlásával. Az elmúlt tíz évben a legpatinásabb porcelángyárak is csődbe mentek, tulajdonost cseréltek. Túltermelési válság, életformaváltás – sok minden belejászott ebbe. Herend mindezt túlélte, 2000-ben zárta egyik legjobb gazdasági évét. A herendieknek azt kellett végiggondolniuk, hogy ezek között a zombékok között ugrálva és egyensúlyozva hogyan tudnak talpon maradni.

De nem csupán talpon maradtak, hanem abszolút sikeresen jutottak túl a nehézségeken. Nekem is sok mindent át kellett gondolnom. Mit lehet sikerre vinni? Életem egyik legnehezebb feladata volt ezzel sikeresen megbirkózni. Még is kaptam érte a kritikusoktól a magamét, leszedték rólam a keresztvizet: „Hogy jön ahhoz, hogy a porcelánhoz nyúl, abból nem is lehet jót csinálni...” A fenét nem! Rengeteget kísérleteztem. Először magam sem tudtam, mit is kellene kezdeni. Sok mindent lehet persze, de itt világpiacon van szó. És ez a piac valóban globális. Argentínában, Alaszkában, Japánban és Kamcsatkán is meg kell szólítanom a vevőt. Nincs irgalom. Mivel tudom megszólítani őket? Az ember olyasmiket mondana, hogy 2000 év, millennium, magyar királyok... Eszembe jutott egy csomó dolog – mindez azonban az égadta világon semmit sem mond pár száz vagy ezer kilométerrel odébb. Olyasmit kell csinálni, ami magyar, mert az is fontos, hogy valami sajátosat keres a vevő. Őneki, az idegennek rá kell jönnie, hogy ilyet ő még nem látott, s akkor utána néz, honnan is származik, s megjegyzi, hogy magyar. Csak egyetlen cég van még Herenden kívül, amelyik ezt produkálni tudta: Tokaj, a tokaji bor. Aztán nincs tovább. Tehát ez olyan kihívás volt, amivel nagyon nehéz volt megbirkóznom, nagyon komolyan vettem, és azt hiszem, sikerült.

Mondhatjuk tehát, hogy Herend sikere egy globális kihívásra adott jó magyar válasz?

– Mondhatjuk.

Mi volt a nyerő ötleted, amit a herendi gyár megvalósított?

– A karneválból indultam ki. Azt mindenki szereti. A riói, a velencei karnevált. Felöltözni másnak, mint ami vagyok, eltakarni az arcomat. A maszk ősi dolog. Négerék, polinézek. A görögök is maszkban játszottak színházaikban. Az ötlet bevált. Sok más következménnyel is járt. A herendiek specialitása, hogy gazdagon díszítik a porcelán felületét. Legalább nyolcszáz festő dolgozik náluk. Kitűnőek. Úgy fogtam fel, hogy van itt egy kitűnő zenekar kitűnő zenészekből, nekem olyan kompozíciót kell csinálnom, amelyben kifejthetik legjobb tudásukat. Tehát a festő nekem a legjobbat fesse, így is történt. Ezután kerestek meg a Nemzeti Színháztól, és kértek föl az említett munkára. Az Iparművészeti Múzeumban tavaly ki voltak állítva a herendi darabjaim, és nagy tetszést arattak.

Egy korábbi beszélgetésben Geszler Mária elpanaszolta, hogy anyagi gondok nyomasztják a nemzetközi hírű kecskeméti és siklósi kerámiaműhelyt és szimpóziumot.

– Így van. Csakhogy megváltozott a világ. Annak idején a túlzott Budapest-központúságot oldva, a kultúrpolitikai figyelem elől visszahúzódva jöhettek ezek létre, hála egyes megyék és városok kultúrapártoló hajlandóságának. Bátor, kísérletező művészek működtették őket, főleg nemzetközi kapcsolatokra építve, így tudtunk kijutni Nyugatra. Nem turistaként, hanem bennfentesként, hogy megismerhessük a fejlettebb technológiákat, anyagokat, próbálkozásokat. Persze ők is profitáltak a kapcsolatból, hiszen mi a hátrányosabb technológiai adottságaink kényszeréből nagyon sok újat kitaláltunk, amiből lehetett tanulni. Mára minden akadály elhárult, mindenki utazhat, tanulhat, kapcsolatokat teremthet. Ezeknek a műhelyeknek a dinamikája talán emiatt is csökken. Nincs ifjabb nemzedék, aki átvénné a stafétabotot tőlünk, és lendülettel, új hittel építkezne tovább. Nemsokára hetvenéves leszek, én már nem tudok újítani.

Feleséged, az ikervári Tábora Gabriella révén régóta szerelmese vagy a Rábának. Művésztabort is elképzeltél a partjára.

– Csakugyan. Egy időben nagyon komolyan foglalkoztatott a terv. A Rába rakoncátlan, vad folyó, a partja tele van hordalékkal és partképződeményekkel, ezek nagyon alkalmasak volnának az általam kigondolt feladatra. Elképzelttem a természet ébresztette gondolatok taborát. Sátorba, tényleg primitív körülmények közé odavinni egy csoportot, hogy megértsék az agyagban rejlő nagyon mély gondolatokat. Nem is kerámiáról kellene beszélni, hiszen az iparág. Ha én meg akarom ismerni a föld tulajdonságait, a föld és a gondolkodó ember viszonyát, és ezt valahogy kibontani magából a földből, ehhez ki kell mennem egy olyan helyre, mint a Rába-part. Feleséggel rendszeresen kijártunk az ikervári gát utáni Rábaszakasza. Ebben a régi mederben nem olyan sok a víz, jól lehet látni, ahogy a folyó épít, rombol, tesz-vesz. Gipszet öntöttünk ott, és nagyon inspiráló élményekhez jutottunk. Ahogy a barbizoni festők annak idején kimentek a szabadba erdőt festeni, ami forradalom volt a tájképfestészetben, valami hasonlót eredményezhetne ez is. Kibontom, szétszedem, elemeire forgácsolom, amit látok, és megpróbálom megismételni, hogy megértem, miért olyan, amilyen. Milyen furcsa, hogy a kék agyag mindig alul van, ahogy jövünk felfelé, egyre durvább, majd homok, aztán kavics. Rétegzettség és szelekció. A folyó fajsúly és nagyság szerint szelektálja az általa görgetett hordalékokat. Sok mindenre inspirált a hordalék-jelenség megértése. Az emberi agy is úgy működik, akár a folyó: rengeteg mindent hurcol, lerak, felold, egymásra rétegez. Álltam a Rába-parton és néztem, ahogy sodor az ár döglött disznót, kutyaólat, mife-nét, majd elcsendesedik, és mindent lerak. Véletlenszerű, hol kötnek ki a dolgok, de ha nagyon sok véletlenszerűt vesz így szemügyre az ember, kiderül, hogy talán mégsem véletlenről van szó.

Nem lehetne ezt a táborát mégiscsak létrehozni?

– Ez még ma is inspirálna.

Nehéz időket élünk. Szerinted lesz-e kibontakozás, jobbra fordul-e az ország sorsa?

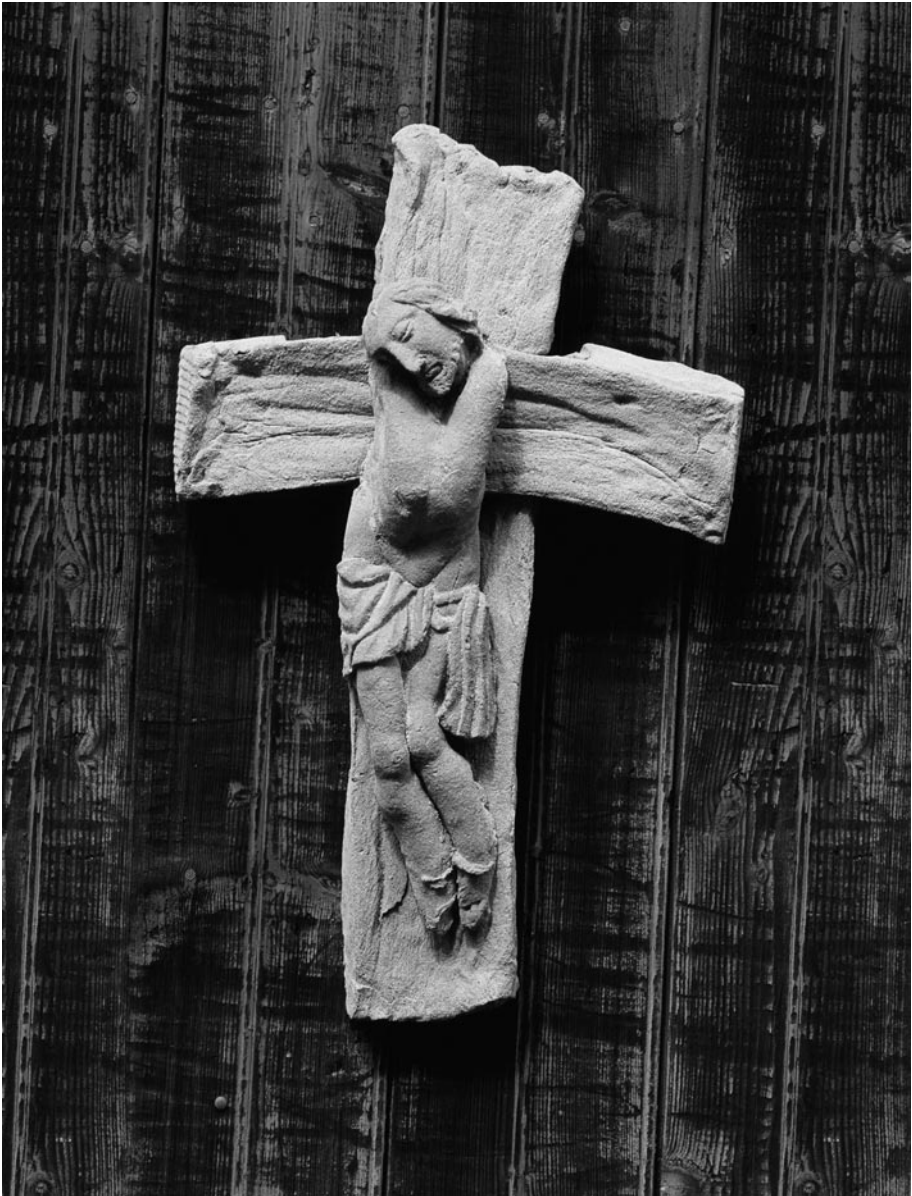
– Határozottan az a véleményem, hogy igen. Gondjaink abból fakadnak, hogy a biológiai kor és a történelmi korszakváltás nem jó ütemben találkozott. Ez természetesen az embereknek sok nehézséget okozott. Nekünk, akik megszoktuk a korábbi rendszert, szinte belecsontosodtunk, hirtelen kipenderülni belőle és megtanulni olyan fogalmakat, melyekről korábban azt mondták: rosszak, és most ezek lettek a jók, nem könnyű. Traumát okoz. Viszont nem szabad elfelejtenünk, hogy tényleg az előző rendszer volt a rossz állapot. Nekünk az a dolgunk, hogy ezt a hihetetlenül furcsa történelmi tapasztalatot úgy adjuk át a következő nemzedékeknek, hogy ne sétáljanak bele olyan csapdába, amilyenekbe mi. Ahogy elnézem a rendszerváltás után felnövekvő ifjúságot, úgy látom, nagyon jól eligazodik, és fölveszi a mai kor megkövetelte ritmust. Azt sem szabad letagadnunk, hogy egyébként az egész világ egyetemes, mindenre kiterjedő válságban van. Lehet persze, hogy ez a gyors változások következménye. Borzasztó, hogy az ember tizenkét óra alatt Oszakából Budapestre repülhet. Mikor jöttem haza Japánból, úgy húzták el alattam a szibériai tájat, mint egy térképtekercset. Végig-gondoltam: Ūristen, mi minden fölött jöttem én el! A hunok, az ősmagyarok vándorlása, a kínai Nagy Fal... Az ember csak ül, és bámul kifelé. Hátborzongató.

Geszler Mária félti a japánokat az amerikanizálódástól. Erről mi a véleményed?

– Japán ellenáll a globalizációs hatásoknak. Vannak persze felszínes jelenségek, amelyekről Geszler Mari is beszélt. Vannak más példái is ennek, nemcsak a farmernadrág vagy a Barbie-baba. Megfigyeltem például, hogy sokan fehérre festik az arcukat. A fehér ember pedig barnára akar sülni... Mindenesetre Japánban fel sem merül, hogy valaki nem japán. A kultúra alapszerkezetét, a társadalom alapjait nem fenyegeti veszély, pedig összeomlott az isten-császár mítosz, és a világháborús vereségek után rizsen és nyers répán mégis felépítették a világ egyik legütőképesebb gazdaságát. Nagy kihívások és veszélyek közepette. Ebben látok lehetőséget és reményt a mi számunkra is. Mert volt egy sok-sok tragédiával tarkított múltunk, de mi is mindig talpra álltunk. Hiszek a magyarok élni akarásában, tehetségében, megújulási képességében. Látom az iszonyú veszélyeket, amelyek a globalizálódó világban leselkednek ránk. De szigorú magyar önismerettel, a fajtánkra jellemző tehetséggel, kreativitással mégis bátran fogadhatjuk a jövő kihívásait.

Köszönöm a beszélgetést!

ÉLETINTERJÚ KULIN FERENCCEL (2015, 2021)

KÉSZÍTETTE SZEGŐ IVÁN MIKLÓS

(III. BEFEJEZŐ RÉSZ)

K.: Utólag hogyan látod Pozsgay helyzetét? Vagy akkor is láttad valamennyire?

V.: Valamennyire láttam. '80-ban, amikor majdnem egy évre eljöttem a Mozgó Világtól, Pozsgaytól – aki akkor még kulturális/oktatási miniszter volt – kaptam egy..... kitüntetést, és ennek kapcsán kerültem vele személyes kapcsolatba.

K.: Tehát a Pozsgayval megmaradt a személyes kapcsolat valamilyen formában.

V.: Korábban csak protokolláris jellegű érintkezésem volt vele, de miután '89 januárjában elvállalta az akkor alakult Kölcsey Társaság elnökségét, amelynek én is tagja lettem, bizalmasabb beszélgetésekre is sor került kettőnk között.

K.: Tehát volt formális lehetőség is találkozni.

V.: Így volt, igen. És persze én nem felejtettem el, hogy engem – még '80-ban – egy olyan helyzetben tüntetett ki, amikor a pártvezetés illetékes figurái neheztelnek rám.

K.: Igen. Ez akkor még főszerkesztő-helyettes voltál...

V.: Igen, a kezdetektől ugye, '80-ig főszerkesztő-helyettes voltam.

K.: Igen, erről beszéltünk: az a *Mozgó Világ* bármilyen korban vállalható lenne.

V.: Így van. A Pozsgay engem akkor kifejezetten biztatott, hogy ha elment is a kedvem a szerkesztéstől, azért ne adjam föl a céljaimat, mert azokat ő is fontosnak tartja. Nem tagadom, ez a biztatás szerepet játszott a későbbi politikai szerepvállalásomban. Mert hiszen – ezt nagyon kell hangsúlyozni – '87 szeptemberére nem azt jelentette, hogy ott a fennálló rendszerrel, pártvezetéssel, kormánnyal szemben már megszerveződött volna valamiféle politikai ellenzék, hanem azt jelentette, hogy a magyar értelmiségnek az a szárnya, amelyik az úgynevezett népi írói mozgalom szellemi örökösének tekintette magát, összefogott a Magyar Szocialista Munkáspárt egyik vezető figurájával, és mintegy segédcapatként ajánlkozott föl a párton belül zajló harcokban Pozsgay Imre támogatására. Tehát napnál világosabb volt, hogy itt egy MSZP-n belüli reformkísérlet, és egy párton kívüli értelmiségi csoportosulásnak az együttműködéséről volt szó, azzal az illúzióval, hogy ez az együttműködés elvezethet majd oda is, hogy egyszer csak egy önálló erővé válhat. De akkor '87 szeptemberében még föl nem merült, hogy ez egy-két éven belül oda fog majd vezetni, hogy kikiáltják a köztársaságot, hogy többpártrendszer lesz, meg hogy kimennek majd az oroszok. Ott erről szó nem volt. Én ekkor, '87-ben még párttag voltam, és úgy fog-

tam föl, hogy igaza lehet az engem korábban biztató Pozsgaynak: „nem szabad feladni!” S ha ennek a kiállásnak a következménye az lesz, hogy markánsan szembefordul egymással két irányzat a párton belül, akkor nekem Pozsgay oldalán lesz a helyem.

K.: Igen. Mondjuk úgy, hogy ha szembefordul egy konzervatív kommunista és egy reformkommunista irányzat?

V.: A „konzervatív” szó megtévesztő lehet, mert a mai politikai nyelvben egészen mást jelent....

K.: De ez a konzervatív nyilván nem a mai konzervatívokra vonatkozik.

V.: Az az igazság, hogy a dolog még ennél is bonyolultabb. Legyen szabad egy rögtönzött utólagos diagnózist adni a párt akkori szerkezetéről, ahogyan ezt megéltém, és ahogy utólag is látni vélem. Tehát, hogy volt egy úgynevezett reformszocialista – a '68-as a Nyers-féle gazdasági reformmal jellemezhető irányzat. De már ez is tagolódni kezdett, amikor – '74-es hitelfelvételekkel – elkezdődött az eladósodás, és ezzel az a folyamat, amiről beszéltünk korábban, hogy tudniillik a gazdasági értelemben kettészakad az ország. Lesz egy övezete, amelyikben a piaci törvények uralkodnak, és a nyugati kapcsolatok működnek erősebben, a másik fele pedig a KGST irányítása alatt marad. Teljesen egyértelmű, hogy volt egy nyugat felé orientálódó, de a Kádár-féle vezetést tiszteletben tartó szárnya a pártnak, és volt ezenkívül egy Biszku-féle moszkovita szárny. Amiről Lakitelek szól, az viszont nem vezethető le ebből a fajta kettősségből. Lakitelek már annak a következménye, hogy a reformerők is pluralizálódnak: lesz egy olyan csoportosulás a párton belül, amelyik Nyers Rezső, Horn Gyula, Békesi László mögött sorakozik fel, hogy aztán majd – a szabad demokraták megszerveződését követően – ők is kettéváljanak; és velük szemben – s persze a moszkovitákkal szemben is – szerveződni kezd a népi írók örököseinek 'harmadik utas' mozgalma, azaz a Pozsgay által vezetett reformszocialisták és a pártonkívüli, népi-nemzeti örökséget ápoló értelmiség szövetsége.

K.: Azért érdekes ez, mert ekkoriban Magyarország szinte le volt maradva Moszkvához képest politikailag, hogy így mondjam, a reformokban. Tehát a glasztnoszty, peresztrojka, amit a Gorbacsov csinált, azt Magyarország nyögvenyelősen követte. Ezt te hogy látod?

V.: Másképp látom. Ha nem lenne egy friss könyvélményem, akkor is azt mondanám, hogy másképp látom, de annak alapján, amit Oplatka András könyvében Németh Miklós mond el 500 oldalon erről a korszakról, indokolni is tudom a véleményemet. Kétségtelen, hogy a gorbacsovi reformok sok tekintetben megelőzték a magyarországi változásokat, de nem véletlen, hogy maga Gorbacsov a magyar modellben is talált követni valót. Még az SZKP KB mezőgazdasági ügyekkel foglalkozó titkáráként járt Magyarországon, hogy tanulmányozza a magyar agráriumot. Az érdekelte, mi volt a titka a háztáji gazdálkodás rendszerének, hogy vált lehetővé, hogy javultak a kereskedelem mutatói, javult az agrártermékek minősége, s közben még a parszotok is gyarapodtak. Meg építkeztek.

Az egy hétig tartó látogatása során Németh Miklós kísérgeti őt Magyarországon. Együtt utazgatnak a nagy magyar Alföldön, meg itt, meg ott, egy kocsiban ülnek és

beszélgetnek. Németh Miklós jól beszél oroszul, nyelvi akadályja sincs tehát, hogy megbarátkozzanak egymással. Mindig fejtörést okozott nekem az, hogy hol vannak a történelemben olyan folyamatok, amelyek csak nehezen dokumentálható tényekkel írhatók le, és hol vannak az olyanok, amelyek váratlan, véletlenszerű személyes kapcsolatokból bontakoznak ki. Miután a saját későbbi politikusi gyakorlatomban is azt tapasztaltam, hogy ezeknek a jelentősége sokszor lényegesen nagyobb, mint az, hogy előtte hány évig vagy ugyanabban a pártban, vagy ugyanabban a szerkesztőségben. Ha valamilyen rendkívüli szimpátia és bizalom fűz össze embereket, a kettőjük közötti bizalmi tőke gyakran jobban 'forgatható', mint a hivatalos kapcsolatrendszerből származó politikai profit.

K.: Előreviszi a karriert, ami valószínűleg Németh Miklósról is igaz...

V.: Igen. Olyankor is, amikor ennek vitatható értékű következményei lesznek. Amiként Németh Miklós ezt már azért az utóbbi néhány évben tisztázta, a két Németország egyesüléséhez vezető – '89-es – magyar határnyitás az ő érdeme volt, nem Horn Gyuláé.

K.: Horn állítólag ellenezte.

V.: Az elején még ellenezte. Később mint Németh külügyminisztere végrehajtotta, és ki is állt mellette. Ezt tudjuk. Számomra az az információ volt új, hogy – amint ezt Oplatkának elmondja – ő egyáltalán nem akart politikai folyamatokat generálni ezzel a döntésével. Amikor megkapta a megbízatását a miniszterelnökségre, az első dolga – mint közgazdásznak – az volt, hogy megnézze a következő évi költségvetést. S miután tudomásul kellett vennie, hogy reménytelenül eladósodott ország vagyunk, azt kutatta, hogy milyen tételeket lehet lehúzni a következő évi költségvetésből. És megakadt a szeme az elektronikus határzáron, mert aránytalanul sok pénzbe került! És amikor figyelmeztették, hogy „na de miniszterelnök úr! Hát azért ez egy politikai ügy...” Azt mondja: „Hát erre nem is gondoltam! Na de hogyha ez így van, hát akkor most már próbáljuk meg!” Kimegy '89 márciusában Gorbacsovhoz, és elmondja, hogy a döntésének valószínűleg politikai következményei lesznek. Gorbacsov csak annyit kérdez: „És ezt vállalja?” Németh meg: „Vállalom! – Hát akkor csinálják!” Teljesen valószínűtlen történet! Ha nincs mögötte egyrészt egy szovjet peresztrojka, ha nincs mögötte egy magyar párttörténeti folyamat, amiről beszéltem, tehát a párton belüli polarizáció, és ha nincs ez a személyes kapcsolat kettőjük között, akkor valószínűleg minden másképpen alakul.

K.: Igen. De Németh Miklós másképp viselkedett, amikor jöttek át Romániából az erdélyi menekültek. 1988: az erdélyi tüntetés a Hősök terén. Erről Pozsgaynak is van valami visszaemlékezése talán. És még az NDK-sok jövetele előtt. Szóval hogy itt azért ennél egy picit bonyolultabb, mint ahogy Németh elmondja, de ez lehet, hogy így van.

V.: Várj! Amikor neki tudomására jut, hogy erdélyi magyarok jönnek át, és hogy a Bukarest–Budapest közötti örök hűség jegyében neki ezt meg kéne akadályozni, ő mondja ki: „Csak nem képzelik, hogy mi meg fogjuk akadályozni, hogy

a honfitársaink átjöjjenek Magyarországra?!” Németh ebben a kérdésben abszolút hazafiként lépett fel!

K.: Igen, igen. Ebben az ügyben igen.

V.: Nézd! Ha már a hibáira utaltál, akkor elmondom, hogy én nagyon nehezteltem rá, és utólag is azt mondom, hogy súlyosan negatív következményei is voltak pl. az általa engedélyezett úgynevezett spontán privatizációnak...

K.: Next 2000.

V.: És jöllehet, hitelesek – mert az Oplatka ezeket ellenőrizte – azok a hivatkozásai Némethnek, mely szerint az összmagyar privatizációs ügyleteknek mindössze 1,5-2%-a zajlik az ő miniszterelnöksége idején... Utána tizenvalahány százaléka Antall idején történik, és majd a Horn idején jön a nagy bumm! Tehát amikor fölmegegy 70-80%-ra. De én nem ezért a 1,5 – 2%-ért nehezteltem rá. Hanem azért, mert akkor történik a magyarországi lapkiadó vállalatok privatizálása, és akkor kerül nyugati tulajdonosok birtokába a magyar sajtó. Ne felejtjük el, hogy abban az időben a magyar sajtót elsősorban a vidéki, megyei lapok jelentik, mert a napilapok példányszáma – most egész pontos adatot nem tudok –, de messze a Népszabadság fölött van!

K.: Az 700 ezer fölött. Igen.

V.: Messze a fölött van! És ezek nemcsak, hogy pártirányítás alatt vannak, hanem ráadásul a moszkoviták kezében.

K.: A vidékiek.

V.: Erősebb befolyása van az ortodox konzervatív kommunistáknak a...

K.: A megyei lapoknál biztos, hogy

V.: Erről van szó! Na most ezek kerülnek úgy külföldi tulajdonba, hogy a külföldi tulajdonos azonnal megállapodást köt a szerkesztőségekkel, hogy három évre garantálva van a pozíciójuk, és senkit nem fognak felállítani. Ennek lesz a következménye az, amit majd a Debreczeni József által vezetett bizottság állapít meg, és ad le jelentésben a parlamentnek, hogy tudniillik a nyomtatott magyar politikai sajtó 97%-a a baloldal irányítása alatt áll. Nekem ezzel a ténnyel majd a kulturális bizottság elnökeként kell szembesülnöm.

K.: Már az Antall-kormány alatt.

V.: Nos, ezért nehezteltem Németh Miklóstra. Annak ellenére, hogy egyébként köszönettel tartoztam neki. Engem '88 végén ugyanis felkértek, hogy a miniszterelnök úr javaslatára vállaljam el az Írószövetség újonnan induló lapjának, a Magyar Naplónak a főszerkesztését.

K.: És erre a Németh kért fel?

V.: Jenei György keresett meg.

K.: De a Németh állt e mögött.

V.: Az Írószövetség – kormányzati támogatás nélkül – nem tudott volna helilapot indítani. Hogy Németh Miklósnak benne volt a keze, arra abból következtettem, hogy amikor már az MDF delegáltjaként vettem részt '89. október 6-án és 7-én az MSZMP utolsó kongresszusán, a szünetben találkoztam Németh Miklóssal, aki

lelkesen üdvözölt, és azt mondta, hogy „Feri bátyám! Számítok rád! Mindenben támogatlak!” Ez a támogatási szándék csak a Magyar Napló főszerkesztőjének szólhatott. Ezért mondom, hogy nehezteltem rá, mert úgy éreztem, hogy egyfelől ő azt a fajta sajtópolitikát támogatja, amit én képviselek, másfelől vagy lehetővé teszi azt, hogy ránk telepedjenek az ortodox kommunisták.

K.: Mármint az ortodox baloldali...

V.: Az ortodox baloldal megyei sajtóhálózata és így tovább. Érted tehát, mit jelent az, hogy nehezteltem rá. Most értettem meg, hogy – miként a határnyitást – a sajtóprivatizációt is statisztikai megfontolásokból kezdeményezte.

V.: Így adta el a lapokat. Semmiféle politikai hátsó szándék vagy paktumkötés nem volt e mögött, hanem egy ilyen pragmatikus észjárás. Hogy tudniillik valahol el kell kezdeni a privatizációt. A sajtó a legegyszerűbb. Mindössze 1-2 %-át érinti az állami vagyonnak.

K.: Hát azért az a Robert Maxwell, azért valljuk be így egymás között, azért egy...

V.: A Robert Maxwellről talán már elmeséltem a... De ez már a következő esztendő, tehát ez már '91, amikor...

K.: De ő ekkor szállt be, nem? A Németh alatt szállt be, nem? Igen...

V.: Igen, de nem tudott igazán pozíciót teremteni magának. Mert a... ki akartam hirtelen mondani a német tulajdonos...

K.: Springer?

V.: Springer! Axel Springer! Axel Springer és a Bertelsmann, ők vitték el a magyar sajtó legnagyobb részét! Debreczeni leírja, hogy hogyan... Maxwell is 'nyomult' volna de, nem nagyon tudott. Ezért próbálkozott a következő évben a televízióval. A kereskedelmi csatornával. Nekem ezzel hivatalból kellett foglalkoznom. Ez azt jelenti, hogy, hogy egy delegáció élén elmentem a németekhez, a franciákhoz, az olaszokhoz, és elmentem tárgyalni a potenciális pályázókkal Amerikába is: mutassák meg, hogy mit tudnak. Tudniillik nekem be kell számolnom a parlamentben arról, hogy melyik pályázó mit ajánl. Meg hogy mit tudunk mi elfogadtatni velük a saját médiapolitikai koncepcióinkból. '91-ben – nem tudom pontosan, mikor – Berlusconi-nál vagyunk, a Milánó melletti kastélyában fogad. Én gyerekkoromban zongoristának készültem... Már régen nem játszottam, de néhány dolog még a 'kezemben' volt, és a kastélyának a szalonjában, a fehér zongoránál felidéztem Liszt II. rapszódiajának egy néhány motívumát. Berlusconi-nál, aki hallatlanul lelkes volt! És kedves! Persze hiába mondta, hogy mindent megtesz a magyar kultúra támogatására, én nem adhattam el neki semmit, csak jegyzeteltem, hogy miket ajánl. Hazajövünk a Berlusconi-tól. A következő héten az első parlamenti napon Maxwell titkárnője keres meg, és azt mondja, hogy „Kulin úr! Tudjuk, hogy Berlusconi-nál járt. Maxwell úr azt üzeni, akármennyit ígért magának, a dupláját adja!” Ez volt Maxwell! Mondom a hölgynek, hogy „asszonyom! De a nullának a duplája is nulla! Szóval nem, nem történt ilyesmi!” Ugyanakkor persze azt is megértettem, hogy ez milyen világ! Hogy itt hogy zajlanak az üzletek...

K.: De hogyha így utólag összerakom, most ez idej vagy tavalyi dolog, ugye a Maxwellnek voltak szovjet kapcsolatai szerintem, orosz biztosan.

V.: Hát hogyne! Ő kárpátaljai!

K.: Ugye? Igen? Én ezt nem tudtam pontosan, de igen. A Berlusconi pedig most is találkozott talán Putyinnal külön. Tehát mikor valahol ott járt. Tehát szóval hogy ezek egymásról is tudhattak azért!

V.: Ha már itt tartunk, akkor elmondom, hogy mit mondott a Fuji elnöke. Mert oda, Japánba, nem mentünk ki, de eljött a cég vezérkara, mert ők is kereskedelmi csatornát akartak venni. Azért elnököstül, mert ők Antallal is akartak beszélni, de Antall nem engedhette meg magának, hogy fogadjon egy folyamatban lévő kereskedelmi tárgyalás során egy világcéget.

K.: Egy érdekeltet.

V.: Így engem egyfelől mint kulturális bizottsági elnököt, de inkább mint MDF-alelnököt kerestek fel.

K.: Igen. Most néztem meg, hányszor voltál MDF-alelnök. Azt majd egyszer felsoroljuk.

V.: Igen. Tehát a Fuji elnöke – miután szakszerűen bemutatták, mit csinálnának, meg mennyire tiszteletben tartanák a magyar kultúrát és a hagyományokat satöbbi – arra kért, szíveskedjek elmondani Antall Józsefnek, hogy ők magyar viszonylatban korlátlan tőkével be tudnának jönni az országba! S azt is felajánlják: az egész magyar adósságállományt lecserélik a 8,5%-os kamatozású hitelről 5%-os kamatozású hitellel. Megveszik, átveszik. Egy feltétellel: ha kapnak kereskedelmi csatornát. Mert értessem meg a miniszterelnök úrral: „hogya nincsen csatornánk, akkor nem tudunk üzletet csinálni! Nem fogunk sorban állni amerikai televízióknál reklámidőért!” – mondja a Fuji elnöke. Én nagy naivan azt mondom neki: „No de elnök úr! Hát én most körbenéztem egy pár világcégnél, televíziós világcégnél. Nemcsak amerikaiak jönnek! Hát voltunk németeknél, meg most a Berlusconinál.” Azt mondja mosolyogva: „Elnök úr! Hát ön tényleg nem tudja azt, hogy ezek mind amerikai televíziók?” Mondom: „Nem tudtam!” És akkor belegondoltam, hogy a csudába történhetett az, hogy egy táncdalénekes és jazz-zenekaros Berlusconi két-három éven belül három csatornának a tulajdonosa lesz? Összeénekelte? Szóval furcsa összefüggésekre figyeltem fel.

K.: Ez egy korabeli keleti nyitás lett volna egyébként!

V.: Ez összefügg a Pozsgay-üggyel, és összefügg a médiapolitikával abban az értelemben, hogy mi '91 nyara végére megcsináltuk a kétharmados médiatörvényt. Mert Kósa Ferenc – aki akkor a szocialisták delegációját, vagy hát bizottsági tagjait vezette a Kulturális Bizottságban – abszolút partner volt egy olyan médiatörvény elkészítésében, amelyik a lakiteleki szellemben készült el. Tudniillik ne felejtse el, hogy ő az MSZMP-nek a Pozsgay-féle szárnyához tartozott.

K.: Igen, igen. Erre emlékszem.

V.: Na most tehát mi...

K.: Tehát velem meg lehetett egyezni.

V.: Megcsináltuk, amitől annyira kétségbeestek a Szabad Demokraták, hogy elmentek Horn Gyulához, akit valamivel megszaroltak, s ezt követően Horn Gyulát, Horn elvette a média-ügyeket Kósa Ferencről. Gellért Kiss Gábort küldte be. Hogy függ össze Kósa és a Pozsgay-ügy? Úgy, hogy Kósa Ferenc – miként nekem elmesélte, japán feleségének üzleti kapcsolatai révén – meghívatta Tokióba Pozsgay Imrét, akinek a japánok egyszer már megtették ugyanezt az ajánlatot.

K.: Tehát ezt az adósságváltást.

V.: Pozsgay Imrének. Pontosan! A Fuji elnöke nekem másodszor tette meg. Az után nem nyomoztam hogy az első ajánlatuk mögött is ott volt-e a Fuji, vagy az máshonnan induló kezdeményezés volt-e.

K.: A japán nagy konszernek otthon vére menő szamurájharcot folytatnak, és iszonyatos verseny van, de kifelé – ez az, amit mi, magyarok nem tudunk – egységesen lépnek fel!

V.: Így van. Viszont ennek az ügynek a kapcsán érdemes megemlíteni a tajvani utamat. Ez annyiban kapcsolódik ide, hogy rajtam keresztül először Tajvantól kaptunk ilyen ajánlatot.

K.: Ugyanerre.

V.: Igen. '90-ben engem megkeres a Budapesten működő tajvani kereskedelmi kirendeltség vezetője azzal, hogy szeretnék, ha felvennénk a kapcsolatokat. Ők tisztában vannak azzal, hogy ez kényes dolog, mert nincs diplomáciai kapcsolat Magyarország és Tajvan között. De ha valamilyen módon közvetíteni tudnék Antallnak, akkor nagyon hálásak lennének. Ha például egy kulturális delegációval kimennék Tajpejbe, ők megüzenhetnék, hogy milyen terveik lennének Magyarországgal.

Erre az útra sor került '90 júliusában, s a miniszterelnökig bezárólag mindenki fogadott. Ennek az ötnapos útnak a lényege ugyanez volt. Öt százalékra cserélik a magyar államadósságot, ha hajlandók vagyunk a kereskedelmi kapcsolatainkat erősíteni, és kezdeményezzük a partnereinknél – mármint az európai partnereinknél – azt, hogy Tajvan diplomáciai kapcsolatokat építhessen ki ezekkel az újonnan felszabaduló országokkal.

Nekem ezt a javaslatukat kategorikusan el kellett utasítanom. Ennek ellenére azt mondták, hogy ha azt el lehetne érni, hogy mi is nyitunk egy kereskedelmi irodát Tajpejben, s a magyar–tajpeji kapcsolat dinamikusan fejlődése felhívhatná a szomszédos országok vezetőinek figyelmét arra, hogy érdemes velük kereskedni, akkor nekik már megéri, hogy kitartsanak az ajánlatuk mellett. Az ötödik napon érkezett Jeszenszky Géza távirata, hogy azonnal fejezzünk be mindenféle tárgyalást, mert Pekingnek tudomására jutott az egyezkedésünk, és Magyarország nem tudja vállalni azt a nemzetközi bonyodalmat, ami ebből adódhat. Mert Peking azonnal a meglévő gazdasági és kereskedelmi kapcsolatok megszüntetésével, a kint élő dolgozók azonnali hazaküldésével fenyegetőzött. Így hát kútba esett a dolog. De végül is volt egy ilyen ajánlat. És a visszaérkezésünk után tudtam meg, hogy Washingtonnak sem tetszett a mi partizánakciónk. Akkor kezdtem megérteni, hogy a „nyugat” nem törődhet

bele abba, hogy egy feltörekvő keleti pénzhatalom lekaszálja azt a piacot, amit ő kezdett kiépíteni a térségünkben.

K.: De ez milyen bonyolult játék! Mert ugye Tajvan, az azért amerikai is. Tehát...

V.: Igen. Csak ne felejtse el, hogy az amerikaiak Peking kedvéért megszakították a diplomáciai kapcsolatokat...

K.: Ekkoriban már.

V.: Már nem volt! Nekik már megérte, jobban megérte a Peking...

K.: Kínával üzletelniük.

V.: Pontosan! És ezért megszakították.

K.: És nekünk meg ugye a Fekete János miatt. Oda vissza is kapcsolódhatunk, ugye ő a kínaiaktól szerzett pénzt. Tehát Pekingtől.

V.: Igen.

K.: Így érthető, hogy a Fujinak miért fontos, mert ők Kínával és Tajvannal egyaránt versenyeznek.

V.: Így van!

K.: És itt versenyeztek nálad...

V.: Itt versenyeztek! Mert mi voltunk az első ilyen... Erről 3-4 éve egy Magyar Nemzet-interjúban beszámoltam. Először akkor! Ez halálos titok volt! Erről nem lehetett beszélni.

K.: Igen. Szóval azért Japán mögött is ott van Amerika egy kicsit! Azért ez bonyolult.

V.: Hogy a fenébe ne! Csak ugyanakkor rivalizálás is van közöttük.

K.: Azért Amerika közvetlenül is be tud jönni... szóval nem feltétlen Tajpejen keresztül!

V.: Pontosan! Egyszóval nálam leesett a tantusz.

K.: Ez bonyolult, igen. Szóval Németh Miklóst is szerintem sokféle hatás érte!

V.: Nyilvánvalóan.

K.: De az érdekes, amit mondtál! Az az érdekes, hogy te ezt hogy szűröd le, és ez tényleg döbbenetes perspektíva így most már!

V.: Igen. Amire akkor ráláttam, vagy rálátni véltem, azt utólag fontos információk is megerősítették bennem. De hadd térjek vissza Németh Miklóshoz. Abban ugyanis, hogy a körülményekhez képest olajozottan zajlott le a rendszerváltozás, a Németh–Antall-kapcsolatnak fontos szerepe volt.

K.: Ez fontos!

V.: Ez hallatlanul fontos! Ennek az volt a magyarázata, hogy Antall bízott Némethben, Németh bízott Antallban. Én már akkor is sokat hallottam Antalltól arról, hogy ez az egyetlen ember, akivel bizalmasan lehet beszélgetni. És Antall sajnálta is, hogy a volt miniszterelnököt nem építhette beépíteni a kormányába, mert azt az MDF és az MSZMP egyfajta fúziójaként értelmezték volna. De nagyra becsülte! És ez kölcsönös volt. A memoárjában Németh Miklós is a legnagyobb tisztelet hangján, sőt azt mondanám, hogy szeretettel beszél Antallról! Ez sem egy köz-

szájon forgó eleme a rendszerváltozásnak. Tehát az, hogy itt viszonylag békésen lezajlanak a dolgok, ahhoz megint csak kell egy ilyenfajta személyessé váló kapcsolat.

K.: Ebben a kapcsolatban neked volt szereped? Vagy nem?

V.: Annyi volt –, de ezt végképp nem szeretném eltúlozni –, hogy amikor az Antall tájékozódott az MSZMP-n belüli ügyekről, akkor azon kevesek közé tartoztam, akik belülről ismerték a 'társaságot', és természetesen a legjobbakat mondtam Németh Miklósról. Mert hiszen – volt erről már szó – az ő miniszterelnöksége idején az általa támogatott Magyar Napló főszerkesztőjeként kezdtem el MDF-es tevékenységemet. Nem büszkélkedhetek olyasmivel, hogy összehoztam volna őket, mert semmi ilyesmi nem történt. ...

K.: Tehát ilyen találkozót nem szerveztél közöttük, hogy mit tudom én...?

V.: Nem! Csak annyi, hogy én elmondtam a benyomásaimat az 'elvtársakról', és hát nyilvánvaló, hogy ez...

K.: Igen, mert a Németh nem tartozik a Pozsgay, vagy a népnemzeti mozgalomhoz.

V.: Nem! Ugyanakkor ez egy hallatlan érdekes kapcsolat! Volt némi rivalizálás is Németh és Pozsgay között, ugyanakkor az alapvető politikai kérdésben a legszorosabban együtt működtek. Németh a Grósz–Pozsgay-konfliktusban egyértelműen Pozsgay mellett állt!

K.: Ez érdekes! Mert egyébként a Grósszal együtt került elő a Németh szerintem.

V.: Sohasem bíztak egymásban. Németh a kezdetektől gyanakvással fogadta Grósz 'baráti' gesztusait. Megfogalmazódott benne, hogy az egy „ravasz ember,” aki arra találta ki őt, „hogy egy pár hónap múlva azt mondja, hogy »hát nem sikerült megoldani a problémákat, és hozunk egy másik miniszterelnököt!«” Szerintem a rendszerváltás egyik sorsfordító pillanata volt, amikor '89 áprilisában – a KISZ-kongresszus szünetében – a televízió híradójában cáfolta, hogy Grósz egyeztetett volna vele, amikor a gazdasági szükségállapot bevezetéséről nyilatkozott. Ez a cáfolat jelezte, hogy a kormány véglegesen függetlenedett a párttól.

K.: Ez most a fehérterroros beszéd? Vagy nem az? Vagy ez az a „tolarenciás” beszéd, amikor nem tudja kimondani a tolerancia szót?

V.: Nem! Az még korábban hangzott el a Sportcsarnokban rendezett nagygyűlésen.

K.: És a Németh mögött azért ott van, hogy a Gorbacsovval jóban van...

V.: És ez nem mellékes körülmény!

K.: S itt van jelentősége annak, amit mondtál: ezt magyar kormányfő korábban nem tehetne volna meg...

V.: Nem bizony!

K.: Miután itt beszéltünk ugye '89 előtti, meg '91 utáni, meg mindenféle tárgyalásról, meg '90 év végekről, meg év közöttiekről, még kell beszélünk arról, hogy hogy lettél kulturális bizottsági elnök. Tehát '90-ben ugye az Antall-kormányba nem kerültél be...

K.: Ugye MSZMP-s tag nem lehet, ez az Antallnak volt a...

V.: Én maximálisan egyetértettem azzal, hogy hogy volt MSZMP-tag ne kerüljön a kormányba. Ezt már akkor megbeszéltük, amikor őt megválasztottuk elnökünknek, ami egyben miniszterelnök-jelöltséget is jelentett...

K.: Ez '89 vége, ugye.

V.: Igen, '89 végén. Egyébként a későbbi vádaskodásokkal ellentétben – melyek szerint ő szorította volna margóra a lakitelekieket – az történt, hogy Antall József a kampány előkészítőjeként arról beszélt, hogy miután az előrejelzések szerint kormányt alakító párt leszünk, az elnökség minden tagjának vállalnia kell valamilyen vezető szerepet. Merthogy nem engedhetjük meg magunknak azt a luxust, hogy felhergeljük a népet, azt ígérjük, hogy rendszerváltozás lesz, aztán arra hivatkozva, hogy mi alkotó értelmiségiek – írók, költők, művészek, tudósok – vagyunk, a döntő pillanatban félreállunk. Megkért bennünket – az elnökség tagjait – hogy gondolkodjunk rajta, milyen szerepet vállalunk. Erre a felszólításra az első körben a Csoóri Sándor: „Nem! Ne haragudjatok fiúk, de én ott használhatatlan vagyok. Csurka István: „Én lapot szerkesztek! Csinálom! Golyófogónak itt vagyok, de a napi politikához nem értek.” A legaranyosabb Szabad Gyuri bácsi volt, aki azt mondta, hogy „hát legfeljebb a házelnökséget! Ezt vállalom!” Für Lajos semmit. Én beszéltem rá, hogy legyen hadügyminiszter.

K.: Te beszélted rá?

V.: Így van! Valamiért át kellett mennünk a Margit hídon a Bem térről a „Fehér Házba”.

K.: Egyeztetés? A pártok...?

V.: Igen, igen. És akkor a hídon leroskad az egyik ülésre, én meg úgy fölötte állok, és azt mondja, hogy...

K.: A villamoson?

V.: Villamoson! Azt mondja: „De most hát hogy képzeli ezt a Jóska? Hogy most vállaljunk tárcát, kormánytagságot? Hát én történész vagyok! Én nem értek itt semmihez!” – mondja a Lajos. Azt mondom neki: „Figyelj! Van egy nagyon jó hely! Ez pedig a hadügyminisztérium! Biztos, hogy most a következő években háború itt nem lesz! De olyan jó dumád van! Annyira tudsz lelkesíteni! Ha mást nem csinálsz, mint-hogy végigjárod az összes magyar laktanyát, és a 18-21 év közötti fiataloknak lelkesítő beszédeket, előadásokat tartasz a történelemről, a hazaszeretetről és egyáltalán a nemzeti ügyekről, hát megtetted azt, amit hadügyminiszterként megtehetsz!” Azt mondja: „Nem hülyéskedsz?” Mondom: „Nem!” Azt mondja: „De katona se voltam!” Mondom, hogy „Veres Péter se volt katona! Csak ilyen egészségügyi!” Erre ő: „de akkor segítesz nekem?!” „Ugyan már! Én is csak ilyen tartalékos katona vagyok, tartalékos százados!” Ő erre félig tréfásan: „Tartalékos százados? Kinevezlek tábornokommá!” „Szóval vállalod?” – kérdezem. „Hát mit tehetnék? Nem mehetek be a következő ülésre úgy, hogy azt mondjam a Jóskának, hogy semmit nem vállalom!” Anekdótába illik! A civil életből pillanatok alatt besodródik egy értelmiségi csapat a profi politikába. Pontosabban a politikába, profizmus nélkül. És aztán tesz, amit tehet. De én hogy leszek akkor kulturális...

K.: Csak egy mondat. Azért Für Lajos az egyetlen az MDF ilyen alapító atyái közül, aki benn van a kormányban. Nem?

V.: Hát végül is...

K.: Igen. Na most akkor te!

V.: Tulajdonképpen kizárásos alapon vállaltam a Kulturális Bizottságot. Mert-hogy egy olyan folyóiratot szerkesztettem, amelyik nemcsak irodalmi volt, hanem képzőművészeti, zenei, sőt szociográfiai, oktatásügyi kérdésekkel is foglalkozott. Bár hozzáteszem, hogy volt egy dolog, amivel kacérkodtam, mert az MDF-en belül egy ideig az én alelnökségemhez tartoztak a külügyek. Én külügyi felelős is voltam, és ebben a minőségemben voltam 1990. január végén Bukarestben a Voican Voiculescuval tárgyalni.

K.: De ez egy tábornok volt, nem?

V.: Nem, nem, hanem ő volt a Ceaușescu kivégzését vezénylő forradalmár. Elek Istvánnal, Borsi-Kálmán Bélával és Molnár Gusztávval négyesben az első magyar delegáció voltunk, akik pártkapcsolatok teremtése végett kimentünk Bukarestbe. Voiculescu fogadott.

Elmondom, hogy miért volt ez számomra tanulságos dolog. Az volt az előzménye a látogatásunknak, hogy '89 karácsony előtti napokban a bukaresti 'forradalom' kitörésekor hírek... álhírek érkeznek Pestre, miszerint pogromok indultak az erdélyi magyar lakossággal szemben. Erre az MDF elnökség radikálisabb tagjai rögtön élére álltak volna egy kezdeményezésnek, miszerint szabadcsapatokat kell szervezni: megmenteni az erdélyi magyarságot.

Ezt az akciót úgy sikerült Antallnak leállítani, hogy felkérte az elnökséget, hogy háromtagú delegációt küldjenek át Horn Gyulához a Bem téri Külügyminisztérium épületébe: őt, Jeszenszky Gézát és engem. Átmentünk, míg ülésezett az Ó utcában az elnökség, és miközben hatalmas tömeg gyűlt össze, hogy az MDF szervezésében szabadcsapatokba szerveződve elinduljanak Erdélybe. Mintegy másfél órát töltöttünk Horn Gyulánál, aki a jelenlétünkben tárgyalt Gorbacsovval és az izraeli titkosszolgálati főnökkel. Mindketten azt mondták: biztosak lehetünk benne, hogy a román titkosszolgálat által terjesztett álhírekről van szó. Snitt!

Január végén az említett delegációval kinn vagyok Bukarestben Voican Voiculescunál. Ő egy fél óráig tarató 'ismerkedés' után föloldódik, és elkezd mesélni az 'utolsó' napokról. Azt mondja: „tudják, milyen szerencsénk volt maguknak, hogy nem volt incidens? Mert a Ceaușescu utolsó kísérlete az volt, hogy magyar katonai beavatkozásra hivatkozva szükségállapotot rendeljen el! És mi – azzal, hogy nem ugrottunk be a román vezérnek, az utolsó pillanatban akadályoztuk meg ezt a kísérletet!”

K.: Tehát januárban találkoztatok Voican Voiculescuval. Akkor mit jelentett az, hogy utána egy pár hónappal jött Marosvásárhely, ahol a magyarok...?

V.: Bennünk fel nem vetődött az a gyanú, hogy e mögött a Voican Voiculescuék állnának. Az teljesen nyilvánvaló volt, hogy ezt a megvert, megbukott ortodox kommunisták szervezték meg. Ellentámadásba akartak menni a...

K.: Tehát az egész román helyzetet akarták destabilizálni ezzel.

V.: Természetesen!

K.: Tehát ezért nem ült fel a magyar politika a provokációnak.

V.: Nem arról volt szó, hogy az új politikai erők élezték volna a helyzetet. Gyakorlatilag ugyanannak a külpolitikai kalandnak a folytatása volt a mi szemünkben a marosvásárhelyi incidens, amivel már korábban is próbálkoztak. Destabilizálni akarták a román–magyar viszonyt, hogy megint hatalomba kerülhessenek.

K.: Igen.

K.: Szóval ezután jött választási győzelem.

V.: Így van!

K.: És azután lettél kulturális bizottsági elnök.

V.: Igen. Az egész úgy került ugye szóba, hogy megemlítettem: kacérkodtam a külügyekkel is.

K.: Igen, hogy külügy vagy kulturális...

V.: Igen. Én soha nem foglalkoztam szakszerűen a külpolitikával. Véletlenül sodort bele az élet olyan helyzetekbe, amelyekből rápillanthattam erre a világra is.

K.: Úgy tudom, te magyar–oroszos szakos voltál.

K.: Igen. Tehát beszéltél oroszul.

V.: Akkor még tűrhetően.

K.: De angolul beszélsz? Vagy németül? Vagy...

V.: Nem! Németül középfokon tudtam, annyira csak, hogy szakmai cikkeket olvastam. Az angolt pedig a rendszerváltozás után hoztam fel erre a szintre. Négyszer mehettem ki Amerikába, és ebből volt egy három hónapos intenzív nyelvkurzus. Tehát volt egy olyan szakasza az életemnek, amikor tudtam cseverészni angolul.

K.: Jó! Csak a külügyről jutott eszembe. Akkor ez a kulturális bizottsági elnökség a szándékaid szerint alakult.

V.: Így van.

K.: Akkor azt hiszem, hogy innen most már kronologikusan folytatjuk. Beszélünk már a médiaügyekről. A médiaháborút te hogyan élted meg? Nem a konkrét történések, hanem a következmények érdekesek.

V.: Annyi pótlólagos információt el kell, hogy mondjak, a Kósa Ferencsel együtt kimunkált törvényjavaslat szakmai alapjait Vass Csaba dolgozta ki.

K.: Ő a néppárti, ugye?

V.: Nem! Korábban ő párttag volt, és a Pozsgaynak volt a jobb keze a Hazafias Népfront aktivizálódása idején.

K.: Ezt a Politikai Évkönyvet ők adták ki?

V.: Igen.

K.: Ő a Közgázon tanított, azt hiszem.

V.: Tanított a Bibó-Kollégiumban is. Vass Csaba egy hihetetlen műveltségű, három – filozófiai, szociológiai és közgazdasági – doktorátussal rendelkező, rendkívül szuggesztív és 'termékeny' tudós. Miután a nyolcvanas években írott munkái már túlléptek azon a közléshatáron, ami akkor még tolerálható volt, a munkássága nagy része fiókban maradt. Én később két kötetet publikáltam tőle, amikor a Kölcsey Inté-

zetet vezettem, egyrészt a Kommunikációelméletét, másrészt pedig a Társadalmi gazdaságtant. Hallatlanul mély, komoly ügyek ezek! Amikor én a Kulturális Bizottságot vezettem, először a Kósa Ferenc-féle szocialista delegáció szaktanácsadója volt. Egészen addig, amíg meg nem történt ez a botrányos fordulat a szocialisták médiapolitikájában. Akkor ő a szó szoros értelmében odavágta a dossziéját a tárgyalóasztalhoz a bizottságban, és közölte, hogy befejezte a tanácsadói ténykedését. Fölállt, és elment volna, ha nem mentem volna utána, és nem kértem volna meg, hogy legyen az én tanácsadóm. És onnantól kezdve az én tanácsadóm volt, és nagyon jól együttműködtünk. S a kapcsolatunk folytatódott a parlamenti évek után is. Amikor a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészkarának dékánja lettem, őt kértem fel helyettesemnek.

K.: És mi volt az ő médiapolitikai koncepciója? Mi volt az általatok elkészített törvénytervezetben?

V.: Ennek a több száz oldalas dokumentumnak a részleteibe nem vághatok most bele, de hadd utaljak arra, hogy mind a műsropolitikai alapelvek, mind a médiapiac privatizációjának jogi kérdéseit illetően a szocialisták és a liberálisok által is elfogadott értékrenden alapult.

K.: Erről volt szó, igen, igen.

V.: Hogy mi volt ennek a lényege? Egyrészt tökéletesen illeszkedett ez a törvénytervezet a számunkra akkor még kötelezőnek ki nem nevezett, de mégis követendőnek deklarált nyugat-európai médiatörvényekhez, tehát összhangban volt ezekkel. Szó sem volt tehát arról, amivel aztán a fordulat után a balliberálisok próbálták indokolni a fordulatot, hogy tudniillik ez valamiféle kormánypárti eszközzé degradálta volna a sajtót. A kezelhetetlenné vált ellentétek oka nem a deklarált alapelvekben rejlett. Mindnyájan elfogadtuk, hogy meddig terjedhet a mindenkori kormány, s meddig az ún. köztestület hatásköre a média irányításában. A problémát a köztestületben részt vevő 'civil szervezetek' számának és státuszának a bizonytalansága okozta. Abban egyetértés volt a szembenálló felek között, hogy a köztelevízió, a közzsugárzás, és a napi sajtó irányításában az új köztestülettől függjön az, hogy kik kapnak vezető beosztást. Miután azonban a liberálisok úgy ítélték, hogy fennáll a veszélye annak, hogy ebben a testületben az 'arctalan' civil szervezetek túlsúlyával kormánypárti többség alakulhat ki, mindent megtettek, hogy ne szülessen meg a törvény.

A másik ok a már szóba került kereskedelmi csatornák ügye volt. A balliberálisok el voltak kötelezve a '70-es évek közepétől Magyarországot finanszírozó nyugati tőkének, következésképpen a kereskedelmi csatornák reklámidejét is nekik szánták. És miután mi mint MDF, nem voltunk elkötelezve semmiféle állampárti és liberális kapcsolatnak, célszerűbbnek látták, ha az első kormányzati ciklus idején nem kerül sor a kereskedelmi csatornák eladására.

Bonyolulttá tették a médiaügyet azok a személyi konfliktusok is, amelyek a kinevezési törvény értelmezésének vitája során éleződtek ki. Ezúttal nem kívánok sem Hankiss Elemér, sem Göncz Árpád akkori szerepének megítélésébe belebocsátkozni – számos alkalommal megtettem ezt – annyit azonban el kell mondanom, hogy

Antall József és a két 'főszereplő' közötti vitában a kezdetektől Antall mellett álltam, s megnyugtató, hogy végül az Alkotmánybíróság is a mi álláspontunkat igazolta.

K.: És akkor jöttek az alelnökök! Hát iszonyatos viták, meg minden!

V.: Ezzel a periódussal már nem foglalkoztam. Tudniillik amikor lezárult a média-törvény ügye, (a parlamenti szavazáson nulla szavazatot kapott), én már másra koncentráltam. Miután két évet elvesztegettünk ezzel a törvénnyel, és – noha ott volt a bizottság nevében is, hogy oktatási, közoktatási, felsőoktatási, akadémiai, sport-bizottság, Kulturális Bizottság – semmi mással nem foglalkoztunk, ezért ott volt már a fiókjainkban a közoktatási, az akadémiai és a felsőoktatási törvényeknek a nyersanyaga, s nekem ezekkel kellett foglalkoznom. Persze láttam, hogy ott egyfajta jobb-közép-radikalizmus irányában mozdultak el a dolgok, amire nem voltam büszke sem akkor, sem meg nem voltam büszke később.

K.: Ez nagyon érdekes, hogy itt megint egy olyan törésvonalhoz érkeztünk, ami sokszor látszik, hogy ugye a törésvonalnak a közelében vagy, de ahogy törik ketté az a két kontinens, ott valamelyikre át kell ugrani, hogy ne ess bele a szakadékba! És akkor egy ideig... egyik esetben mondjuk azt mondanám, hogy a médiatörvénynél mondjuk a jobboldalon maradtál, de például ugyanez a korszak az, ahol a párton belül viszont ugye a Csurkával szembe méész...

V.: Ez így van.

K.: A kereszténydemokrata, liberális vonalat képviselted.

V.: Nem! A szó szoros értelmében *nemzeti liberális* platformot szerveztünk..

K.: Igen. Tehát bocsánat! Akkor a nemzeti liberális... nem tudom...

V.: Igen, igen. Platform, igen.

K.: Platform volt. Bocsánat! De gyakorlatilag az Antallt támogatók között.

V.: Jó, hogy szóba hoztad, tudniillik a Csurkával való vitánk kiéleződése szorosan összefügg a médiaüggyel. Mert én még az utolsó előtti pillanatban megpróbáltam azzal menteni a törvényt, hogy a frakció előtt szavazásra tettem föl a kérdést, hogy melyik médiakoncepciót támogatják? Azt-e, amit Csurka képvisel, vagy amit én képviselek? Ha azt támogatják, amit a Csurka képvisel, természetesen visszalépek a bizottsági elnöki tisztségemtől, ha pedig azt, amit én képviselek, akkor viszont a frakció ne támogasson semmiféle olyan indítványt, amit Csurka nyújt be a médiatörvényhez. Erre azért volt szükség, mert a szabaddemokraták arra készültek, hogy Csurkára hivatkozva fogják leszavazni a törvényt.

Azért éreztem rendkívül nagy veszteségnek a médiatörvény megbukását, mert annak ellenére fordultak vele szembe, hogy nyilvánvalóvá tettük, hogy itt nem a Csurka-féle koncepcióról van szó, hanem annak a fajta nemzeti liberális, kereszténydemokrata szellemiségű MDF-nek a koncepciójáról, amelyik abszolút többséget élvezett az MDF frakciójában. Vagyis minden utólagos, évekkel később megjelent szabaddemokrata magyarázkodások hamisak, hazugok, mert állandóan a 'csurkista' veszélyre hivatkozva védik a saját egykori álláspontjukat, holott ez nem volt védhető.

K.: Magyarország a kompromisszumnak sokszor nincs helye. Vagy nincs tere, esélye.

V.: Így van! Akkor vált nyilvánvalóvá számomra, hogy igazából ők nem arra törek-
szenek, hogy egy egyértelmű kompromisszum szülessen, hanem hogy okot, ürügyet
találjanak arra, hogy miért nem születhet kompromisszum. Nem akartak komp-
romisszumot!

K.: Én akkor a liberális Magyar Hírlapnál dolgoztam, tehát akkor azt máshogy
láttam. Tehát ott azért érdekes, ma már máshogy látom azt, az akkori önmagammat.

V.: Megértem.

K.: Később a Népszabadságnál volt döbbenetes, hogy kik maradhattak helyükön
a rendszerváltás után!

V.: Igen.

K.: Nem akkor derült ki, mert akkor ott mindenki liberálisnak tűnt. Vagy annak
látszott.

V.: Igen.

K.: De hát olyanok is, akik nem voltak azok! És gyakorlatilag kizárólagosságra
törekedett a kultúra meghatározó két pólusa. Vagy több pólus...

V.: Így volt.

K.: Tehát Magyarországon a legtöbb ideológia kizárólagosságra törekszik, és te
hiába próbálsz kompromisszumot teremteni! Talán hogyha innen nézzük, innen lát-
szik, hogy miért volt ez kudarcra ítélve.

V.: Igen, de hozzá kell tennem – amit akkor tapasztaltam, csak nem tudtam doku-
mentálni – hogy e mögött a pártpolitikai küzdelem mögött (mármost az MDF és
az SZDSZ közötti küzdelem mögött) ott volt a kétfajta külpolitikai orientáció. Az,
hogy míg az MDF a Kohl-féle NSZK, majd a német politika irányában próbált erő-
sebb támaszokat találni magának, az SZDSZ kezdettől kezdve az amerikaiak oldalán
kereste a maga boldogulását. És nemcsak kereste. Tavaly jelent meg Magyarics Tamás-
nak a könyve az amerikai külpolitikáról, amelyik többek között arról beszél, hogy
az amerikai külpolitika milyen eszközökkel segítette a kelet-közép-európai ellenzéki
mozgalmakat – természetesen pénzzel, hozzá kell tennem, a személyes kapcsolatokon
túl. És hogy a magyar ellenzéki mozgalmak közül a szabaddemokratákat. Tehát
a liberálisokat, később a szabaddemokratákat támogatta.

Ez tehát sokkal összetettebb probléma, mint amit a fedőneve kifejez. A média-
háború mögött nemcsak az a fajta gazdasági érdekellentét jelent meg, amiről a koráb-
biakban beszéltem, hanem a kelet-közép-európai rendszerváltozás résztvevőinek
a nehezen egyeztethető politikai értékrendje is. Hadd hivatkozzam két könyvre.
Az egyik Helmut Kohl önéletírása, a másik a Németh Miklósról szóló könyv, Oplat-
kának a már idézett könyve. Ezekből a napnál világosabban kirajzolódik, hogy
az USA részéről az MDF-fel szembeni bizalmatlanságának elsősorban az a magya-
rázata, hogy mi a Kohl-féle Európa-koncepciót tartottuk irányadónak. A szabadde-
mokraták viszont közvetlenül amerikai instrukciókat és törekvéseket képviseltek
a magyar politikában. Ez teljesen egyértelmű volt számomra már akkor is, csak ezt
történészekről, publicistáktól, kutatóktól leírva akkor még nem láttam.

K.: Most kéne visszatérni a 'platformra', mert a későbbi pályádat nem a médiatörvény határozza meg, hanem a Liberális Platform. Mert abból nőtt ki sok minden.

Itt talán kronológiát kéne tartanunk. Tehát mondjuk, hogy ez a platform mikor alakul, illetve hogy hogyan viszonyulsz mondjuk az Antall utáni kormányzáshoz az MDF-en belül, meg úgy általában. Illetve fontos még, a közoktatási törvényt mondtad. Ez azt hiszem, a Báthory Zoltán volt például akkoriban az egyik szakértő ott, aki a NAT előzményeit kidolgozta. Ez rémlik nekem.

V.: Vágjunk bele!

K.: Nem tudom, mennyit foglalkoztatok ezzel, de a közoktatás állandó probléma. Nem tudom, neked az életedben ez mennyire fontos. Tehát a médiatörvény után mi történt?

V.: Először azt kellett tisztáznunk, hogy egyáltalán van-e az MDF-kormányoknak vagy a koalíciónak hosszabb távú stratégiai elképzelése a közoktatással. A médiaháború által okozott káosz miatt politikai szükséglet is volt, hogy felmutassuk: a kormány kompromisszumra törekszik. Én ezt maximálisan elfogadtam és képviseltem. És miután a médiatörvényhez hasonlóan, nem a kormány által benyújtott törvényjavaslatot vitattuk meg, hanem elfogadtuk, hogy ránk bízsa a kormány, hogy dolgozzuk ki a törvénytervezetet.

K.: Tehát a bizottságra.

V.: Így van! Az új miniszter, Mádl Ferenc jegyezte a közoktatási törvényt, de miután ő is hirtelen csöppent be ebbe az új funkciójába, és ezernyi egyéb feladata volt a...

K.: Andrásfalvy volt az előző, ugye?

V.: Igen, Andrásfalvy volt az előző miniszter. Mádl Ferenc az államtitkárságán keresztül érintkezett a bizottsággal, illetve kettőnk kapcsolatában szabályozta a közoktatási törvény kidolgozását. Ez a törvénytervezet azzal a politikai szándékkal készült, hogy az akkor már pontosan körvonalazott illetékesek – szakszervezet, szakértői munkabizottságok satöbbi, bevonásával konszenzus jöjjön létre a köznevelés legfontosabb kérdéseit illetően. A '93-ban születő közoktatási törvény – a korábbiakhoz képest példátlan módon – 60 százalék fölötti szavazataránnyal, majdnem 70 százalékkal ment át.

K.: Tehát mindent megtettetek, hogy ez a legtöbb ellenzékinek megfeleljen.

V.: Így van.

K.: Ez már a NAT-nak az előzménye volt. Vagy ez már a NAT?

V.: Jogtechnikailag két ügyről volt szó. Természetesen szorosan összefüggött a kettő, de a közoktatási törvény gyakorlatilag a már létező NAT alkalmazásának a törvénye.

K.: Meg ez volt az, amelynek nyomán az iskolák sokfélesége létrejöhetett...

V.: Pontosan. Annyiban kapcsolódik a későbbi ügyeimhez a közoktatási törvény, hogy már ebben megjelenik az egyházi és az alapítványi iskolák visszaadásának, illetve alapíthatóságának a tétele. Ez az elv fog megjelenni a hónapokkal későbbi fel-

sőoktatási törvényben is, többek között ennek nyomán jött létre a katolikus egyetem, meg lesz többkarú egyetem a református teológiából – jogi, tanítóképzői és bölcsész-kari –, ahova aztán jóval később majd dékánként csöppenek be, mikor majd kiesek a politikából. Ez az egyházi szerep, ami a felsőoktatási törvény értelmében gyakorlattá válik, azért volt érdekes, mert az első párton belüli vita során Antall József nem támogatta az egyházi egyetemek létrehozását. Ezen előbb meglepődtünk, aztán megértettük, miért gondolja, hogy nem volna szabad erőltetnünk ezt az ügyet. Attól tartott, hogy az egyébként is felhígult állami felsőoktatás még tovább hígulhat, ha a marxista ideológiai tárgyakat oktató egyetemi káderek többsége előre lép, miután a bölcsész- és társadalomtudományok krémje átmegy az egyházi egyetemekre. Az egyetemi hallgatóság döntő többségét képző állami egyetemek ily módon akadálytalanul a volt állampárti káderek kezébe kerülhetnek. Antall végül belátta: nagyobb kockázatot jelentene szembe menni az akkor már az egyházak által is sürgetett intézkedéssel, mint a feltehető hátrányt elviselni. Ekkor született egy olyan, a későbbi években minőséget rontó intézkedés, hogy lehet úgy egyházi felsőoktatási intézményben státust vállalni, hogy nem adod föl az állásodat az állami egyetemnél.

K.: Igen. Ők lettek később a főiskolán is tanítók, az intercity-professzorok, ugye.

V.: Így van! A dolog csírája itt van, az egyházi egyetemek alapításánál. Később erre hivatkozva, „ha ők megtehetik? Akkor hát hol van olyan törvény, ami megakadályoz abban, hogy én egyszerre Pécsen is, Szegeden is, Debrecenben is tanítsak?” És aztán eljutott ez az abszurd helyzet egészen odáig, hogy egyes oktatók már le se mentek, csak elküldték videón az előadásukat. Sőt vizsgáztatni se mentek el, csak elküldtek valakit, hogy a tesztlapokat szedje össze. Nyomasztó következményei lettek ennek! Ezzel együtt azt merem mondani – azok után, hogy két alkalommal dékánként is működtem a református egyetemen –, hogy az egyházi egyetemek alapításának célja, amit akkor mi elképzeltünk és megfogalmaztunk, igazolódott. Legalábbis közelebb kerültünk hozzá.

De hadd vessek itt közbe egy szubjektív megjegyzést!: Soha nem éreztem úgy a Kádár-korszakban – ezt mondtam már talán Pándival kapcsolatban –, hogy engem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen valamiféle szigorú ideológiai ellenőrzés alatt tartanak, és hogy megfigyelnék, hogy miket mondok az órán, és utána azt ’orrom alá dörgölnék’. Tehát úgy éreztem, hogy én szabad értelmiségiként működhetek egyetemi oktatóként. Nem volt cenzúra. Amikor azután a Károli Egyetem elkezdett működni, és többnyire ugyanazokat a tárgyakat tanítottam, azt vettem észre saját magamon, hogy cenzúra ugyan nem volt, de öncenzúra volt.

Mit jelent ez? Hadd mondjak egy példát! Hívó reformátusként igyekeztem az ELTÉ-n tartott óráimba is becsempészni az ismereteimet a kálvinizmus művelődéstörténeti, eszmetörténeti hatásairól, de a teológiai kérdéseket megkerültem. Tehát működött az öncenzúra. Amikor a Károlin tanítottam, akkor éreztem meg azt, hogy mennyire lényege a felsőoktatásnak az, hogy többfajta műhely legyen. Tehát, hogy többfajta szellemiségű, többfajta értékrendszert valló, vállaló szellemi műhely létezen. Láttam azt, hogy azok a fiatalabb kollégáim, akiknek – a Kádár-korszak kései

szakaszában – már nem kellett öncenzúrával sem igazodniuk egy központi egyetem szaktárgyi és, módszertani, ideológiai hagyományaihoz, sokkal szabadabban tájékozódnak a kortárs szakirodalomban, mint én. Úgy látom tehát, hogy igazolódott a '93-as felsőoktatási törvénynek az a kezdeményezése, hogy ne csak állami egyetemek legyenek.

K.: Utána mi történik veled? Maradjunk még az Antall-kormánynál...

V.: Hát vissza a politikához, világos! Akkor kerülök a sűrűjébe, amikor az MDF elkezd polarizálódni. Ez '92 nyarán indul el, amikor megjelenik Csurka Antallt támadó nevezetes írása, és az MDF-nek állást kell foglalnia, hogy kitart-e Antall mellett, vagy újra akarja kezdeni az egészet. Az MDF frakciójában és választmányában egy magasabb szinten jelenik meg ugyanaz a dilemma, amellyel én közel egy évvel korábban szembesültem a Kulturális Bizottságban...

K.: A médiatörvénynél, igen.

V.: És amit a magam módján ott megoldottam. Az MDF-nek megint állást kell foglalnia. Az MDF Országos Gyűlése végül is elsöprő többséggel Antall mellé áll Csurkával szemben. Ám ez nem jelenti azt, hogy képviselőcserék vagy egyéb személyi változások történtek volna. Egyszerűen a belső erőviszonyok alakulnak át. Ehhez a belső erőviszony-módosuláshoz próbáltunk hozzájárulni azzal, hogy 'platformosítottuk' az MDF-et. Az egyik csoportosulás kereszténydemokratának, a másik pedig nemzeti liberálisnak nevezi magát. '92 nyara végén, ősz elején Miskolcon egy konferencián bejelentjük a Liberális Platform megalakulását, és innentől kezdve éleződő küzdelem jellemzi az MDF belső életét. Ez egészen Antall haláláig, '93 decemberéig tart. '93 decemberében kerül sor az új miniszterelnök és az új frakcióelnök megválasztására. Kónya Imre belügyminiszterként a miniszterelnöknek megválasztott Boross Péter helyére lép, én pedig Kónya helyére kerülök frakcióelnöknek.

Az első parlamenti ciklus hátralévő fél esztendeje nemcsak az én helyzetemben hoz változást. Felfüggesztjük az MDF-en belüli küzdelmeket is. Tudniillik annyira éles volt már Boross Péter és a liberálisok között az ellentét, hogy meg kellett fogadnunk, hogy a választásokig a legnagyobb fegyelemmel fogjuk képviselni az egységes MDF-et. Az 1994-es tavaszi választásokig be is tartottuk a megállapodásunkat. A látványos vereségünk után azonban felgyorsult az MDF bomlási folyamata. Tehát ahogy elkezdődik a második ciklus, elkezdődnek a belső vádaskodások, hogy „miattatok volt, liberálisok!” „Miattatok volt, fundamentalisták!” És ez ahhoz vezet, hogy kezd kirajzolódni kétfajta szövetségi politika terve. Az egyiket Nemzeti Szövetség képviseli, a másikat a Polgári Szövetség. A Nemzeti Szövetség Boross Péterrel, Lezsák Sándorral az élén a Torgyánnal való együttműködés felújításában, és egy kecskeméti napilapban megjelent Lezsák-nyilatkozat által dokumentálhatóan a Csurkával való kiegyezés reményében szerveződik. Ezt mi, a Nemzeti Liberális Platform képviselőiben elutasítjuk, és elkezdjük hirdetni a frakción és a párton belül a Fidesszel és a kereszténydemokratákkal való együttműködés lehetőségét. Úgy határoztunk, hogy '96 tavaszáig kell eldőlnie: melyik koncepció jegyében készül a következő választásokra az MDF. '95-ben a Fidesszel és a kereszténydemokratákkal való egyezkedés

eljut arra a pontra, hogy Orbán Viktorral és Semjén Zsolttal elkészítjük a Polgári Szövetség tervezetét (a Liberális Platformot én képviseltem), és ezt a tervezetet kezdjük el propagálni a párton belül. Summa summarum, '96 tavaszára bekövetkezik a törés pillanata, amikor is az országos gyűlésen a Nemzeti Szövetség hívei szereznek többséget, amire mi szünetet kérünk, és úgy megyünk vissza a szünetről, hogy kilépünk az MDF-ből, és megalakítottuk a Néppártot.

Maga az Országos Gyűlés is igen kiélezett vitahangulatban és feszültségben kezdődik. (Amiben ludas is voltam annyiban, hogy nyílt levelet fogalmaztam Lezsák Sándorhoz, és ezt minden delegálnak a székére kivettem. Ebben összefoglaltam azt, hogy mi a különbség a kétféle irányvonal között, és hogy mennyire nem az Antall-féle koncepció jegyében fejlődne tovább az MDF, ha nem ránk szavaznak.) Végül is Megtörténik a szakítás. Minek következtében néhány napon belül kiderül, hogy az MDF valószínűleg elveszíti a frakcióját is, mert tizenöt fő alá süllyed a parlamenti képviselők létszáma. A Néppárt viszont frakciót tud alakítani, és meg is alakítja a...

K.: Ez az MDNP.

V.: Igen, az MDNP, a Magyar Demokrata Néppárt. Szabó Ivánt választjuk meg frakcióelnöknek, aki viszont a morálisan jutalmazható, politikailag eléggé el nem ítéltető könnyelműséggel megállapodik Lezsákkal abban, hogy „egy-két képviselőt átadjuk az MDF-nek, hogy ne hogy ott maradjanak már frakció nélkül!” Mert hogy mi nem azt akartuk, hogy ők szűnjenek meg, csak hát ennyi sportszerűség azért legyen már bennünk, hogy nemes küzdelemben harcolunk az igazunkért. Nem kalkulálta be az Iván azt, hogy ennek az lesz egy egyenes következménye, hogy eltelnek hosszú hónapok, és a Magyar Demokrata Néppártnak a közvélemény-kutatások szerinti támogatottsága az 1 százalékot sem éri el. Ami viszont ahhoz a magától értetődő következményhez vezet, hogy a Fidesz szétjárja a karját, és azt mondja, hogy „hát nekünk nem az MDNP-vel, hanem a még mindig 10 százalék körül mozgó MDF-fel kell keresni a szövetséget!” És megindulnak a tárgyalások az Orbánék és Lezsákék között, és megszületik a választási szövetség. A történelem ironiája.

K.: Ezt akartam mondani, hogy ez az egyik legnagyobb paradoxon, hogy ti, akik azért váltatok ki, hogy a...

V.: Igen.

K.: Nem ezért váltatok ki, de végül is az volt a fő oka a szembenállásnak, hogy a Fidesszel fogtatok volna össze.

V.: Pontosan!

K.: És döbbenetes, hogy még utána a Polgári Szövetség nevet is átveszik a Lezsákék!

V.: Ez a történet számomra többféle tanulsággal járt. Egyrészt azzal, hogy el kellett döntenem, hogy szabad-e nekem kockáztatni a fizikai egészségemet, hogy ilyen sérüléseket viseljek politikusként, vagy pedig bölcsebben teszem, ha a négy gyermekemre való tekintettel a civil szakmában próbálok boldogulni. Mert ugye egy ilyen helyzetben politikai ambíciókkal továbbmenni csak daccal, konok ellenállási szándékkal lehet. Tehát legyőzni azt, aki engem legyőzött. Bennem ilyen ambíciók és

indulatok nem voltak. Tiszteleggel kihordtam a képviselőséget, de a pártpolitikából kivonultam. 'Becsületből' elindultam még a '98-as választásokon MDNP-jelöltként a 11-es körzetben, kaptam is vagy 2,7 százalékot, s ezzel tudomásul vettem, hogy lezárult ez a szakasza az életemnek.

K.: De ez a magyar demokrácia tragédiája, hogy egy olyan jobbközép erő, mint az MDNP, nem tudott megragadni.

V.: Akkor ez a történet engem is nagyon megviselt, de néhány évvel később már nemcsak hogy tragédiának, de veszteségnek sem éreztem a velem történeteket. Részint azért nem, mert az egykori Platform meghatározó személyiségei (pl. Debreczeni József, Elek István) által választott irányt magam sem tudtam volna követni, részint pedig azért, mert a FIDESZ-szel is és a velük szövetkező volt MDF-politikusokkal (Boros Péterrel, Lezsák Sándorral) is rendeződött a kapcsolatom. Örültem a lehetőségnek, hogy több időt fordíthatok a szakmámra, s hogy politizáló értelmiségiként az alkatomhoz illő feladatokat kaptam, kapok. Az a munka, amit Mádl Ferenc társadalompolitikai főtanácsadójaként, majd a tudományos konferenciákat szervező Kölcsey Intézet igazgatójaként végezhettem, s amit a Magyar Művészet főszerkesztőjeként végzek, nem idegen attól az értékrendtől, amit bölcsészként is, egykori politikusként is követendőnek tartok.

DEBRECZENY GYÖRGY

irodalmi félreolvasások

4.

Lóci órás lesz

*

agyban párnák fisz hangot vernek az időtérben
szimulálják az emlékezés folyamatait

*

az omlás virágai

*

közt halni meg

*

Harry Potter és a halál erkélyei

*

egy korszaknak akkor van vége
amikor az alapját képező infúziók elpárologtak
(illúziók, Arthur Miller)

*

haza és szaladás

*

újabb diétás falat lesz a nagybirtokosoknak
az osztatlan földvagyon

*

Oldás és köpés

*

a távolságot mint hüvelygolyót megkapod

*

lehettem volna iktató

*

eltanácsolt az egyetem fura pakura

5.

az audiológián hallva találták Bárczi Benót

*

egri csillagok háborúja

*

Tinódi Lantos Sebestyénnek
krónikás betegsége volt

*

Párnahuzatos történetek

*
a szerző új regénye hetente jelenik meg
fojtogatásokban
*
Sztóma himnuszok
*
a Wassermann érdemkereszt kitüntetését kapta
*
nem lógok a mesék tetején
*
ember küzdj és lopva lopjál
*
kitiltva szebb az élet az alkotás
*
egy idős krónikás beteg
Anonymustól kapta el a fertőzést
*
egy igazi könyvszerelő ember

6.

sósavval jöttél nem virággal
*
A párizsi Notre Madame
*
ez jó mulatság
fércmunka volt
*
ma ontják véretem
(vérvételre megyek)
*
ősz éjjel izzott a galagonya
a 3-as metró Határ úti állomásánál
(egy váltó)
*
Tihanynak leánya riadóra kapott parancsot
*
nem baj ha hull a hó
csak számla ne jöjjön
*
Múholdas rózsakert
*
József Attila-díjas báró

*
kiskéssel járja be Európát
*
szívemben mint száz macskaszőr
virul a halk remény
*
Megvető Könyvkiadó

7.

A gólyatarifa
*
s a gróf tán mulatt valahol
*
Moszkva nem hisz a könyveknek
*
utólag majd előre egyeztetünk mindent
*
Kunsági nemzéminták, 1956
(könyvcím, hímzés)
*
Ali baba és a 40 adóhatóság
*
még máma is hasad tovább
aludj el szépen kis Balázs
*
vágj ki minden fát
*
szolid dalirtás
*
hozott dr. Varsányinéval
sétáltatást vállal a kutya
*
ünnepelj egészen
keféld meg magad vizes kefével
(hajad)
*
Minden nap értelmetlenül
(könyvcím, németül)

kósza visszacsukások

NYÍRFALVI KÁROLY NYOMÁN

KÓSA NAPJAIMON RÖHÖGÖK

kósza napjaimon röhögök
önmagam helyén ne keress
verset írok a dunyha alatt
feltartott kézzel másképp mosolygok

télire szőlőzsír kell
hogy ne érezzem az idő fűrtjeit
a növekvő reggelben késtem
késemmel árnyamat vizsgáltam

szárnyamat
talán szálka mehetett bele
letisztult tájban csikorog a kerék
szétrobban egy csomag zizi

KAVICSOT DOBTAM LASSÚ ÜTEMBEN

a zizi zacskója és a szaloncukorpapír
zörögnek
a sajt papír arcán léha mosoly
hogyan vonjam kérdőre így?

egy felhő szélén mosom fogamat
számolgom a sebzett habkarikákat
de velem van a teavaj
nadrágom tőle lett hétpecsétes

kavicsot dobtam lassú ütemben
a mozi kirakatába
úgyis csak latyak marad utánunk
meg szaloncukorpapír

INKÁBB MÉGIS VISSZACSUKOM

a bagzó macska behull a tóba
kajánul néz le rá a hold
legalább kajáltál?
kérdézi

hajnalidőben betolom
az éjszakát a házba
kertemben füvet nyír
az elhagyatottság

elkésni korán érkezem
egem s földem előveszem
azután inkább mégis
visszacsukom őket az ólba

VISSZACSUKOM

kósza kavicsom
röhög lassú ütemben
kajánul néz le rá
az elhagyatottság

hajnalidőben számolgom
a verseket
feltartott kézzel
zörög a szaloncukorpapír

visszacsukom
a holdat a versbe
a felhőt
a mozi kirakatába

ma alig bírok magammal

FILIP TAMÁS NYOMÁN

elképzem hogy tócsákat kerülgetek
kézzel festett tábla közli:
alig bírok magammal
arcom oly sugárzó átszellemült
a tengerfenékhez döccenünk puhán

tanár úr akkor én a tenger fenekét festem
vagy jó lenne vécére menni
igazán nem hiányzott ennyi izgalom
csillagok vonítását hallom
és felnéz az olvasó nő Salingerre

elhal a zene és meghalnak a lovak
micsoda zabhegyezés volt istenem!
én vagyok az első idegen látogató
és megérem ezzel a könyvvel a reggelt
a vért és a rózsát ugatja egy gazdátlan kutya

keringőt füttyül az éj és ruhákat szárít
búvárruhákat
jó lenne bulvárruhákat rögtönözni
a munkásotthonnál horgonyt venni
szabadnak lenni a szabadkikötőben

már az utolsó lapokat
tépem ki egy könyvtári könyvből
levelet fogok írni nekik
hogyan tudok önfeledten mulatni
a zene meghal és elhalkulnak a lovak

a hajó csak dísz és úszni nem tud
akarna még súgni valamit
tanár úr akkor én a hajó fenekét festem
meg a csillagok vonítását
tanár úr ma alig bírok magammal

nem lakik itt a város felett

KORÁNYI MÁTYÁS NYOMÁN

tizenöt átszivárgás ami van
kilengnek összerogynak az üveggalambok
időnként minden szusifutár
és minden kínai gombaszakértő
apámnál gereblyézné a krumplit

jöjj ide kedves szó vedd le a ruhád
a recsegő parketten mezítláb
poros piros almák gurulnak
van a beszéd van a nyelv
nincs ennek értelme

piros hasú kibelezett hal vékony porcelánon
szeretném megírni ezt az egészet
otthon megpucolok húsz kiló halat
tíz kiló vékony porcelánt
átlátszó szememben izzik barnán

pontos fedéssel egymásra helyezni
a szusifutárokat és a kínai gombaszakértőket
hajnalban beülni a nonstop időbe
de a delfincsapat mindig megtalál
apámnál gereblyéznék a krumplit

hiába mondom nekik
jöjjön el a te országod
moslékszínű műanyagolvadék
a hulladékfelvásárló nem lakik itt
a város felett lebeg

GRÓH GÁSPÁR

„Számára a szó: cselekedet”

KODOLÁNYI JÁNOS SZABÓ DEZSŐ - KÉPE

Kodolányi János és Szabó Dezső szellemi kapcsolatának föltárása jellemzően derék munkát követelő filológiai feladat, és mint ilyen, nem érdektelen. Egy ilyen szakmunka megszülése Domokos Mátyás kedvelt fiktív szerzőjének, Siket Vazulnak bizonyára évekig tartó vajúdni valót jelentene. Ez ma már nem szokás, arra van az internet, hogy a hasonlóságokat gyorsan és viszonylag fájdalommentesen meg lehessen találni a hozzáférhető szövegekben. Az effajta mentalitás azonban mérhetetlen távolságban állna gondolkodásuktól, másfelől hangsúlyozandó: Kodolányi János számára természetesnek számított, hogy az irodalom az irodalmon túli, esetenként pontosan meghatározható társadalmi célokot szolgáljon – ami a romantikát a szocialista tanokkal és némely avantgárd elképzelésekkel ötvöző Szabó Dezső poétikájának követését jelzi. Már csak ezért is érdemes beszélni a két szerző közti szellemi kapcsolatról. Életművük párhuzamos szakaszában, vagyis a húszas évek közepétől kezdődő két évtizedében ez néhány találkozásuk ellenére sem vált különösebben személyessé. Szellemi értelemben volt fontos: az irodalmi élet és az ekkoriban azzal a mainál szorosabban összefüggő közgondolkodás érdemben befolyásolt társadalmi folyamatokat. Ezek részben a magyar művelődés és mentalitástörténet keretein belül is értelmezhetők, de összefüggtek az európai kultúra és történelem nagy folyamataival is. Mindennek áttekintése azonban többszörösen meghaladja a dolgozat lehetőségeit és írójának ambícióját. Ezért vizsgálódásom tárgyát szűkítve annak fókuszába Kodolányinak egy korszakhatáron közreadott, 1941-ben a Magyar Élet kiadásában megjelent, reprezentatívnak mondható tanulmány-válogatása, az *Esti beszélgetés* került, amelyben ott vannak a témám szempontjából relevánsnak mondható írások. (Munkám során az 1944-ben megjelent második kiadást használtam.)

A két író kapcsolatát nézve tudomásul kell vennünk, hogy az, már csak generációs okokból sem, nem lehetett szimmetrikus. Kodolányi János munkásságában jól láthatóak Szabó Dezső hatásának, inspirációjának nyomai, jóllehet Szabó Dezső gondolatainak termékenyítő ereje némileg elszakadt személyétől, és az I. világháború, illetve a forradalmak és az ellenforradalom utáni évek útkereső fiatalságának körében olyan légkör alakult ki, amelyben korábban nem ismert gondolatok már szellemi közjóságnak számítottak. Ez az atmoszféra a politikában is megjelent, Szabó Dezső gondolatisága elsősorban Bajcsy-Zsilinszky Endre törekvéseire hatott. Szabó Dezsőnek a társadalmi szolgálatot ellátó irodalomról való elképzelése ugyan a háború előtt fogalmazódott meg, de a történelem drámai fordulatai után a magyar irodalom jelentős részében ez az irodalmi modell vált meghatározóvá. Kodolányi magától értetődő természetességgel számol be arról, hogy az ormánsági korszaka egyke-kérdésben fölismert fenyegetéssel kapcsolatos írásait mi motiválta. „Eszendőkön át írtam az egyke lélektani és erkölcsi okairól a pszichológus szépiró módján... Megmutattam, azt is, mi a sorsa az olyan asszonynak, aki éplelkű és gyermeket akar. (*Sötétség*). Rámutattam, hogyan rombolja ki magát a patológikus lélek a vagyonharácsolásban (*Börtön*), hogy sodródik hamis esküvésbe egy egész falu a törvény előtt (*Kántor József megdicsőülése*)”²¹ – írja, vagyis természetesnek tartja, hogy az írói alkotás egy olyan irodalmon kívüli szerepvállalás része, amelynek pontosan meghatározható társadalmi célja van.

Ugyanakkor Kodolányi János azon kevés kortárs alkotó közé tartozik, akik maguk is hatottak Szabó Dezsőre, jóllehet vezéri méltóságának tudatában ő ennek nem adhatta jelét. Kodolányi volt az első, aki (a háború előtti előzmények után) az 1922-es *Sötétségben* elsőként vetette fel az egyke kérdését, és 1926-os cikkeiben, 1927-ben *A hazugság ül* címmel közreadott röpiratában minden korábbi felvetésnél határozottabban jelenítette meg – ami ezt követően a közbeszéd részévé vált, napi politikai, hírlapi és irodalmi téma lett (v. ö. Szabó Dezső: *Az egyke* című tan-novelláját 1927-ből, Fülep Lajos segélykiáltásait 1929-ben, majd Illyés Gyulának a kérdést geopolitikai összefüggésbe ágyazó, 1933-as *Pusztulás* címmel megjelent írását.) Kodolányi nem egyszerűen az Ormánság magyarságának demográfiai válságára, hanem az elfogyó magyarság helyét elfoglaló német expanzióra is felhívja a figyelmet.² Mindkét téma ott van Szabó Dezső nemzetpolitikai retorikájában is. Vagyis nemcsak Kodolányi figyel Szabó Dezsőre, hanem az is tud róla, és reagál gondolataira. Ez a sajátos fegyvertársi viszony az alapja annak jó évtizeddel későbbi megszólalásának, amelyben Kodolányi Jánost a *Földindulást* ért plágium-vád és per idején védelmébe vette. (Írásában nem gondolatiságát taglalta, hanem felvázolta azt a modellt, ahogyan személyes intrikákból a sajtó tudatos torzításai által otromba és gyalázatos hajsza lesz, aminek következményeként az író már írni sem tud, mert energiáit az önvédelemre kell fordítania. Effélékben Szabó Dezsőnek bőven volt része, így Kodolányit nemcsak eszme-, hanem sorstársi alapon is védelmébe vette. Ez a lépése egész életútját tekintve kivételes, hiszen írotársaitól többnyire elzárkózott vagy inkább szembefordult velük: lásd ütközéseit Szekfű Gyulával, Babitscsal, Kosztolányival, akikkel szemben gondolta kivívni irodalmi vezérségét. Az őt íróként fölépítő *Nyugattal* korán szakító Szabó Dezső élete mérlegét készítve ugyan az első Nyugat-nemzedék tagjának tekintette magát, de Babitscsal vívott magánháborúja okán nem nyílhatott esély arra, hogy rendeződjék a lap és egykori szerzője kapcsolata. Szabó Dezső ezt úgy intézte el magában, hogy azt gondolta: messze túlnőtt egykori indulása szellemi közegén, így a maga olimposzi magasságából ítélkezhet valahai társai és indító műhelye felett. Az irodalmi élettől eltávolodva, közéleti esszéit írva, próféta szerepében egyre kevesebbet tudott az ifjabb írógenerációk szépírói munkásságáról. Pedig a fiatalabbak közül sokan keresték a kapcsolatot vele, de minél közelebb kerültek hozzá, annál nagyobbat kellett csalódniuk, amiről Cs. Szabó László, Tamási Áron, Németh László be is számolt.

Kodolányi János nem kívánt tanítványául szegődni – így meglepő az a respektus, amit irányában Szabó Dezső tanúsított. Mindez azonban inkább csak irodalomtörténeti érdekesség. Sokkal fontosabb a magyar irodalmi spektrum igencsak tekintélyes területét elhódító Szabó Dezső-sodrás, és az, hogy az ennek során megvalósuló irodalmi és közéleti tematizáció miként befolyásolta Kodolányi János alkotói útját.

A Kodolányi életmű 1945-ig terjedő szakasza kettős természetű: egyfelől figyelmet ébresztő közíró, másrészt, különösen indulásakor, az ezzel a vonulattal sokban szinte összeérő tartalmakat másként is megfogalmazó, később egyre autonómabb világú szépíró. (Működése két nagy területét illetően látnunk kell, hogy a közírással nemcsak a baloldal támadásai illetve a kommunista hatalomátvétel utáni cenzúra kényszerítő ereje okán, hanem szervesen alakuló írói életútjának belső törvényszerűségei okán is szakított.)

Jelen írás tárgya egy korszak kiemelkedően sokirányú hatású életművéhez való kapcsolódás néhány vonásának megmutatása. Szabó Dezső írói és közírói, vagy, ha úgy tetszik, íróideológusi hatása alól Kodolányi János sem vonhatta ki magát. Személyisége és írói egyénisége azonban nem engedte, hogy ez az inspiráció meghatározó erejű legyen életútjának bármely szakaszában, ugyanakkor nyomokban igen soká felfedezhető a pályakezds idejének Szabó

Dezsőtől kapott oltása. Nem az írói ábrázolásban vagy szemléletben: Kodolányi ugyanis, Szabó Dezsővel ellentétben, nem elvi indíttatásból, hanem valóságélménye jegyében kezdett írni, reális ismeretei voltak az általa megmutatott paraszti világról. Így azt sokkal inkább a korai Móricz naturalizmusával mutatta be. Nem megváltandó megváltót fedezett fel a parasztságban, nem a nemzeti újjászületés lehetséges hajtóerejét, hanem nyomorúságos életű jobbágyörököszt látott benne. Kodolányi későbbi indulása okán szemléletében nem a nemzeti paradigma, hanem az osztály-alapú gondolkodás volt a meghatározó. Így a parasztságot illetően úgy gondolta, hogy annak sorsa a feudális vonásokat őrző kapitalista rendben fordul igazán rosszra. A szépíró így, Szabó Dezsővel szemben, elsősorban a parasztság szociális és emberi nyomorúságát mutatja be, miközben irodalmi naturalizmusát társadalmi céljai szolgálatába állítja. A *Süllyedő világ* az ő *Elsodort faluja*, a középosztály csődjének ábrázolása mellé nem társít parasztmítoszt. (Így inkább Tolnai Lajost, mint Szabó Dezsőt idézi...)

Ám Szabó Dezső ettől függetlenül viszonyítási pont marad Kodolányi János számára is. Amikor a „hárommillió koldus” máig élő kifejezésének megalkotójával, az időközben a magyar nácizmus ideológusává vált Oláh Györggyel száll vitába, aki a nemzet faji alapon történő, minden feltétel nélküli egyesítésének gondolatát hirdetve bélyegzi meg az egység-bontó népi írókat, akkor a szellemi-közéleti-esztétikai különbözősége fittyet hányó szemléletet jellemezve így ír: „Egyesíteni kell az erőket’ – mondják, mintha valami fizikai munka elvégzéséről volna szó, – egyesítsük Németh Lászlót Harsányi Zsolttal, Erdélyi Józsefet Voinovich Gézával, Szabó Dezsőt Somogyváry Gyulával!”³ A párba rakott nevek pólusokat jeleznek. Emblematikus népieket hasonlóan emblematikus kurzus-magyarokkal, a megújulás sürgetőit a felszínes avíttsággal.

A második bécsi döntés után Kodolányi János több írotársával Kolozsvárra utazik. Szereplésükkel kapcsolatosan két hiányzót jelöl meg: Móricz Zsigmondot, és, természetesen, Szabó Dezsőt,⁴ Máshol a (népi) írók iránt lelkesedő ifjúságot dicséri: a névsort Szabó Dezsővel kezdi, utána Móricz Zsigmond és Németh László, majd a többiek következnek.⁵ Aligha kell magyarázni, hogy mit jelent, ha valakit ilyen összefüggésben alkalmasnak lát egy szellemi irány vagy tartalom jelképes megjelenítésére: egyértelműen mutatja, hogy Kodolányi számára Szabó Dezső nem egy a kortárs írók közül, hanem tájékozódása sarokköve. Akkor is, ha kritikusan nézi, és nem követi, mint irodalmi példaképet, merthogy számára nem az (abban Móricz a mérce), de mégis etalon, bizonyos értelemben szellemi és lelki megerősítés, illetve támasz az ő számára is. Amire az irodalmi táborok közti útkeresésében, ütközéseit követő elmagányosodásában, belpolitikai nézeteinek elfogadásában szüksége is van.

Kodolányi ugyanis kezdetben megengedőbb a német hatalmi berendezkedéssel szemben, amely szociális intézkedéseivel választ tud adni a tömeges szegénység kihívására, miközben Szabó Dezsőhöz hasonló következetességgel utasítja el a német szellemiség magyar közvetítőinek tevékenységét: Rákosi Jenőt, Klebelsberg Kunót és Herczeg Ferencet „teuton kultúrtriáznak”,⁶ a (magyar) „faji triásként” emlegetett Ady-Szabó Dezső-Móricz vonalra utalva.

Az Esti beszélgetés három, kifejezetten Szabó Dezsőről készült írást tartalmaz. Éppen a legfajsúlyosabb, elemző tanulmány szerepel hibás évszámmal a könyvben, 1934-re datálva az 1926-os, Szabó Dezső Segítség! című regényéről írt kritikát, Fülep Lajos már 1928-ban megdicsérte: „kitűnő kritika. olyan emberé, ki nemcsak határozott és épkezláb esztétikai szempontok, hanem bőséges tárgyismeret alapján ítél”⁷.

Az írás kivívta a marxista kritika elismerését is. Lukács György szerint Kodolányi János „Szabó Dezsőről írván szépen állapítja meg a gyökértelen, osztályok között ide-oda dobott intellektuel lelki világának szükségszerűen ellentmondó, heterogén darabokra hulló voltát.

De ez a kritika egyúttal önkritika is. Igaz: Kodolányi nem idealizálja sem magát, sem a parasztokat, mint Szabó Dezső. De mind önmaga, mind a paraszt ábrázolásánál csak a sorsot látja, és nem annak mozgató erőit; csak az alakokat és a közvetlen okokat és összefüggéseket.” Mert hogy „ez sem véletlen. Az utolsó évtized társadalmi átalakulásai válaszótra állították a magyar intelligenciát: a rohadó régi és a születni készülő új világ válaszóútjára. Kodolányi megállt az utak keresztezésénél”⁸

Lukács hagy még esélyt Kodolányinak a megigazulás kommunista útjának megtalálására: „Ereje, tehetsége és bátorsága megvan hozzá, csak az önbírálat, saját társadalmi helyzetének az egész összefüggésében való felismerése hiányzik.”⁹ A megengedő vélemény alapja a pályakezdő Kodolányi markáns baloldalisága, amit az 1966-os akadémiai irodalomtörténet így kommentál: „Szabó Dezső-tanulmányában a szocialista irodalomszemlélet fegyelme ad szilárd keretet a szubjektív hatásnak és az eszmei elemzésnek”¹⁰

Kodolányi Szabó Dezső tanulmányaiban következetesen különválasztja az író és a társadalomkritikus, ideológus Szabó Dezső életművét. A szépíróról lesújtó véleménye van, ezzel szemben az ideológust, a magyar társadalom bajait föltáró, a közélet-politika, az értelmiség-középosztály-polgárság beteg vonásait ostorozó, a megújulás feltételeit fölvezető közíróként kiemelkedően fontos, meghatározó alkotónak tekinti.

A kötetben 1934-re datált (valójában 1926-os), *Szabó Dezső* címmel közreadott tanulmány a *Segítség!* megjelenése alkalmából tekinti át Szabó Dezső életművét, jelentőségét. (Jelölve *A mieink* fejezetcím utáni első írás ez, korábban *A túlsó parton* gyűjtőcím után Szomor Dezsőről, Gergely Sándorról, Földi Mihályról írt.) Nem egy regényről szól, előjáróban rögzíti, hogy a *Segítség!* csak kiindulópont: ha „ki tudjuk válogatni azokat a jellemző sajátságokat, amelyek egy író arcképét különböző művekben megrajzolják, gyakran célra vezethet az *egy* mű tanulmányozása is, főként, ha ismerjük az író egész oeuvre-jét és többé-kevésbé magánéletét is”¹¹ Összefoglaló írás az, ahogyan címe is mutatja, egyúttal igazolja, hogy Szabó Dezső tartósan jelen volt Kodolányi gondolkozásában, aki figyelemmel kísérte munkásságának alakulását. Mint kiderül, egyszerre utasítja és fogadja el. Mindenesetre úgy látja, hogy ez a regény alkalmas arra, „hogy belőle mintegy koordináta rendszert vonjunk Szabó Dezső alakja köré”¹² Vagyis nem pusztán egy művet értékel, hanem kulcsot akar adni az életmű értelmezéséhez.

Még hozzá saját kulcsot: vagyis nem kíván a Szabó Dezső-recepció megannyi kérdésével foglalkozni, miközben kortársként nyilvánvalóan ismeri annak alakulását, ismeri a szerzőre vonatkozó hiedelmeket, tudja, milyen fanatikus hívei vannak, tudja, hogy Szabó Dezső kiket gyűlöl fanatikusán, érzékeli azt a sugárzást és mozgást, amit Szabó Dezső életműve váltott ki. Azaz: valóban nemcsak olvasó, hanem olyan közéleti ember, aki már egy működő illetve formálódó mozgalom perspektívájából is értelmez művet és hatást.

Kodolányi mögött ekkor már ott áll a Bartha Miklós Társaságban töltött évek tapasztalata. Ez a szervezet, amelyben a kezdetekkor az elcsatolt nemzetrészek Magyarországra menekült fiataljai, itt tanuló egyetemi hallgatói találkoztak, rövid néhány év alatt a magyar nemzetpolitika egészét megújítani akaró közösség fejlődött. Az alapítók körén túl ekkor már olyan szellemi erők gazdagították, mint József Attila, Illyés Gyula, Hamvas Béla – és persze Kodolányi János. E szellemi műhely meghatározó mestere Szabó Dezső volt, de ilyenkor mindig gondolni kell arra, hogy egy közösség egyúttal olyan szűrőrendszer is, amely szabályozza, hogy akár ha egyetlen gondolati forrásból merít is, abból mit építsen a saját eszmekörébe. Ez a Szabó Dezső hatás a nemzedék Ady-élményét formálja ideológiává. Ahogyan Németh

László fogalmazott: „Ady verte föl bennünk az emberséget... De Szabó Dezsővel küzdünk világnézetért”.¹³

Kodolányi írása ezt a helyzetet tükrözi, amit kötetbeli közlésének lábjegyzete is mutat: „E tanulmányt újabban – innen-onnan kiragadott részleteiben – a fejemre olvassák. Egész terjedelmében közlöm, hadd lássa mindenki, s ha akarja, idézgesen belőle. Nyolc évvel ezelőtt így láttam Szabó Dezsőt”.¹⁴ Amiért Szabó Dezső hívei által támadhatónak tartja magát, azt vállalja: meglátta és megírta Szabó Dezső alkotói természetének kettősségét. Azt, hogy írói életművének főként esztétikai minősége messze elmarad a közíró-gondolkodó teljesítményének minőségétől, jelentőségétől. (Ebből valamennyit Szabó Dezső is megérezett: ezt mutatja működésének hangsúlyváltása is: önéletrírása merőben más poétikát jelez, mint mindaz, amit korábban írt.)

Kodolányinak a *Segítség!*-ről írt kritikája minden, csak nem hízelgés. Azzal indul, hogy a szerzője által regénynek nevezett írásműről kijelenti: „Líra az, ahogyan líra volt ennek az írónak minden megnyilatkozása, tanulmányaitól kezdve politikai szereplésig, a törvényszéken tartott védőbeszédéig s nemzetgazdasági és társadalmpolitikai kérdéseket tárgyaló értekezéseigi”,¹⁵ ami egybevág Kassák egykori véleményével, mely szerint Szabó Dezső szétfolyó egyéniség: lírikus [...] néha egészen a szenilitásig”.¹⁶

Nem kevésbé kemény a folytatás sem: „Ez a legutolsó műve monumentális lehetne... *Lehetne*, ha írója el tudta volna különíteni a két különmű masszát, amelyből összeállott” – írja, s innentől kifejti, hogy a két tömb, a szatíra és az érzelmesség, Szabó Dezső minden igyekezete ellenére, nem illeszthető össze. Így a végeredmény „formátlan, súlyos, megmarkolatlan tömkeleg”. Némi vigaszként hozzá teszi: ebből „itt-ott mint gyémántok ragyognak ki az író kemény kincsei: jelzői, igéi, gyilkoló élességű, mint a tőr suhanó mondatai”.¹⁷

De nem ezekről a maradandónak mondott értékekről kezd beszélni, gyilkosan éles mondatok következnek, mint a tőr, bár az, szűrőfegyver lévén, inkább hegyes. Ilyen kijelentések követik egymást: „amikor önmagát kivetíti a külvilágba, azonnal megszólal ez a duruzsoló szentimentalizmus, a legbanálisabb, legelviselhetetlenebb jóságömlések, szeretetdagályok indulnak el belőle”¹⁸ vagy: „a jóság úgy dagadozik benne, mint egy kollektivistá alanyi költő verseiben”¹⁹ Az összegzés: „ezek a lapok olvashatatlanok, kibírhatatlanok. Nem tartalmazznak egyebet, mint Szabó Dezső véleményét önmaga nagyságáról; kiáltó megnyilatkozásai egy kivert vadember hiúságának, aki mindent önmagába koncentrált s most végtelen tartalmosságának ezt a remek edényét a szavak és színek kábító és kábult tömjéntömegével lóbálja körül.”²⁰ Ez a bírálat hosszan folytatódik, aztán átadja a helyét az ideológiai tartalom elemzésének, majd az írás végén ismét megjelennek a regény irodalmi teljesítményként értékelése. Részben elítélően („A szatíra és a szentimentalizmus két merőben különböző anyagát csak egy-két rosszul jellemzett figura: Baczó Mózes és Boór Bálint figurája tartja valamennyire össze”, vagy „dialógusai tanárosak, s ahol nem azok, ott ízléstelenek”²¹, részben, inkább a gondolatlanság okán érzett szolidaritás jegyében, a regény néhány szép irodalmi pillanatára is utal, elismerve, a kötetnek van néhány művészileg elismerést érdemlő eleme.

A *Segítség!*-ről, annak szűkebb értelemben irodalmiságáról írottakat összegezve ezt mondja: a „műnek ez a része teljesen hiába íródott, s nem lehet egyéb eredménye, mint bizonyos pszichózisok levezetése az írás csatornáin. Az olvasóra, a külvilágra nézve elveszett. Nem indít el senkit semmiféle irányban. Nem szuggerál, nem hat. Élettelen, fölösleges hullá Boór Bálint figurája ebben a nagy műben. S ez a hullá feloszlik, felpuffad, megmérgezi az egész regényt...” A folytatás azonban egészen más: „Ez a dolog egyik része. A másik: minden, ami az író bőrén kívül van, tehát: a mai politikai, irodalmi, gazdasági, egyházi élet mozgatói és

keverői, a kis tanárok, heccpapok, az ellenforradalom pillérei és patkányai, a Szabó Dezső által 'görénykurzus'-nak nevezett politikai és társadalmi torzalakzat minden jellemző figurája, világtörténelemben úszó vénkisasszony írók [*egyikük félreérthetetlenül Tormay Cecil...*], romantikus turáni germánok, a sajtó, ez az érdekszótorna, a magyar élet legszomorúbb pocstái és szűnyogai [...] Szóval itt Szabó Dezső megmutatja a lehetetlent bátorságban is, igazmondásban is, fajszeretetlenben is, de megmutatja erőben és koncepcióban is.”²²

És innentől következik Szabó Dezső másik arcának méltatása, néhol felsőfokon. „Itt él, tombol, ragyog, gyűjt és sistereg a páratlan magyar nyelv minden ereje, tömörsége, bárdcsapáshoz hasonlatos egyenessége, minden becsületessége, világossága. Ebben a nyelvben benne lázad minden magyar elnyomatás, minden magyar düh és káromkodás. Itt van elemében Szabó Dezső. Itt nagy és utolérhetetlen, összehasonlíthatatlan.”²³ Ez az elismerés, ha nem is a szépírónak, de az írónak szól.

Ezután tér át Kodolányi a gondolkodó eszméinek összefoglalására, de ez már korántsem ilyen felmagasztaló, bár nem is ítélkező: inkább az értelmező-vitázó magatartás jellemzi. „Rendszerezük úgy, ahogy ebből a regényből, amely kétségtől legjellemzőbb és legvilágosabb műve az írónak, kibontakozik.”²⁴ – kezd hozzá Kodolányi, és ez több mint invokáció az elkövetkezőkhöz. Nem kevesebbet mond ugyanis, mint hogy szerinte nem Az *elsodort falu* Szabó Dezső főműve, hanem a *Segítség!*, – megerősítve ezzel azt, ami korábbi gondolatmenetét is meghatározza: hogy számára az író Szabó Dezsőnek nem az írói teljesítménye a fontos. Gondolhatunk akármit Az *elsodort falu* értékéről, irodalomtörténeti és esztétikai értékéről, eszmetörténeti jelentőségéről, az azonban biztos, hogy minden szabálytalansága, publicisztikai és esszé-betétei, didaktikus elemei ellenére kétségtől regény, szépírói teljesítmény, ami sok, regényen túli vagy kívüli tartalmat is megjelenít. A *Segítség!*-ben viszont megváltoznak az arányok: nem véletlenül nevezte Kállay Miklós Szabó Dezsőt „a pamflet Michelangelójá”²⁵-nak, ez a regény mint regény csak egy írói kudarc bizonyítéka, ellenben mint szatíra, avagy közéleti pamflet – remeklés.

Kodolányi azt olvassa ki Szabó Dezső regényéből, amit más könyveiből is előhívhat, és amivel kapcsolatosan az ellentmondásos véleményeket előhívó Szabó Dezső recepcióban is közmegegyezés mutatkozik. A középosztály bírálatát, amely egyfelől élen jár a nemzetvesztésben, másfelől amúgy is halálra van ítélve, csakúgy, mint a „történelmi anakronizmus”²⁶-nak mondható felső osztálynak (ezen Kodolányi alighanem az arisztokráciát érti). Olvasatában nem igazán egyértelmű, hogy megállapításai csak a magyar világra érvényesek vagy korára vonatkoztatva, tágabb összefüggésben, is. „A mi társadalmunk csak átmeneti forma az arisztokratikus feudális társadalomból a munkás társadalomba” – mondja, de nem világos, hogy ez az ő álláspontja vagy Szabó Dezsőé, és ezen az sem változtat, hogy utóbb ezt olvashatjuk: „a középosztálynak Szabó Dezső szerint meg kell halnia.”²⁷ Szabó Dezső írásai, így a *Segítség!* is, ezt a halálos ítéletet csak a kortársi, létező középosztályra vonatkoztatják, és egészében azt sugallják, hogy ennek a társadalmi csoportnak inkább meg kell újulnia. Természetesen a parasztságból (mert az a magyarság...), de mindenképp valamelyik alsó osztályból, mert szolidaritást, történelmi jövőt máshol nem találni. A megfogalmazás a kortársi gondolkodás nyelvhasználatát, ezen keresztül gondolkodásmódját tükrözi, ami jelzi a kérdéskörrel kapcsolatos elképzelések bizonytalanságát. Azt ugyanis, hogy szövegszerűen ugyan a középosztály paraszti alapú megújításáról szólnak, valódi problémájuk viszont az elmaradt paraszti polgárosodás. Kodolányi megfogalmazásából is kiérezhető ez a probléma, így Szabó Dezső értelmezése is ugyanúgy jellemzi őt magát, mint amennyire érvényes tárgyára: „Szabó Dezső éppen úgy nem képviseli a tiszta feudalizmust, mint ahogy a középosztály nem képviselheti

már, de mint ez, éppen úgy ő is görcsösen ragaszkodik ideológiákhoz, amelyek a hűbériségben gyökereznek²⁸. Ennek alapján úgy tűnik, Kodolányi inkább a dzsentrit gondolja középosztálynak, míg Szabó Dezső bírálata a nemzeti és társadalmi identitásában bizonytalan, feladatának betöltésére alkalmatlannak tartott polgárságra vonatkozik. Kodolányi amúgy Szabó Dezsőt is a középosztály sajátos képviselőjének tartja, annyiban feltétlenül, hogy esetében is a „kijegecesedett meggyőződés hiányával állunk szemben, amely szintén jellemző a magyar középosztályra. Sem feudális: tehát konzervatív, sem kapitalista, tehát 'tisztá' polgári, sem szocialista, tehát progresszív és új egységbe kíváncsozó, noha tanultsága, logikája a szocializmus felé hajtja, mint a középosztálybeliek közül sokakat. Szabó Dezső fejtegetései, amelyeket különböző helyeken olvastunk, gyakran súrolják azt a határvonalat, amelyen túl a szocialista kollektivitás országa következik. De gondosan megmarad ezen a kényes vonalon²⁹ – olvashatjuk. Itt tehát Szabó Dezső már-már bolsevistának tűnhet – nem véletlenül, hiszen ez az írás Kodolányi átmeneti kommunista éveiben (körül) született. Ami a további sorokra is rányomta bélyegét. „Szabó Dezső nem egyszer rámutat arra, hogy az alulról felfelé törő földműves- és munkásosztálynak kell kitermelnie az új középosztályt. Kétségtelen – állítja – hogy ez az elgondolása, megtoldva azokkal, amelyek a zsidó kapitalizmus ellen felsorakoztat, nagy részben a szocializmus következménye³⁰ – olvashatjuk. Kodolányi Szabó Dezső elképzeléseit az osztályharc keretei közé illeszti: „egyre megy, a dolgozó népet a nemzetközi 'keresztény' vagy zsidó kapitalizmus zsákmányolja ki. A belga, francia, angol és német vaskartell például nem nevezhető zsidónak, noha keresztényietlen, s ehhez a nemzetközi kartellcsoporthoz éppen úgy csatlakoznak a mi keresztény vasipari érdekeltségeink, mint a zsidók. Könnyű elképzelni, hogy a kereszténynek nevezett tőke érdekei ugyanazok, mint a zsidónak nevezetűi, s egyiket éppen úgy nem lehet vallási megjelölésekkel illetni, mint a másikat.”³¹

Kodolányi Szabó Dezső kritikáját nemcsak Fülep Lajos, hanem Lukács György is nagyra becsülte. Ezt írta róla: „Szabó Dezsőről írván szépen állapítja meg a gyökértelen, osztályok között ide-oda dobott intellektuel lelki világának szükségszerűen ellentmondó, heterogén darabokra hulló voltát. De ez a kritika egyúttal önkritika is. Igaz: Kodolányi nem idealizálja sem magát, sem a parasztokat, mint Szabó Dezső. De mind önmaga, mind a paraszt ábrázolásánál csak a sorsot látja, és nem annak mozgató erőit; csak az alakokat és a közvetlen okokat és összefüggéseket.”³² Merthogy – érdemes újra idéznünk – „Ez sem véletlen. Az utolsó évtized társadalmi átalakulásai válaszútra állították a magyar intelligenciát: a rohadó régi és a születni készülő új világ válaszútjárja. Kodolányi megállt az utak keresztezésénél.”³³ Vagyis ebből a marxista nézőpontból Szabó Dezső és Kodolányi egy kategóriába tartoztak, miközben Lukács és Kodolányi véleménye Szabó Dezső kérdésében nem állt messze egymástól. Lukács persze következetes marxistaként az osztályszempontot hasonlíthatatlanul határozottabban képviseli – míg a nemzeti aspektust (igaz, már 1946-ban) következetesen faji természetűnek tekinti: „Minél erősebben rendül meg a dzsentri anyagi alapja, annál erősebben alakul ki az az ideológia, mely a dzsentriből új elitet akar csinálni. 1918 után ez az ideológia valamit veszít nyíltan dzsentri jellegéből, de mivel faji alapon követeli egy új magyar elit kialakítását, még a plebejus érzelmű Szabó Dezsőnél sem vezet a régi dzsentri-Magyarországról való radikális leszakadásra.”³⁴ Kodolányit, még 1928-ban, enyhébben bírálja el, neki hagy esélyt a megigazulás kommunista útjának megtalálására: „Ereje, tehetsége és bátorsága megvan hozzá, csak az önbírálat, saját társadalmi helyzetének az egész összefüggésében való felismerése hiányzik.”³⁵ Lukács megengedő véleménye mögött nyilván ott áll Kodolányi időleges „kommunista korszaka”, markáns baloldalisága. Ez indokolja, hogy az 1966-os akadémiai irodalomtörténet szerint, mint már utaltunk rá, „Szabó Dezső-tanulmányában a szocialista irodalomszemlélet

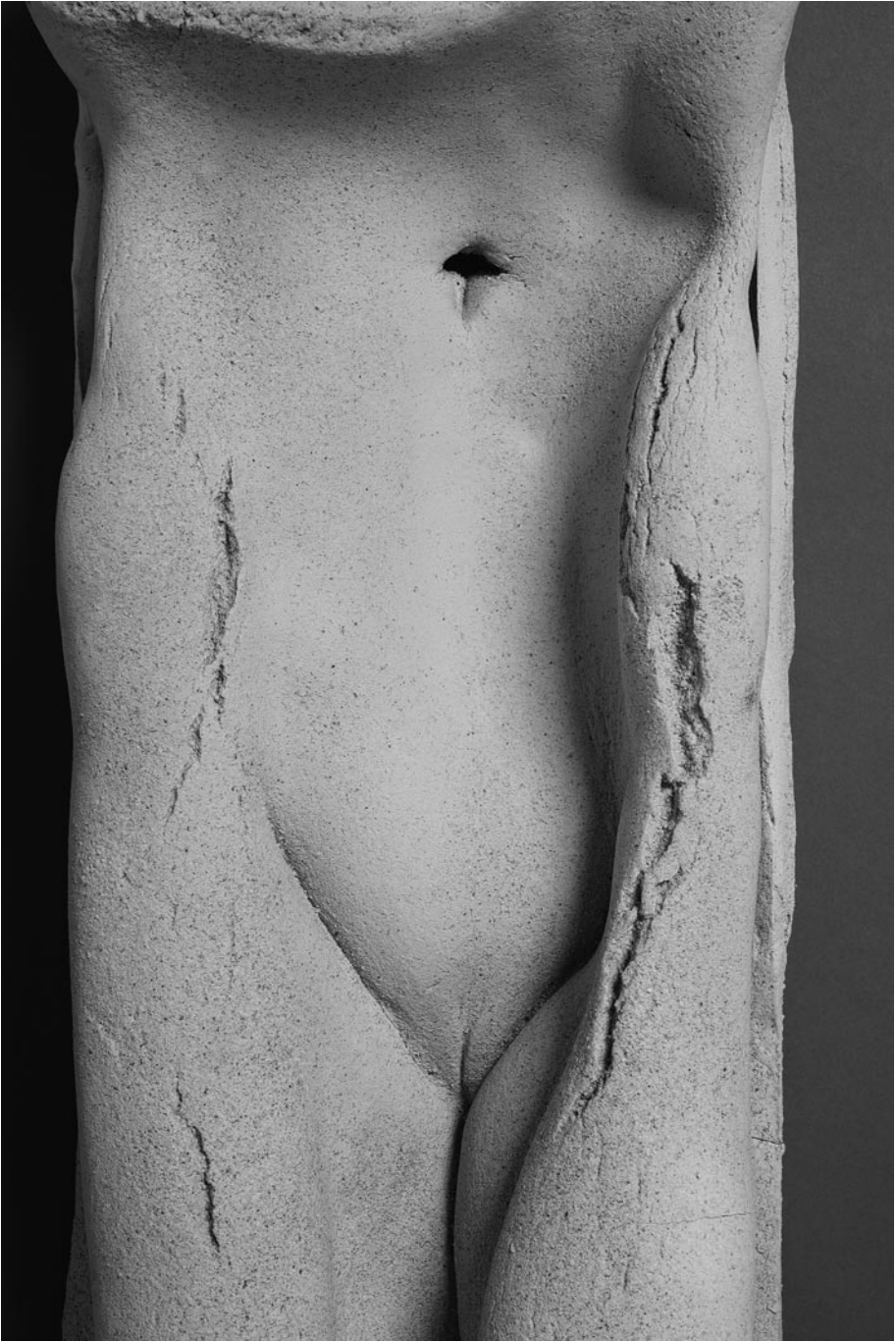
fegyelme ad szilárd keretet a szubjektív hatásnak és az eszmei elemzésnek”³⁶ Kodolányi gondolkodásmódját illetően Borbándi Gyula, egészen más nézőpontból, de ugyancsak jelzi a marxizmus hatását: „Politikailag a baloldal felé hajlott, a húszas években mind személyi kapcsolatai, mind szereplési becsvágya azok mellé állította, akik marxista eszméktől indítatva a társadalmi rend megváltoztatására törekedtek. Nem volt azonban kommunista értelemben vett marxista, inkább a szocializmusnak egy olyan változata lebegett szeme előtt, amelyben nincs vezető osztály, és a társadalmi egyenlőség a nincstelen parasztság felemelkedésével és egyenrangúságának kivívásával valósul meg”.³⁷

Kodolányi kritikus szemmel nézi a nagybirtok felosztását szorgalmazó Szabó Dezső elképzeléseit, jogtechnikai-gazdasági és a parasztság ismeretének hiányosságai okán is. Előbbi értelemben azért, mert ormánsági tapasztalatai alapján feltételezi, hogy egy feltételezett földosztás nyomán kialakult új, birtokos paraszti körben az egykerendszer válhat uralkodóvá. Ami kétséges teszi a parasztság nemzetmegtartó erejének tételét, Szabó Dezső társadalmi elképzeléseinek sarkalatos pontját. Kodolányi szerint Szabó Dezső, mint „mindenki, aki nem ismeri sem a parasztot, mint egyént, sem a parasztot, mint szociális lényt: minden cikornyát és ékességet a paraszt nyakába akaszt”.³⁸ Márpedig a „paraszt alapos ismerete nélkül sem a jövő magyar politika, sem a jövő rend nem képzelhető el, és talajtalan fantazmagória csupán”.³⁹

Meglehetősen egyértelmű és éles kritikája ez a Szabó Dezső elképzeléseiben központi jelentőségű tételnek, amivel Kodolányi nem akar leszámolni. Ezért enyhít és pontosít. Azt mondja, hogy „Szabó Dezsőben megvan és megvolt a világosan látó szem és bátorság, hogy magyar kelevényeket tisztogasson. De, ami ebben a regényében is megmutatkozik s amire eddig is rámutattam, hiányzik belőle a széthullott formák új egységbe való összerendezésének képessége”.⁴⁰

Egy évtizeddel később már egy sokat változott Kodolányi fogalmazza meg véleményét egy sokat változott Szabó Dezsőről. Más a történelmi-politikai helyzet is, és addigra Szabó Dezsőben lényegében már legyőzte egykori szépírói álmokat a még mindig íróként élt közéleti ambíció – vagy, ha úgy tetszik, a társadalmi felelősségtudat. Kodolányi megváltozott értelmezése Szabó Dezsőnek ehhez a megváltozott önértelmezéséhez igazodik. Hol van már első regénykísérletének irodalmisága, vagy *Az elsodort faluban* a hagyományos regényírás és a közéletiség szintézisére törekvés? Már a *Segítség!* anti-poétikája is legfőljebb nosztalgikus emlék, a *Ludas Máttyás Füzetek* néven emlegetett sorozat már egy másik Szabó Dezsőt jelenít meg. Nem annyira a próféta-író mutatkozik meg benne, mint a felelősen gondolkodó, és valóság tényeivel agitáló tanulmányíró, akinek fő műfaja a sokszor csak szónoki beszédként előadott politikai esszé lett. Ha esetenként szépíróként is megszólalt, az legfőljebb kiegészítés, vagy önterápia volt (ez a funkció találta meg művészi formáját az *Életeim* jellemzően visszhangtalanul maradt fejezeteiben).

A harmincas évek végén Kodolányi János Szabó Dezső-képe is letisztult. Nem kell bírálnia a szépírót, fenntartás nélkül tisztelheti a társadalomkritikust: egy olyan alkotót, aki megtalálta a maga a helyét. Ekkor már Kodolányi sem a maga írói jogaiért, elismerésért igyekvő pályakezdő, hanem elismert és sikeres író. Ennek megfelelően nem gondolati támaszt vagy vitapartneret lát Szabó Dezsőben, hanem a magyar társadalmi és szellemi élet nagy formátumú, egyediségében, monumentalitásában, hatásában egy korszakot és egy irányzatot (a sajátját!) reprezentáló személyiséget. Olyan alkotótársat, aki nemcsak azt bizonyította be, hogy „az irodalom társadalmi funkció”, hanem azt is, hogy társadalmi funkció lehet még maga az író is. Ezt mutatja, hogy az *Esti beszélgetés*ben közölt, Szabó Dezsőnek szentelt két további (1938-

ból és 1939-ből) csak részben elemzés, inkább tisztelgés (utóbbi formáját tekintve is az: Szabó Dezsőt a 60. születésnapján köszönti.)

A változást Kodolányi is jelzi. Szabó Dezső helyzete a perifériákról folytatott harcának éveit követően konszolidálódott, társadalmilag elfogadottabb lett, Európa mélyülő válsága miatt aktuálisabbá vált. A müncheni szerződés, az Anschluss, Csehszlovákia feldarabolása után a magyarságot fenyegető pángermán törekvések miatti aggodalom is növekedett. A III. birodalom szomszédsága olyan veszélyt jelentett, amiről mindenki tudta, hogy annak fegyverrel nem lehet ellenállni, és amivel szemben viszonylagos védelmet csak a mély és átfogó társadalmi reform eredményeként megerősödő nemzeti kohézió kínálhat. Ez az áthangolódás egyúttal Szabó Dezső próféciáinak igazát is bizonyította: mindaz kezdett beigazolódni, amiben Kodolányi a kezdetektől egyetértett vele. Így nem csoda, hogy ezekben az írásaiban a magyarság sorsát illető aggodalmaknak, gondolatoknak és törekvéseknek jelképes és valószínűsítő jellegű üdvözlő Szabó Dezsőben.

Nem véletlen, hogy az *Esti beszélgetés*ben a Szabó Dezsőt köszöntő írásokat éppen az követi, amelyekben Bajcsy-Zsilinszkynek az *Egyetlen út: a magyar paraszt* című 1938-as röpiratát méltatja. Ez a szöveg lényegében Szabó Dezső másfél évtizeddel korábban íróként, de már akkor is Bajcsy-Zsilinszky közelében hirdetett programjának a pártpolitika retorikájával megfogalmazott változata, mely még címével is egy Szabó Dezső-kötetet, az *Egyenes úton* idézi. Aligha tudatos, de annál árulkodóbban. Mert Bajcsy-Zsilinszky volt az első, aki fölismerte, amit Németh László Kozma Miklós halálát követően vetett papírra, róla állapítva meg – hiszen a nekrológ szükségszerűen a túlzás műfaja – hogy „ő volt emberemlékezet óta az egyetlen államférfi, akibe belekapott a gondolat: a kortárs irodalomból magyar politikát csinálni.” Mert hiszen, így Németh László, a „magyar irodalom potenciálisan réges-rég politika, jobb, magyarabb, mint amit az országgházban üznek”.⁴¹ Kozma érdemeit el nem vitatva nyugodtan elmondhatjuk ugyanezt Bajcsy-Zsilinszkyről is, már csak azért is, mert Németh László, igaz nem kevés kritikával, maga elmondta: „Egyetlen párt van, amelybe néha belenyilall a magyar írói hagyomány, s ha eltorzulva is, a Zrínyitől, Adyig, Szabó Dezsőig előre adott hun-posta szavát véli hallani az ember: a Nemzeti Radikális Párt”.⁴² E párt arculatát a Szabó Dezső-hívó Bajcsy-Zsilinszky és a Szabó Dezső-tanítvány Féja Géza formálta, Németh 1934-ben írta róla, akkor, amikor Kodolányi János nem ebbe az irányba gravitált.

De válságos időkben gyorsan peregnék az események, a politika három-négy leforgása során többszörösen átrendezhet szellemi és fegyvertársi kapcsolatokat, barátságokat szakított és teremt. Hogy éppen ezekben az években miként alakultak a népinek nevezett írók közötti társas viszonyok, miként volt a folyamatos szerveződés és bomlás állapotában maga a népi írói mozgalomnak nevezett közeg tábora, arról sokat tudhatunk, de írói mozgalomról lévén szó, *semmi sincs egészen úgy*. Így aztán nem könnyű annak fölmérése sem, hogy Kodolányi János aktuális Szabó Dezső képében mennyi a személyes rokonszenv és mennyi az a szimpátia, amely a fegyvertársi viszonyból következik: ilyesmivel alighanem még az érintett sincs sosem egészen tisztában. Az viszont biztos, hogy 1938-ban Kodolányi úgy látja: „Szabó Dezső ismét időszzerűvé vált, talán sokkal inkább, mint valaha”.⁴³ Ekkori írásában nem elemez, hanem szubjektív portrét rajzol, tehát tárgya maga az író, sajátos, zsúfolt és külsőségeiben zavarosnak mutakozó személyiségével, küldetés- és üldöztetéstudatával, a megelőző két évtized irodalmi és közéleti szerepvállalásával. „Kíméletlensége határtalan, ha olyan gyengékkel [*értsd: gyengeségekkel*] kerül szembe, amelyek kiváltják megvetését. Megbocsátani nem tud, sem magának, sem másnak. Könyörtelen és irtalmatlan. És lám, mindent megbocsátunk neki, gondolkodás, kétség nélkül” – írja Kodolányi, ami az évtizeddel korábbi ellenvetéseinek

feladását követően kétségkívül kapituláció. Aztán elsorolja a megbocsátani valókat, vagyis nem felejt, hanem a lényegre koncentrál: azt is megmondja, hogy mire. Pontos leltára ez a Szabó Dezső életművében kiemelten fontos meglátásoknak. „Lesújtó ítélete a magyar középosztály összetételéről, történelmi szerepéről és anarchikus lelkeségéről, paraszt-romantikája, amiből egyre biztosabb körvonalakkal bontakozik ki az új, szociális Magyarország körvonala, a magyar protestantizmusról mondott ítéletei, a katolikus főpapság magatartásának jellemzése, szellemi életünk idegenséggel fertőzött körképének megállapítása, közoktatásunk, népnevelésünk idegen lelkeségre és osztályuralomra való alapozottságának megmutatása, politikai mozgalmaink kábító zűrzavarának, tehetetlen hipokrizisének, idegenszolgáltatásának és szűklátókörűségének kegyetlen kielemezése, belső revízióknak elsikkasztásának s a külső revízió gyári propagálásának leleplezése, külső-belső idegenek a magyar lelkeségen tobzódásának dantei képe mind-mind megállja a helyét ma is”.⁴⁴ Aztán másfelé vált: a német fenyegetéssel való küzdelmére. „Bár kezünkkel érhetjük el a vágyva vágyott testvéreket, akiket elszakítottak tőlünk, ma is éppen onnét fenyegeti létünket minden eddiginél nagyobb veszedelem, ahonnan Szabó Dezső is, mások is várták, de amelyre ő is figyelmeztetett. Sőt, most még nyíltabb, szervezettebb belső szövetségesekre támaszkodhat a külső veszedelem”.⁴⁵ – írja, nem kell hozzá különösebb éleslátás, hogy tudjuk, a német birodalmi törekvésekre és annak hazai segédcsapatáira utal. Ennél nyíltabban nem teheti – amire ugyancsak fölhívja olvasói figyelmét: „kezdjük megtanulni mi is, miként kell olvasni a sorok között, érteni a kimondott szavak ritmusából s következtetni hasonlatokból, szimbólumokból és szójátékokból”.⁴⁶

Nem hagy kétséget afelől, hogy ennek a „magunk között értett nyelvnek” legfontosabb kidolgozója Szabó Dezső volt. Olyannyira, hogy a magyar szellemi és közélet igen nagy területein ekkoriban már pusztán a neve is alkalmassá vált az általa képviselt, korábban elsorolt tartalmak jelképes megjelenítésére. Kodolányi, kicsit talán túlságosan is a maga szájíze szerint, a katalógust tovább egyszerűsíti: „Mindnyájunk számára világos, hogy csak akkor maradhatunk fenn, ha valósággá váltjuk az igazságot: *magyarnak lenni annyi, mint szociális embernek lenni.*” Abban a körben, amelyet Kodolányi is megszólított, ezt az igazságot a legkövetkezősebben Szabó Dezső hirdette (nélküle a korábban említett Bajcsy-Zsilinszky röpiratnak sem lehetett volna ez a vezérmotívuma). Ezért írhatja joggal Kodolányi: „*Jaj lesz mindnyájunknak, ha ő elnémul.*”⁴⁷

E szöveg megírását jó fél év múlva követi az a köszöntő, amelyet Szabó Dezső 60. születésnapjára írt 1939 júniusában. Sokat nem tesz hozzá, szinte természetes, hogy sorszerűen magyar jelenségnek tartja. Ehhez, ahogyan az alkalomhoz illik, olyan más, a maguk nemzetéhez kötődő nagyságok példáját idézi, akik magát a világirodalomban megjelenő nemzeti paradigmát hitelesítik: Tolsztojt, Whitmant, Strindberget, és a szobrász Mestrovicot. Ezen túlmenően megállapítja: „különös keveréke ő a romantikának és a nyers realizmusnak, a szerelenségnek és a szigorú rendszerességnek”, majd az embert és a művet elemezve kitér ellentmondásosságára, fölhívja a figyelmet arra, hogy Szabó Dezső megmutatja „mindazt az ellentmondást, amit a magyar föld, a magyar nép, a magyar lelkeség, a magyar sors jelent”. Erre pedig az készíti, hogy „nemcsak író, hanem több: próféta is”⁴⁸, aki „sohasem írt le egyetlen sort sem csak azért, hogy ’irodalma’ alkosson”, mert számára „a szó cselekedet”. Erre pedig az készíti, hogy „tagadja ennek a mai Magyarországnak formáit, de rajongva, körömszakadtáig igenli a magyarság lelkét, hivatását, életképességét és csodálatos belső értékeit”⁴⁹ Amiből nem is következhet más, mint hogy „Szabó Dezső, az örökké opponáló, mindent magasabb szempontból szemlélő írópróféta, prófétaságához illően, sohasem tartozott a hivatalosan elismert irodalom nagyjai közé”. Nem is tartozhatott, mert a hivatalosság azt képviseli és teszi,

amit lehet. „Szabó Dezső és a nép [képviseli] a szükségleteket, tehát mindazt, amit tenni kell. Bizony, ritkábban lehet azt tenni, amit tenni kellene” – így Kodolányi, amihez hozzáteszi: „ez magyarázza meg rendkívüli nevelő hatását”.⁵⁰

Ez a nevelő hatása megmaradt, a forradalomra (vagy legalább átfogó reformokra) nem kerülhetett sor. Magyarország német, majd orosz megszállás alá került, a kommunista hatalomátvétel megakadályozta, hogy a maga útját járja. Szabó Dezső ezt már nem élte meg, Kodolányi periférikus helyzetbe szorult, nemzeti-társadalmi ügyekben el kellett hallgatnia. Vert helyzetéből mégis előnyt formált. Közíróként nem kaphatott már történelem- vagy politikaformáló szerepet, de írói másodvirágzása kivételes értékeket teremtett. Nem tudhatjuk, hogy más sorsot élve miként mutatkozhatott volna benne az, amit Szabó Dezsőtől és az ő példáján tanult. De így is biztosak lehetünk benne, hogy sokat változó hatása mindhalálig elkísérte.

JEGYZETEK

- 1 KODOLÁNYI János: *Baranyai utazás*. Bp. 1963. Magvető, 37.
- 2 A vészjelzések fogadtatását nyilvánvalóan befolyásolta az Erdély elvesztésének nyomán megerősödött fenyegetettség érzet: a magyar etnikum kisebbségbe kerülésének következményeként a maradék Magyarország további területeket veszthet. Ez a félelem olyan erős volt, hogy 1945 után lényegében minden ellenvetés nélkül ment végbe a magyarországi németek kitelepítése. Az ebben az ügyben eljáró Bibó István is elfogadta a rábízott feladatokat, egyedül azt tartotta küldetésének, hogy az akció a lehetőségekhez képest emberségesen menjen végbe.
- 3 KODOLÁNYI János: *Az irástudók és a nép* = Uő. *Esti beszélgetés*, Bp. 1944, Magyar Élet, 156.
- 4 KODOLÁNYI János: *Erdélyben* = Uő. *Esti beszélgetés*, id. kiad. 193.
- 5 KODOLÁNYI János: *Ünnep a szteppén* = Uő. *Esti beszélgetés*, id. kiad. 245.
- 6 KODOLÁNYI János: *Szobrok* = Uő. *Esti beszélgetés*, id. kiad. 201
- 7 FÜLEP Lajos: *Szintézis – Tanulmányok a szellemi tudományok köréből* = Uő. *Művészet és világnézet. Cikkék, tanulmányok 1920–1970*. Bp. 1976, Magvető, 235.
- 8 LUKÁCS György: *Kodolányi János* = Uő. *Magyar irodalom, magyar kultúra*. Bp. 1970, Gondolat, 157.
- 9 Uo.
- 10 *A magyar irodalom története VI. 1919-től napjainkig*, Fősz. SÓTÉR István, szerk. SZABOLCSI Miklós. [Az idézett szöveg szerzője Bodnár György] Bp. 1966, Akadémiai, 660.
- 11 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső* = Uő. *Esti beszélgetés*, id. kiad. 281.
- 12 u. o.
- 13 NÉMETH László: *Szabó Dezső*. = Uő: *Két nemzedék*, Bp. 1970, Magvető – Szépirodalmi, 145. – Németh fogalmazása két olvasatot is megenged. Valakivel küzdeni egyként jelent fegyverbarátságot – együtt küzdünk –, de jelentheti azt is, hogy éppen az illető az ellenfél, akivel meg kell küzdeni. Meglehet, éppen ez az akaratlan kétértelműség fejezi ki azt a viszonyt, amely őt is sok nemzedék-társát Szabó Dezsőhöz fűzte: ő volt a legfontosabb mozdítójuk, nélküle nem indultak volna el, de akkor sem jutnak messzire, ha nem tudnak elszakadni tőle.
- 14 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső*. Id. h. 281.
- 15 Uo. 282.
- 16 KASSÁK Lajos: *Levél Szabó Dezsőhöz Nincs menekvés című regénye alkalmából* = Uő: *Csavargók, alkotók*. Bp. 1975, Magvető, 174.
- 17 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső* = Uő. *Esti beszélgetés*, id. kiad. 283.
- 18 Uo.
- 19 Uo.

- 20 Uo. 284.
21 Uo. 289.
22 Uo. 285.
23 Uo.
24 Uo.
25 KÁLLAY Miklós: *Szabó Dezső – A pamflet Michelangelója. Literatura, 1926. január 16.*
26 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső = Uő. Esti beszélgetés, id. kiad. 286*
27 Uo.
28 Uo. 286.
29 Uo.
30 Uo.
31 Uo.
32 LUKÁCS György: *Kodolányi János. Id. h. 156.*
33 Uo. 157.
34 LUKÁCS György: *A magyar irodalom egysége = Uő: Magyar irodalom, magyar kultúra. Id. kiad. 345.*
35 LUKÁCS György: *Kodolányi János. Id. h. 157.*
36 *A magyar irodalom története VI. 1919-től napjainkig. Id. kiad. 660.*
37 BORBÁNDI Gyula: *A magyar népi mozgalom. New York, 1983. Püski. 147.*
38 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső. I.h. 287.*
39 Uo. 288.
40 Uo.
41 NÉMETH László: *Kozma Miklós = Uő. A minőség forradalma – Kisebbségben II, Bp. 1992. Püski, 1245.)*
42 NÉMETH László: *Nemzeti radikalizmus.= Uő. A minőség forradalma – Kisebbségben I. Id. kiad, 554).*
43 KODOLÁNYI János: *Szabó Dezső. 1938. október 23. = Uő. Esti beszélgetés, id. kiad. 81*
44 Uo. 84.
45 Uo. 85.
46 Uo.
47 Uo. 86.
48 Uo. 87.
49 Uo. 88.
50 Uo. 89

B. TÓTH KLÁRA

Határkérdés

DISZTICHON

HÍVÓSZÓ: LIMES

Hajdan *limest* építettek a rómaiak, vad
germán, frank had elől védeni otthonukat.
Árok, sánc, majd őrtorony épült, kőfala széles
védelem és hadiút, s élt nyugalomban a nép.

Most, hogy ránk nehezül ez a járvány, s zár a lakásba
– négy fala lett a határ – mit mutat itt a tükör?
Luxusban tobzódva a vírus épp ugyanúgy öl,
nem számít, ki az úr, s lét peremén ki szegény,
utcapadon vén kéregető, rút koldusi rongyban,
vagy sztár, bandavezér, s halhat a hercegi sarj,
nem ment meg sem a dollárhegy, sem a sok profi orvos,
mert iszonyú ez a kór, fulladozik a tüdő...
Széthúztál, te világ, hát most már itt van az egység,
mind reszket, aki él – kit mikor ér el a kín.
Nézd, a határok a járvány mentén sorra lezárnak,
dermedt rettenetünk hirtelen úgy szigetel...

Így limesünkké vált ez a vírus, védvonalunkká,
frissül a lélek, a szív, s újra velünk a család!
Ám ha figyeljük, mit tanulunk most ettől a kórtól,
– tán megvédenek így zárt, meleg otthonaink –
Nézd csak, a lég már tisztul, a víz is, fut tova szennyük,
nem száguld kocsisor – dekkol a sok repülő,
Afrika-szerte a harc is elült, mind csöndes az utca –
néma a fegyvere már – retteg a gyilkosa is...
Mind a világban szűkül a tér, de kitágul a lélek,
Ember, *por s hamu léssz*, most születik a hited!
Visszamerülvén mélyre, magunkba: hogy megalázott –
mégis e vírus a jel: tisztul az emberiség!

Égre rajzolt hullámok

KORGA GYÖRGY FESTŐMŰVÉSZNEK, ODAÁTRA.

Megvettetek egy elhanyagolt házat, az akácfák ágai közé akadt rongyokat, nejlonzacskókat csattogva lobogtatta a szél, már messziről integettek a réven közeledő turistáknak, mintegy csúfolódva: *na, látjátok, ez is Kisoroszi...* A messziről jött ember nem tudta, micsoda emberi dráma, mélységes szenvedés volt mögötte, szélütött beteg kínlódott itt évekig – de ti megláttátok a lehetőséget az öreg portában, hatalmas munkával különleges művésztöthont varázsoltatok belőle, elhordtátok a hosszú évek alatt felhalmozott szemetet, az üvegszilánkokkal, cserépdarabokkal szennyezett, terméketlen földet termőre cseréltétek, kivágtátok az átláthatatlan bozótot, mint a *Csiperózsikában*, mert letelt a százéves átok szegény házon, eljött a megváltás ideje, kitárult a horizont, fantasztikus kilátást nyertetek a Dunakanyarra. Alkotó embernek a látvány állandó inspiráció. A folyamatosan mozgó, hatalmas víztömeg, ahol mindig történik valami dráma, vagy amikor szélszélben tükörré válik és levetítődik az égbolt felhőivel, kondenzcsikjaival, villózó fénynyalábjaival, – folyamatos művészi feltöltődést jelent, a vízfelszínről leolvasható a környező világ. Magas kőfalatok alatt a rév összeköti a két partot, szemben a Visegrádi-hegység csúcsai, völgyei hullámzanak, mintegy sormintaként égre rajzolva a lent gomolygó folyó hullámait.

Amikor a halálos kór levett a lábadról, egyre fogyott az erőd, kint feküdtél a kerti nyugágyon, nézted a Dunán tükröződő felhőket, ahogy átpréselődik rajtuk a fény. Talán megérintett annak a másik világnak a perspektívája, ahogy a víztükörről leolvastad az ég üzenetét.

A kéz hiánya

Kavics fölé borul a kéz hiánya
papír helyett a térből van kimetszve
a kőspirál emlékszik kézerekre
ahogy simult a hús tenyérbe mászva

a tengermosta emlékképek íze
továbbkering a kő-memóriába
a kézmelegből hullik be a vízbe
és visszacsusszan saját hiányába

Mint egy faág

JÉKELY ZOLTÁN EMLÉKÉRE

Csontsovány alakja a kis pörge
horgászkalappal, horgászbottal
ma is megjelenik előttem, amikor
a Duna-parton sétálva szívom magamba
a lélekgyógyító levegőt, az iszapszagot,
hallgatom a hullámok zenéjét, nézem
a vízfodrok performanszát.

A horgászbót talán csak eszköz, hogy
a belső párbeszéd beinduljon, verssé
sűrűsödjön benne, talán csak ürügy
a belső utazásra, elmerülés kanyargós
lélek-labirintusában. Kiszáll a révből,
elindul a parton megszokott
horgászhelye felé, lába alatt kavicsok
zenélnek. Úgy lépked, mintha
szentély felé közeledne.

Ahogy törékeny alakjával a víz fölé
hajlik, mint egy faág, a horgászbót
és a vízfelszín háromszöget képez
vézna testével, ebben a háromszögben
megéli a teljességet.

Ez az ő „szentháromsága”.

Lúdas Laci

DEÁK-SÁROSI LÁSZLÓ SZÜLETÉSÉNEK
50. ÉVFORDULÓJÁRA, AMIKOR ELKÉSZÜLT
A LIBÁS MATYI CD-JE

Hajdann egy faluban valahol, tán itt vala Pesten,
Rákosnál, Palotán, *jó szerrel ez jut eszembe.*
Már tsak elég az, hogy: vólt hajdann egy Művelő Ház,
Tóth Lajos ott ada helyt versben felszólani nekünk,
merthogy a jó Adamik Mester csapatunk szerzette,
lásd, csupa költőfélét, Györgyit, Klárit, a Lúdas
Lászlót hozzá, az, ki a' doctori oskolakurzus
végett járt ki az Eötvös sztrítre a bölcseletért is,
és a barátságért, rémlik, RIM lett a csoport, és
kezdé írni az ókori formát, hexametert is,
pentametert, sőt szapphóit, alkaioszi strófát.
Lúdas Lászlónk, merthogy a szorgos munka fejében
nyáron a' billentyűzetet úgy *tsapkodta nap estig,*
főnöke zsémbelt, ám ha' száraz falra marokkal
borsót hintett vólna, szítok, motsok és a' hurítás
annyit tett Lacinak, csak dolgoza hüen a gépen,
írta a historiás dalokat s a szonettkoszorúkat,
már pedig az, mit feltett ő furfangos eszébe,
azt onnan sem tűz, sem víz nem ütötte ki többé;
ámde a lúdak fellázadván áttotyogának
jó Fazekastól ím a Deákos versi szövetbe,
s ott a Libás nevet úgy pottyantották az ölébe.
-Jó lesz – mondá, és megirá új hexameternek,
megcsavarintva, a hőst tévén Döbrögi fiává,
őt verik össze, de háromszor, mert átveri népét...
Fordulatos szatirája a gúny, humor áradatával
most zene szárnyán adja elő a Libás Matyi sorsát.

Vászonvilág

SVÁBY LAJOS KÉPEIRŐL

A kiállítóterem harsány, mint egy szabadstrand. Nem a nézők, a festett alakok harsogása hallatszik. Izzadság- és napolajszagúak, rúzsos szájak kiabálnak, perlekednek, ajkak cuppognak húsosan, fogsorok virítanak vakító fehéren, csattogásuk kihallatszik a len rostjai közül, a mimika az arcizmok folyamatos mozgásával változik, le lehet olvasni, mire gondol a szereplő. Máskor akkorát hahotáznak, hogy belezeng a környék, vagy gúnyosan mosolyognak, kritikusan felemelik szemöldöküket. (Érzed, ez neked szól...)
A táj is lüktet és pulzál mögöttük, a Duna vize habzik-fodrozódik, az eseményeknek keretet ad a folyamatos áramlás.
A felhők vad gomolygását a víztükörből visszakacsintja tükörképük.

A festéktubusokból elindulnak a lenolajban oldott pigmentek, krómsárgák, kadmium-vörösek, ultramarinok, krómoxid-zöldek öntörvényűen rendezkednek be ebben a vászonvilágban, csúszkálnak egymáson, kedvükre keverednek, otthonosan alakítják magukat. A menet közben kialakuló formák folyamatos mozgásban vannak, mint egy animációs filmen, míg végül létrehozza magát a történet. Innentől diktál a kép.
A festmény a tubusfogságból kiszabadult színek önfeledt erejével látszólag evilági témáktól harsog, a mindennapokat teríti elénk-körénk, megfojt a napi események intenzitása, de a sorok között olvasva a mélyebb, gondolati rétegeket is felszínre dobja. Belső világa kitérül, magába szippant, nincs visszaút. Része lettél a képnek.

Mithrászt festünk

A SYMPHOURS MITHRAEUM VISSZAÉPÍTÉSE:

Aszfaltút repedéseiben elakadva a hídon,
minden rögnél tapsol a lányom, lába kalimpál,
versenyt futva vonattal a járdán, az meg a sínen
siklik, tülköl a kémény, mit babahangon utánoz.
Újpestről a Dunán át Aquincumba igyekszünk,
nap mint nap zakatolva kocsink, huppanva a buckán,
bölcside nem jár még, csak az ókor múzeumába.

Készül a Mithrász-másolatom, minden csupa malter,
tisza pelenkát úgy tehetek rá csak, ha kimosdom.
Néz, vizsgálja a munkám, még kitanulja a szakmát...
Ott kotyvasztom a bébikáját, majd frászt kap a régész,
merthogy a karfiol épp odakozmál, míg köt a freskó...
Porfestékekkel festem Mithrászt, küzd a bikával,
tőrével támadja szügyét, majd végre legyőzi,
elpusztul a Sötétség Nagy Fejedelme a földön!
Sol, a Napisten feljön az égre arany kocsijával,
s fellép mellé fríg sapkában, zöld köpenyében
Mithrász, immár isteni lényként, győzve a Roszszat!
Rá patinát nyomkodva szivaccsal, s vékony ecsettel
sok hajszálrepedést festek, öregítve a képet,
lányom nyolc hónapjának derűjét teszi hozzá,
víg kacagásától visszhangzik a csarnok, a romkert.
Földrengés rombolta a várost, Tetrápylonnál
szép tribunus -villát, s pincében a szentélyt.
Kis töredékekből illesztjük a részeit össze,
Mithrász élete képeit ismét látja a néző,
így támad fel a freskóporból újra az isten...

Lánykám közben az árnyas kertben elalszik a fák közt,
ággözein beszivárogoz a fény, s hang sűgja fülébe:
– festővé válsz majd te is egykor – s rózsaszín arcát
megsimogatja arany sugarával Sol, a Napisten.

BARTUSZ - DOBOSI LÁSZLÓ

Az emlékezés érzéke

„Mert Krisztus jó illata vagyunk mi az Istennek.”

(2 Kor 2,15)

„...önmagát adta értünk »áldozati ajándéku, az Istennek kedves illatként.«”

(Ef 5,2b)

Miklós elmerengve lökte be a helyiség rozogán csilingelő ajtaját, s miután átverekedte magát a csikokra hasított, frottírszerű függönyön, az aránytalanul magas söntésnél rendelt egy vodkát, egy kávét, szódavizet és két lilahagymás, pirospaprikás zsíroskenyeret. A homályos teremben két-három alak lézengett, fásultan töltötték magukba a felesek, vizenyős tekintettel bámulták a falra szerelt televízió villódzó képernyőjét és tudomást sem vettek az új vendég megjelenéséről. Miklósnak pontosan erre volt szüksége. Erre az ismeretlenségre, erre az elvárások nélküli magányra, belvárosi remeteségre: első expedícióra.

Olyan esetekben zarándokolt ide, amikor lehetőleg mindenféle ingertől, barátoktól, ismerősöktől, megoldásra váró hétköznapi problémáktól, de még saját magától is el akart távolodni. Azt a fokozott magányt kereste, amelyben képes lehet kívülről rátekinteni a betűkre, hogy még a tudatalattijában rejtőzködő szándékok se tudják megérinteni egymást. Kikapcsolni minden érzést, s pláne az elhasznált, különféle hangulatokhoz kötött, s megszokásból egymás mellé fűzött szavak híg rutinját. Új megközelítés, steril gondolatok kelletek. Szellemi meztelenség. S Miklós pontosan tudta, hogy csak az tud átköltözni a műbe, aki képes kiszakadni megszokott környezetéből, s így megfedkezni önmagáról, saját gondolatairól, saját szavairól.

Azt vallotta, hogy szigorú szóbojt kell ahhoz, hogy az ember újra értelmezni tudja a megszólalás sokszínűségében rejlő lehetőségeket. Ezért igyekezett kivonni magát a szavak farsangjából. Lassítani akarta a mondatokat. Leválasztani a megszokott gondolati elemekről, a verbalításban elhasznált eszmei hátterekről, tempóról. Le akarta vetköztetni a szavakat.

Hosszú évek óta hordozta már magában nagy tervét, egy úgynevezett „enciklopédia etimologica” megalkotását, amelyben a szavak archéjét, ősrétegét, létrejöttük elsődleges értelmét szerette volna felfedni. Azokat a természettől létező tartalmakat, amelyek a dolgok valódi *etimoszát*, lényegét fejezik ki. Nem pusztán egy újabb szótár megalkotásában gondolkozott tehát, hanem nyelvi metanoiában: a szavak „megtérésében”. Abban, hogy vissza lehet és kell fordítani a nyelvet az eredeti, póre jelentéstartományához.

Azt is tudta, hogy a nyelv szerkezetének, észjárásának megértéséhez alapvető mentális változásra van szükség, korrekcióra, az emberi gondolkodásmód fókuszának és attitűdjének átfordítására. Azaz nem a szavak, pláne nem a mondatok szintjén kell keresgélni, hanem a szavak atomjai, azaz a gyökök, sőt a hangok között.

Miklós ugyanis meg volt győződve róla, hogy már ezek is értelemmel bírnak, sőt ezekből tudunk igazán következtetni az eredeti mondanóra. Így például a magas magánhangzók bizonyos értelemben a gyorsaság, frissesség, vidámság képzetét keltik bennünk, míg a mélyek inkább a lomhaságot, lassúságot, bűt és szomorúságot erősítik.

Azt is állította, hogy a nyelveknek a hangsúlyozása is értelemképző. Így a magyar például deduktív nyelv, mert a hangsúly mindig a szavak elején, a „gyökön” van, ezt tartjuk fontosnak,

ott van a szó értelme, így az egészből következtetünk a részekre. Az alapjelentést hordozó gyökhöz ragasztjuk hozzá az értelemmódosító képzőket, jeleket, ragokat.

Egy nyelv kialakulása minden esetben az adott közösség ügye, ezért mindenki érti a formák mögött rejlő tartalmakat, amik teljesen logikusan következnek egymásból. Értelme van minden hangnak, akár egy liturgikus szertartásban a mozdulatoknak. Egy idő után azonban, amikor az alkotók már nem élnek, csak a formák maradnak meg, amiket az emberek rutinszerűen ismételtetnek anélkül, hogy tudnák mi is volt a létrehozók eredeti szándéka. Ezért kiemelkedően fontos, hogy visszavezessük kiüresedett fogalmiságban vergődő, szubjektívizálódott szavainkat az eredeti, önmaguk képiségeiben sokkal kifejezőbb, objektív értelműkhöz.

Ezzel bíbelődött évek óta. Már-már monomániává nőtt benne az elhatározás. Életének arányai eltorzultak: a szokásosnál is többször kereste a magányt, kerülte az embereket, elhanyagolta a munkáját. Helyette inkább bújta a tudományos műveket, s végtelen mennyiségű jegyzetfüzetet firkált tele felfedezéseivel. Döntötte magába a kávé és számolatlanul szívta a cigarettát. Csapzott volt, elhanyagolt, borostás... amolyan szent örült, aki talán nem is tudott róla, de igazából saját gyökeit, gyökereit is kereste. Az Andrea előtti önnön magához való visszatérésén dolgozott.

A kocsmá az áporodott izzadságszag, a falakba ivódott évtizedes dohánybűz és a felmosáshoz használt hipó szagának orrfacsaró keverékét árasztotta. Ez normális esetben is zavarta volna, ingerszegény környezetnek meg végképp nem volt nevezhető. Ezért szerzeményével a hátsó, a kispiacra nyíló udvarra menekült, ahol néhány asztal és szék állt koncepciótlanul a vérszilvafák rejtekében. A vörös, néhol rozsdás, sárgás fakoronák színesre szűrték a kis térre vetülő fényt. A falusi parasztházak verandáinak színes üveglakain át beáramló sugarak festik ilyenre a köveket.

A kocsmá saroképület volt, ha behúzódott a fal melletti asztalhoz, szinte teljes takarásban volt minden oldalról, ő viszont pont ráláthatott az éledező piaci forgatagra. Itt ráadásul dohányozni is lehetett, szóval kiváló táborozási helynek tűnt ahhoz, hogy zavartalanul rádőlhessen a fehér papírra.

Kényelmesen, hátát a falnak vetve helyezkedett el a „Koccintó” feliratú cégtábla alatt, s miközben a vodkát egy gyors mozdulattal magáévá tette, azon morfondírozott, hogy vajon van-e ember a városban, aki így hívja a „Gyilkost”, mert, hogy a köznyelvben ezen a néven futott az intézmény. Évtizedekkel ezelőtt, a kocsmá megnyitásának napján ugyanis, egy idő és bizonyos mennyiségű alkohol elfogyasztása után, olyan „felhőtlené” vált a vendégek hangulata, hogy valakit megkéséltek, amibe az illető később belehalt. A köznyelv azonnal átkelesztelte a helyet e kevésbé vendégcsalogató névre, ami ugyan sohasem vált hivatalossá, mégsem hallotta még soha másként emlegetni.

Ott ült hát a Koccintó becsületes névre hallgató Gyilkos kocsmá kerti asztalánál, s gondolatait az egyik hatalmas zsíroskenyérrel igyekezett más irányba terelni, sőt egyenesen kikapcsolni. Lassan, komótosan rágott. Hagyta, hogy az ízek egybedolgozódnak a szájában, s hogy a lilahagyma szúrós ereje a szájüregből az orrba, onnan pedig szinte az agyába szivárogjon. Ez volt az ő saját találmányú, kézi purgatóriuma. A kenyér és a zsír csak arra kellett, hogy felszívják az alkoholt, a pirospaprika és a lilahagyma felparázsló kettőse viszont tökéletes nagytakarítást végeztek a fejében.

Időközben az enyhe nyári reggelen megelevenedett a szemközti kispiac. A kofák ricsajozva nyitogatták bódéikat, egymással nyelveltek. Igyekeztek túlharsogni a sorok közé lassan, vij-

jogya befaroló furgont, amellyel a friss halat hozták a Balatonról. A reggel harmatossága fel-erősítette a zöldségek fűszeres és a nagy víz partközeli nádasainak jellegzetes algás illatát. A hatalmas, műanyag tartályokból egy nagydarab, lilakezű fickó unottan dobálta át a síkos, acéltestű állatokat a pultja melletti tárolóba. Az esemény rendre odavonzott egy csapat dan-kasirályt is a tóról, akik némi potya eleségben reménykedve, bánatos vijjogással keringtek a piac fölött. A bátrabbak széttárt szárnyakkal tipegtek az emberek lábai között, időnként fel-felrebbenve arrébb evickéltek, hogy el ne tapossák őket.

Miklós lenyűgözve nézte a bátorságukat. Gyermekkorának nagy telein, az éhező állatok berepültek egészen a város lakótelepeire is, ahol néhányan az ablakból kihajított kenyérdarabkákkal csalogatták őket a közelükbe. Akkor is megbámulta ezeket a légi artistákat, ahogy a levegőben bámulatos könnyedséggel elkapták az odavetett ételt, egyre közelebb és közelebb merészkedve az ablakokhoz, sőt olykor leszállva a párkányokra is. Ahhoz a sikoltozáshoz foghatót, amit ilyenkor, a panelházak közé szorult ételosztás nagy izgalmban csaptak, leginkább a horrorfilmek éjszakai jeleneteiben lehetett hallani. Hátborzongató volt. Most azonban lényegesen visszafogottabbak voltak. Nem létkérdés volt a falat, inkább csak amolyan ínycenkedés.

Szeme a pékségek asztalai felé terelődött, ahol a műanyag vitrinek üvegein ott párállott a nemrég kisütött cipók, bürkiflik gőzölgő melege. Még ilyen távolságból is hallani vélte, ahogy a fehér kötényes eladó, hatalmas késsel szeleteli a sváb kenyeret, s a kicsit túlpirult sercli recseg a kés pengéje alatt.

Imádkozta ezt a hangot, ahogy magát a serclit is. Az az egy falatnyi, ropogós kenyérvég szimbolikus jelentőséggel bírt az életében. Korán elhunyt édesanyja jutott róla az eszébe. Vele ugyanis egész komoly csatákat kellett vívnia a birtoklásáért. Volt, hogy már a csemegéből hazafelé letépte akár a kenyér mindkét végét is, és útközben elmajszolta, csak hogy az övé lehessen. Ilyenkor nagy ribillió tört ki otthon, de visszacsinálni már nem lehetett a dolgot. A furmányos győztesnek járó fölénnyel még a ledorongolást is vállalta.

Ha valahogy mégis édesanyjává lett a falat, befeküdt vele a nappali kanapéjára a tévé elé és hosszú percekig nyammogott rajta. Mintha direkt ingerelni akarta volna őt. Játék volt ez közöttük. Éveken át zajló, édelgő játék, amely most annyira hiányzott neki.

A legjobb mégis az volt, amikor közösen, csak úgy, ott a konyhaasztalon tépték le a kenyér két végét, megkenték tejföllel, meghintették kis sóval és némán majszolták a langyos, tésztaillatú fegyverszünetben. Régóta nem volt már kivel küzdenie a sercliért. Már csak az emlék melengette meg olykor a szívét, s ilyenkor szeme sarkában mosolyra húzódtak a kis szarkalábak, amit Andrea egykoron úgy szeretett.

A Laci-konyhák is megnyitottak már, s a vásári zajba belevegyült a süllő kolbászok és hurkák alatt egyenletesen sercegő olaj hangja. Eszébe jutottak azok az úgynevezett „kolbászozós reggelik” a szerkesztő kollégákkal, amikor éveken át itt kezdték a napot, mielőtt bementek a szerkesztőségbe. A kis papírtányérokon egyensúlyozó saftos kolbászok, a mustár tömény sárgája és az emberes vastagságú kenyérszeletek – a „parasztreggeli”, ahogy nevezték –, megadták a nap tempóját.

Odébb színes köténykés virágárus nénikék ücsörögtek sámlijaikon, s metszőollóikkal némán vagdoszták az ölükbe gyűjtött virágok szárait, leveleit. Az égen magát egyre feljebb tornászó Nap sugaraiban úgy szikráztak a pultra kihelyezett virágok, mint egzotikus madarak tollai az esőerdőkben.

Alig bírta türtőztetni magát, hogy ne pattanjon fel most azonnal és vesse bele magát az önfeledt piaci bókászásba, amit annyira szeretett. Többnyire minden elhatározás és szán-

dék nélkül, csak úgy bogarászni a vackok között, figyelgetni az embereket, ahogy válogatnak, lökdösődnek, élnek. Volt az életnek ebben a nyüzsgésében valami végtelen nyugalmat árasztó monotonitás, amire úgy vágyott.

Ha külföldön eljutott egy idegen, eddig ismeretlen városba, első útja mindig a helyi piacra vezetett. Az emberek viselkedéséből, a termékek sokféleségéből, a piacokon kavargó illatokból tudta leginkább felmérni az adott nép lelkivilágát.

A második zsíroskenyér felénél járt, amikor a kispiac felől, a nyüzsgő emberáradatból kivált egy puhaléptű, kecses női alak, a fején arabos kendővel és egyenesen felé tartott. Ahogy közeledett, Miklós érezte, hogy kezd zavarba jönni, maga sem értette, hogy miért. Gyorsan lenyelte az utolsó falatokat, az egészet leöblítette egy nagy korty szódával, majd egy köteg szalvétával alaposan megtörölgette zsíros száját és várt. Zavarában cigarettára gyújtott, s közömbös arccal kezdte kortyolgatni a kávéját. Fontoskodva belelapozott jegyzetfüzetébe és úgy tett, mintha rögtön be is jegyzett volna valamit az egyik oldalra.

A nő ekkor már egészen közel ért hozzá. Nem lehetett több huszonöt évesnél. Megállt az asztala előtt és tökéletes magyarsággal megkérdezte, hogy leülhet-e a Miklós melletti asztalhoz. Mandulavágású, sötét szemében a tűnődés hamuja parázslott. Kicsit kihívó, kicsit szomorkás. Miklós még nem tudta eldönteni, hogy melyik, de mindkettőbe azonnal beleszeretett. Zavartan bólogatva tessékelte a lányt. Esetlenül felugrott, hogy kihúzza neki a széket és időtlenül heherészett. A lány megköszönte és bátorítóan mosolygott.

Miklós visszaült a helyére és látszólag újra belemerült jegyzeteibe, de ekkor már biztosan tudta, hogy ma nem fog írni semmit. A szavak várhatnak.

Titkon a lányt figyelgette. Andrea óta ő volt az első, aki felkeltette az érdeklődését, pedig a szakításuk jó néhány évvel ezt megelőzően történt. Ebben a lányban azonban volt valami egzotikusan csábító, valami egészen más, mint amihez szokva volt. Nem tudta pontosan meghatározni, hogy mi, de érezte, hogy új, eddig fel sem merült szempontok nyílnak meg előtte.

A lány bőrének kreolsága, a haját letakaró zöldes fátyol, amely alól sötétbarna haja elől kivillant, csak tovább növelte Miklósban a kíváncsiságot. Modern arab lánynak tűnt, mert a kendőt egy napszemüveggel fogta oda a fejéhez, szája finoman ki volt húzva, s ruházata ugyan visszafogott szolidaságról, mégis európai divatról árulkodott. Fekete nadrág és fekete kardigán volt rajta. Karcsú nyakának egy kis szelete kivillant a lazán átkötött kendő alól, kezei puhán pihentek hanyagul keresztbevetett combján.

Ugyanazon a szelíd hangon rendelt az őt alaposan megbámuló pincértől egy kávé, amelylyel az előbb Miklóshoz szólt, majd a Kelet kontemplatív nyugalomával rezzenéstelenül nézte a piacon zajló eseményeket. Nem olvasott, nem intézett ügyeket és Miklósnak úgy tűnt, hogy nem is vár senkit. Csak ült ott merengve a férfigényekre szabott lepukkant kocsmákoszlott asztalánál, és sehogy sem illett ide. Volt a lényében valami túlvilági derengés.

Miklós úgy érezte, mintha viharba került volna: néhány másodpercre minden elnémult és megállt körülötte. Alig bírta visszafogni magát, hogy ne bámulja túl tolakodóan. Nem tudott betelni vele, s még a gondolatától is rettegett, hogy a hamarosan visszatérő pincér kizökkenti ebből az állapotból. Legszívesebben lefotózta volna ezt a pillanatot, hogy megállítsa.

– Így is van. Pontosán ezt kell tennie – gondolta és már próbálta is valahogy feltűnés nélkül, a jegyzetfüzetébe rejtve úgy fordítani a telefonját, hogy minél jobb képet készíthessen a lányról. Nem volt egyszerű a művelet, mert feljebb kellett volna emelnie a gépet, hogy a fényviszonyok megfelelőek legyenek, de akkor lebukik. Jó sokáig vacakolt, mire sikerült.

A lány így is észrevette. Nem szólt semmit, csak feléje fordította a fejét és mosolygott. A bizalom jóhiszeműsége volt a szemében.

Egy hirtelen feltámadó kisebb szélroham meglebbentette a kendőjét és a frissen mosott női haj és egy egészen egyedi, orientális illatkombinációjú, Miklós számára megállapíthatatlan eredetű növényekből készült parfüm illatának keverékét csavarta bele az orrába.

Arra sem volt érkezése, hogy elpiruljon a lebukása miatt, igazából már nem is akarta rejtegetni ámulatát. Meredten nézte a lányt, aki továbbra is biztatóan mosolygott. Miklós úgy érezte, mondania kell valamit.

– Ne haragudjon, de mi ez a különleges illat, amit használ?

Magázta a lányt. Valahogy fel sem merült benne a tegeződés, mint lehetőség.

– Még sohasem éreztem ehhez hasonlót.

A lány Miklós felé fordult és olyan közvetlenséggel kezdett beszélni, mintha évek óta ismerték volna egymást.

– Tudja, én szír származású vagyok, s édesapámtól kaptam ezt a parfümöt. Állítólag több száz éves recept alapján készítik valahol a szír sivatag határvidékén. Úgy tudom, hogy ibolya-levelet, szegfűszeget, ámbrát, szantálfát és cédrust rejt magában.

– Nagyon érdekes tömény, kicsit füstös hatása van – mondta Miklós. – Egész más, mint az európai virágos, gyümölcsös illatok.

– Igen, tudom. Pont ezért szeretem. Az őseimre, a gyermekkoromban kényszerből elhagyott hazámra emlékeztet. Misztikum, szakralitás van benne, nem gondolja?

– Lehetséges – makogta Miklós. – Nemrég valahol azt olvastam, hogy a parfüm kifejezés a latin *perfumare*, azaz a füstölögni, átfüstölni igéből származik és vallási, temetkezési szertartásokon az áldozatbemutatáskor használt anyagok elégetésével van összefüggésben. Ez lehet a magyarázata.

– Ez nagyon érdekes – mondta a lány és az eddigi melankólia helyett érdeklődés csillant a szemében. – Nem is tudtam.

– Igen, tudja erős, kábító illatra volt szükségük, hogy elnyomják az áldozatokból áradó nehéz szagokat, ezért olyan anyagokat kezdtek használni, mint például a szomáliai balsamfából előállított szirup, vagyis a mirha, vagy mint a Boswelli-fák kérgéből kinyert mézgyanta, amit mi tömjénként ismerünk.

Miklós egészen belemelegedett a tudományos fejtegetésbe, s a kezdeti feszültsége is felengedett. Szerepben volt. Érezte, hogy most a lány csüng az ő szavain, s ezt az állapotot nem akarta elengedni. Hosszú percekig magyarázta a különféle ókori áldozati szertartásokon használt balszamoszási szokásokat, s hogy a korabeli ember – talán nem is tudta – de az illatokat, mint az általa tisztelt istenség metaforáját igyekezett megjeleníteni a füstben. Mert, ahogy az illatok eloszlanak, eltűnnek a levegőben, vagyis elillannak, ugyanúgy az istenségek is megfoghatatlanok az ember számára. A zsidóság esetében még a megnevezése, az Isten nevének kimondása sem engedélyezett. A név adása ugyanis birtokviszonyt jelent és az ember nem birtokolhatja az Istent.

A lány elmélyülten hallgatta. Teljesen feléje fordult és láthatólag elgondolkodva mondta:

– Jézusról mondja a Szentírás, hogy „...*önmagát adta értünk* >> *áldozati ajándékul, az Istennek kedves illatként.* <<” Nagyon szép hasonlat, nem gondolja?

Egy pillanatra elhallgatott, mintha választ várna, de Miklós csak hallatott valami „igen-igen”-re hasonlító makogást, s a lány folytatta.

– Észrevette már, hogy miközben vannak szavaink a színekre, a hangokra, azokra még úgynevezett hangutánzó szavak is – nézze például a kocsma nevét –, vagy a tapintás érzéseire,

a formákra, szinte mindenre, de az illatokra nincsenek? Egyetlen egy sem! Egyszerűen nem tudjuk meghatározni, hogy milyenek az illatok... talán pont azért, mert magát az Istent sem tudjuk körülírni, kimondani, csak érezzük és kész.

Miklós tátott szájjal hallgatta. Egy pillanatra elgondolkozott ugyan, hogy miként lehet hangutánzó kifejezés a „gyilkos” szó, de aztán rájött, hogy a lány nyilván a „kocint” kifejezésre utalt. Honnan is tudhatná a másik nevet?!

– Tényleg – mondta – ez még sohasem jutott az eszembe, de igaza lehet.

– Az illatok esetében mindig csak hasonlatokkal élünk, kölcsönözzük a jelzőket más érzékszervekre vonatkozó tapasztalásokból. Édeskés, fűszeres, púderes, mézes, vaníliás... ezek mind-mind a többi érzékszerv kapcsán használatos jelzők. Vagy, ahogy a Szentírás egy másik helyen mondja: „*Mert Krisztus jó illata vagyunk mi az Istennek.*” Nem tudom, hogy létezik-e ennél felemelőbb definíciója az embernek? Krisztus-illatúaknak nevez minket!

A lány lehunyta a szemét, mintha próbálná felidézni a különféle illatokat, hátha így meg tudja nevezni őket. Így még szebb volt.

– Nem lehet, hogy csak a magyar nyelv ilyen szegény ezen a téren? – kérdezte Miklós, de a lány ingatta a fejét.

– Én is gondoltam erre, de a többi nyelv esetében is ugyanez a helyzet. Érdekes, nem?

Ivott egy kortyot a kávéjából, majd folytatta.

– Nemrégiben a nővéremnek kisbabája született. Amikor hazahozták a kórházból, talán a sok idegen hatás miatt, nagyon sírt. Egészen addig, amíg nővérem a karjába nem vette és magához nem ölelte. Akkor azon gondolkodtam, hogy vajon mitől nyugodhatott meg.

– Az anyja jelenléte minden babára ilyen hatással van – okoskodott Miklós, holott sohasem volt gyereke.

– Igen, de konkrétan mi? A szemeit ilyenkor még alig nyitogatja ki, tehát nem az anya látványa. A keze még össze-vissza kalimpál, így bizonyosan nem az érintés. A hangok még azonosíthatatlanok a számára, hiszen eddig szűrten, belülről hallotta őket... az édesanyja illata viszont az első perctől ismerős neki. Ez lehet az, ami a biztonságot jelenti.

Egy töredékmásodpercre elhallgatott, majd amolyan kinyilatkoztatásszerűen folytatta.

– A csecsemő az édesanyja illatán keresztül kapcsolódik a világhoz. Állítólag az anyatej és a magzatvíz illata megegyezik, így ez a folytonosság mintha egy láthatatlan szállal kötné össze a születés előtti és utáni életét.

Itt megint megállt egy pillanatra, cigarettára gyújtott. Miklós ügyetlenkedve tüzet adott neki.

– Ezért is mondhatjuk talán, hogy a szaglás az összes érzékszervünk közül a legősibb. Valahogy ebben az érzékelésben válik minden egyé: íz, tapintás, hangok és az illatok. Visszahozhatatlan egységet idéz, a gyermeki teljességet, paradicsomi állapotot.

A lány meggyszínű ajka, mintha meg lett volna rajzolva, olyan szabályos volt. Színe alliterált a falevelek bordójával. S ahogy lelkesülten beszélt, időnként – a gondolat ritmusához igazodva –, résnyire nyitva hagyta száját, s ilyenkor egy pillanatra elővillant fűрге, rózsaszín nyelve, hogy aztán onnan újra nekilendülve folytassa.

– A Bibliában, a teremtéstörténet egy fontos pillanatában, az Atya mindent átad az embernek azzal, hogy nevezze el őket, és ezáltal egyben vegye is birtokba. De ami ennyire értékes, azt nem koptatjuk szavakkal, hanem némasággal óvjuk. Pont maga mondta az előbb, hogy úgy birtokoljuk, hogy nem érintjük, szavakkal sem illetjük, mint a zsidóság a Teremtőt.

Miklós bólintott.

– Ilyen megnevezhetetlenek maguk az illatok is, hiszen világokat kapcsolnak össze: a születés előtti és utáni... s ki tudja, talán a halál utáni is. Ezért ez az érzék talán nem is a szaglás, hanem az emlékezés érzéke. Valahol megérezzük egy illatot és eszünkbe jutnak gyermekkori, vagy akár azelőtti emlékeink. S talán megérezzük valamit a túlvilágból is!

A lány ekkor elhallgatott és pár percig még merengve szívta a cigarettáját, majd felállt, mosolyogva elköszönt, s amilyen váratlanul az imént előbukkant, ugyanolyan váratlanul vegyült bele a piaci emberáradatba. Csak az illata maradt ott a kávéházi teraszon, de lehet, hogy csak Miklós orrában, aki nem szólt egy szót sem, csak ült ott némán, s fejében számoztalanul toltak előtérbe az emlékek.

Hosszú percek telhettek el, mire ocsúdni kezdett a kábulatból, s csak ekkor realizálta, hogy a lány eltűnt, s ő se a nevét, se az elérhetőségét nem tudja. Felugrott a helyéről és szemével kétségbeesetten kereste a piaci forgatagban, de hiába. A lánynak nyoma sem volt.

Miklós ekkor az éppen ott sürgölődő pincérhez fordult, hogy érdeklődjön felőle, de az nagyon furán nézett rá.

– Egy arab nő? Itt? – kérdezte és felhúzott szemöldökkel vizslatta Miklós zavart arcát.

– Igen, igen, tudja! Itt ült mellettem... hát hiszen maga hozta ki neki a kávé!

A pincér a fejét ingatva jelezte, hogy nem tudja, miről beszél.

– Nem volt itt senki – mondta és furcsálkodva magára hagyta a döbönt férfit.

– De hát a lány... a zöld kendővel... – erőlködött Miklós, de látva a pincér rosszálló tekintetét, aki talán részegnek gondolta őt, kételyek között elhallgatott.

Értetlenül zökkent vissza a székébe, agya lázasan kereste a megoldást. Az egész olyan hihetetlennek tűnt. Ott árválkodott mellette az asztal a kihúzott székekkel, szinte még látni vélte a párnán a lány körvonalait, s mégis, mintha az egészet csak álmodta volna.

– A fotó! – jutott az eszébe hirtelen. – Hiszen lefényképezte!

Lázasan keresni kezdte a telefonjában, de csak az üres asztal és szék képe nyílt meg a képernyőn. A lány nem volt rajta.

Most tényleg kétségbeesett. Nem értette a helyzetet, mert egészen bizonyos volt a létezésében, hiszen az illatát még most is érezte! Azt a megmagyarázhatatlan, körülírhatatlan, egyik nyelven sem megfogalmazható illatot, amelyről beszéltek. Azt a világokat és embereket egymással összekapcsoló Krisztus-illatot, amelyről most már mindig ez a különleges lány fog az eszébe jutni.

A szeme a szomszéd asztali hamutartóra tévedt, ahol egy keskeny szálú, női cigaretta csonkjából, mint valami áldozati oltárról, néma szertartással kanyargott az ég felé egy vékony füstcsík. Mintha...

A sikoltozás bére

Gyorsan megírlak, kishusom. Meg, mert elfelejtelek, hisz már nem látlak.

Nem vagy a szemeim előtt nap mint nap. Hozott, de hamar el is vitt a szél. De megírlak rögvest, mert ez a dolgom. Szolgálom a szelet. Vagyis megpróbálok zablát dobni rá. Megzabolázni, amit nem lehet. Keresem mégis a rendjét, szabályát a szélnek. Hogy miért hozott elélem, és miért vitt el. És melyik szél vitt, és melyik hozott. Keresem a rendjét ennek a káosznak itt, rendet akarok vágni belé. Egy kaszányi utat a búzavetésbe, most ezt. Ezt jelentette régen a rendet vágás. Egy hosszú ösvényt, amihez aztán a többi kaszás, béreseMBER igazodott.

Mert bárcsak most is bérelni lehetne az embert. Kibérelni az erejét, tudását, legalább tavasztól őszig. Hogy legalább akkor legyen mit ennie, s ősztól egye, amit nyári munkájáért kapott. Az új tavaszig, beosztón. Hát hogy lehet, kishús, hogy még a szegény zsellérvilágban is volt lehetőség legalább tavasztól őszig biztosra menni.

Mert téged csak pár hétre hozott a szél, és mondtam volna, amit most, bár ki tudja, hol vagy.

Hogy felejts, felejtsd el a sérelmeidet. Felejtsd, hogy az előző munkahelyeden pénzáért adták a morfiumot a gazdagok haldoklóinak. A szegény, háromgyerekes anya meg a te karjaidban sikoltozott, őrvongótt fájaldalmában. Felejtsd ezt el, itt *itt* vagy. Itt most már nem nyerheted meg a magaddal folytatott lelkiismereti háborút. Magaddal vagy magad ellenében. Mert nem szóltál akkor, most meg már minek. És minek nekem? Mert én meg azt mondanám, vigyázz magadra. Aki a gyengék mellé áll, könnyen kiszekelődik a gyengével együtt. Szelektorból könnyen, hamar lesz szelektált. Szemétre, lecsóba kerülő. Mert neked ott volt a helyed, és addig volt ott, amíg el bírtad viselni az igazságtalanságot. Amíg a szelektorok mellett álltál, és viselted, túrtad a sikoltozást a jó fizetésért. Mert megfizették jól, mondtad, a munkádat és a hallgatásodat. És a hozzátartozók is hálásak voltak. Házra, kocsi-ra vettél fel hitelt. Jól ment a szekér. Jut eszembe, akkor vetted a fejedbe, hogy te csak kocsi-val jársz, semmivel mással. De ha ide járnál, inged-bugyid rákölténéd a benzinre.

De eltökélt voltál. Kezdetben tényleg játszottad itt a tőkös gyereket, bevállaltál minden túlórárt, minden hétvégét. Hogy kocsi-val járhasz, hogy törleszteni tudd a hiteledet. És büszkén mondtad, eljöttél. El, mert nem vette be a gyomrod a morfinügyleteket. Csakhogy igazából bevette, mert jó kövéren jöttél ide, mintha te faltad volna föl a haldoklók vacsora- és ebéd-adagját, hogy ne vesszen kárba. Ne, az étel. És honnan tudod, te Isten buta-büszke nőstényálata, hogy rossz volt, rossz volt az elosztás. Hisz látod, meghallotta, a sokgyerekes anya sikolyát biztosan meghallotta az Isten. És nem hagyta szó nélkül. Nyoma marad neki is itt, ahogy neked. Mert ki vagy te, hogy ítéld, ki, hogy megmondd, hogy jobb távozni innen? Mélyen elkábítva, öntudatlan. Vagy ember módra, az utolsó pillanatig tudatában lenni annak, aki vagyunk. És felháborodva és csalódottan és Istent keresve-kutatva az utolsó pillanatig, úgy távozni innen. Ahogy Jézus tette. Éberén, tiszta tudattal. Csak keresve, de nem ócsárolva az Atyát, a múltat, az ide vezető utat.

Mert ez a lényeg, nem? Hogy minden döntésünk a miénk legyen. Hogy sose kelljen leköpni a tükkörképünket, nem? De te azt mondtad, neked passzolták át a morfintalanokat, neked a szegényeket, és neked kellett hallgatni a jajgatásukat. És a te gyomrod nem vette már be az utolsó, az anyát, akinek a gyerekei szétszórva élnek más-más gyermekotthonokban. Pedig a te gyomrod lesz üres, és be kell hogy vegyen mindent, minden munkát, mert

itt puhánynak, lassúnak és gyenge derekúnak mutatkoztál. S ha nem mész el, a munka szelektált volna ki. S bár a végén jöttél volna már buszon is, a te csontjaid fognak szétszórtni, rád nem fog emlékezni jószívvel senki. Mert azt az anyát ugyan más lökte a karjaidba józanul haldokolni, de te is szerezhettél, kérhettél volna fájdalomcsillapítót neki. És telt volna a fizetésedből is.

Vagy megijedtél? Megijedtél, hogy mi lesz veled, ha így elérezékenyülsz minden alkalomkor? És elszegényedsz, vagy egyáltalán nem tudsz így, elérezékenyülten dolgozni tovább?

De ne félj, tudtál volna. Mert Isten adott neked gyereket, akit annyira vártál már régóta. Azért lettél érzékeny, ahogy minden terhes a világ anyja lesz hirtelen, minden gyereké, minden állaté és minden elárvult férfié. A hormonok miatt, persze, azért lettél együttérző a végtelenségig. De aztán el is vette, Isten három hónap után elvette tőled a babát, ébrényt. Mert egész valódat, egész testedet átjárta az elszegényedés, a hajléktalanság és éhezés réme. Hogy odalesz a jól fizető állás.

Pedig csak beszélned kellett volna, nem elfutni, beszélni, ahogy most én teszem helyetted. Kérni pár szemet mégis, és nem a legdrágábbikból. De kérni. S ha nem adatott volna meg, akkor is megmaradt volna benned a jó érzés, hogy legalább megpróbáltad. Nem álltál át a nagy, nagyhatalmú, gazdag szelektorokhoz.

Így viszont futsz, míg élsz. Míg meg nem állsz egy kicsit, egy pillanatra, egy jót sercinteni. Leködni volt munkaadóidat, de magadat is. Hogy meg se próbáltál szél ellen pisálni. Pedig kell. Muszáj, mert ilyen világot élünk.

Mert csak ki- és beszelektáltak vagyunk, hatalmas urak és úrnők színe előtt. Majdnem, hogy szél hoz és szél visz. Mert ugyan hogy is dőlhetne el egy próbanap vagy pár hét alatt, hogy kiből lesz jó dolgozó.

És főleg, ki döntheti el, hogy a teljes, mély hallgatás-e a jó, vagy a ritka, de pontos, rövid mondatok olykor. Hogy teljes, hogy kerek, hogy kiegyensúlyozott legyen mégis a világ.

Hogy rendet merjünk vágni, igazodó ösvényt mégis. Ahhoz ki ad bátorságot?

Adjunk már neki valamit, nem hallod, hogy kiabál?

(Hogy szídjá az Istent kínjában. Azt, amelyik a tied is kellene, hogy legyen.)

(Ha már a tied nem csinál semmit ilyenkor.)

Ami megérthetetlen

M Ó R I C Z Z S I G M O N D N A K

Te úr, te író úr, ezek nem viszik ki a kutyájukat sose. Pedig régebben vitték.

Csak azóta nem viszik, amióta kötelező lett a chip a kutyák tarkóbőre alá. És aki nem tetet, azt megbüntetik.

De be még nem lépnek. Odahaza még nem kötelező, úgy tudom. És te, még az is lehet, hogy pénzünk még csak-csak lenne rá, mert pénzbe kerül a beültetés, de valahogy mégse. Mégse állnak rá a dologra. Talán elveik vannak, ahogy a te szegény emberednek, aki nem adta oda a fiát rendszeres ingyenebédre a gazdaghoz. És talán még a szót se ismerte, hogy elv, tudta mégis, hogy mit és miért csinál. Mert a fiú, aki apja sorsát kényszerül követni, ne egyen jobbat

az apjánál. Minek hozzászoktatni a jóhoz, ha egyszer már nem lesz benne része. Minek megágyazni a csalódásnak? S ha a gyerek, ez az egy máshol enne, mi lenne a többivel?

A hasában hozná haza a jóféle ételt, aztán meg hányna, kihányna valamennyit belőle, mint a farkasok, hogy a többieknek, a testvéreinek is jusson? De tényleg, tanár úr, te, aki egész népedet tanítottad önnön magára, hogy lássa saját tévútjait és babonáit és tévútra vezérlő elveit, mondd! Lehet, hogy ezek a kutyából veszik a jövőt, a kutya sorsából az emberét? És félnek, hogy előbb a kutyák és macskák jönnek, de majd az ember is? Hogy érthetetlen lázongásukban a disztrófikus jövő ígérete van? A látomás, amiben se élő, se holt ember nem tűnhet csak úgy el névtelenül? Csak úgy? A maga örömeire vagy bánatára? Hogy még hullása pillanatában, útban az úr színe elé se lehessen, egy kicsit se lehessen szabad? Hogy legalább a kutyájuk ne juthasson ilyen sorsa, mondd, ezért csinálják? És mondd csak, te nagyszívű, jóságos ember, mióta és mitől van az, hogy egyszer csak az állatoktól kezdett emberséget tanulni? Vagy csak beléjük helyezte minden, még megmaradt emberségét, hogy ne felejtkezzen el róla, s hogy egyszer visszavegye? Majd, ha eljön az ideje?

Mert te, azért azon a kutyán látszik, hogy szeretik. És észre se veszi, hogy csak pár négyzetméter a világa. Nem szenved, az biztos. És dolgát végezni is kijár már szépen a fürdőszobába,

Te, mintha ez az eb egy óvóhelyen lenne, egy világháborús bunkerben, mélyen a föld alatt. S bár nem érti, miért kezdték el annyira ajnározni mostanában, kezdi megszokni.

Ez a kicsike, élő bálvány. Aki, képzeld csak el, mértékkel fogadja a szánk elől megspórolt legfinomabb falatokat is. Ebben a nagy, már-már a vágtazás rémét keltő inflációban.

Cocavadászat

I.

Tán meg is fürdetik azt a csapat disznót, ami a külföldieknek megy. Tán még külön is tartják, mással, jobbal etetik, hogy szebben, jobban menjen az ölés. Tán még vadít, vagy éppen szelidít rajtuk a gazda, tartás közben, a tapasztalatai, a külföldi fizetős öldősök igényei szerint.

Bár az is lehet, hogy sose gondolt rá, nyolc éve sose, hogy milyen disznó lenne az igazán jó? A jó sáros, az életében is harcoló, izgága, csoportban, és nem rekeszben nőtt, tehát csoporthierarchiát ismerő vadaska, vagy inkább a szelídrózsaszín, ártatlankának nevelt szűz, és idejében ivartalanított fajta? Gusztus kérdése ez is. Igény kérdése ez is. Hisz van rá igény, mondja a gazda, van erre is, a házi, a házon belüli, a kulturált, irányított, már-már vezetett disznóvágásra. Csak mindent jól elő kell készíteni. A pálinkásüvegeket, a boros és savanyúságos hordókat, a disznócsapatot, a vágó, szűrő és darálóeszközöket. Szépen, tisztán odakészíteni, a kuncsaft keze ügyébe. Hogy sikere teljes legyen, hogy úgy legyen, mintha minden csak véletlenül történe, mintha ő csak barát, közeli rokon volna, aki csak pár napra benéz, beugrik egy kis melegségért, jószívért, egy kis szerzésért. Hisz a malackodásból származó, sajátkezü termékekből haza is vihetnek.

És igény az van, és pénz is, mert odaát a kormányok mindent megtesznek a viszonylagos jólét fenntartásáért. Kőkemény védővámokkal, állami támogatásokkal biztosítják az ipari mennyiségű, jó minőségű élelmiszert a tömegek számára. A gazda vendégei a világ legnagyobb élelmiszertermelő országaiból jönnek, hogy sajátkezüleg öljék le, dolgozzák fel a disznót. Az ő

disznójukat. Hogy egy nekik nem is nagy összegért három napig csoportosan, kb. 20 fősen tobzódjanak a gyomor élvezeteiben. A gyomruknak éljenek, határok nélkül. És a gazda tudja, hogy kell ezt olcsón és biztonságosan csinálni. Tudja, hogy lehet, hogy kell olcsó, olcsóvá tett, legyalázott, lefikázott, lének nevezett gyümölcsből olcsó pálinkát, bort csinálni, és tudja, mennyi savanyúságot kell a tányérokra kínálni, hogy ne veszélyeztesse a szép napokat a gyomorrontás. És a repertoárja is széles, a sajátkezűen ölt disznó már csak hab a tortáján. Lovagoltat ó és vadásztat, halásztat is. A külföldiek vérmérsékletéhez igazítja az ajánlatát. Bizonyára már ránézésre tudja, ki elégszik meg egy ló uralmával, egy ló vagy több egrecíroztatásával, hogy hatalomérzete legyen, hogy hatalomvágya teljesüljön, teljessé legyen, a harmadik napra. A nyersebbet, a bozótharcost, az egzotikus akciófilmekben felnővőt az erdőbe hajtja vadászni. A szelídebbet, a filozófikus alkatút a tava partjára ülteti horgászni, hogy ítéljen, ítélkezessen, ha horgászszerecséje úgy hozza, és hozza, mert a tópart rendszeresen és pontosan van betetve, hogy legyen. Legyen uralnivaló, legyen főzni-sütni- vagy visszadobni való bármikor, ha egy külföldi, akár magányosan is beesne. Elmenekülvén pár napra a nyugati civilizációtól, a viszonylagos jóléttől, azaz a napi, házi méricskéléstől, és a nagy, osztársadalmi bemérségtől. El a személyi, jogosítvány, adó, hitel, telefon és egyéb plasztikkártyáktól, és titkos és titoktalan azonosítástól.

És igény az van rá, és egyre nagyobb, mondja a gazda. Bár egy kicsit fals, hogy mi oda, hozzájuk főleg wellness hétvégékre megyünk. Üzletembereink és üzletelő embereink viszik odaát a testüket-lelküket méregteleníteni, masszíroztatni, diétáztatni, mintegy büntetetténi magukat. Megbűnhődni lágyan, szóltalanul azért a sok kis néma gazdasági csibészéért, amit az ellenőrzés hiánya itt lehetővé tesz. Bár aki megy, aki fitnesselni megy, az nem is tudja, hogy ezért megy, de tudja a büntudatát, pár nap alatt lecsendesíti magában a lelkiismeretfurdalást, és megújult lélekkel tér vissza. Hogy újra hanyagoljon mindenféle diétát és edzést és kitekintést. Hogy meddig és mennyit tüntethet el még büntetlenül. Hát akkor tényleg jobbak, nyíltabbak, őszintébbek a bejövő gyomosok, a gondtalan, irányítottan zabálók, akik csak három napig korlátlanok, tehát azért korlátozzák magukat, és ehhez még segítséget is kérnek. Hogy hogyan lehet büntetlenül, maradandó károsodások nélkül falni, és ezt a gazda tudja. Tudja, ösztönösen is tán, mert magyar, de tudja tapasztalatilag is, mert ő nem iszik a trakta közben, hanem figyel. És tudja azért is, mert élelmiszeripari mérnök. Kisebrendűségi érzésében mellékesen diplomát is szerzett. Meg amúgy is papírország vagyunk, ha ötletünk van is, semmibe se foghatunk pecsétes papír nélkül. És ez el is szokta venni a kedvünket, bármily ragyogónak tűnik is az ötletünk.

De ennek a gazdának ez az ötlete valóban jó. Én is éreztem mindig, hogy mozogni jó, de étkezés előtt, és nem utána. Hogy az ételt nem lemozogni kell, hanem előmozogni. A gyomrot, beleket elő kell készíteni az evésre a mozgással, és nem utólag könnyíteni rajtuk valahogy. Kelletlenül, nehézkesen, és természetünkkel ellentétesen. Mert evés után elnyúlni jó. Az evés megnyugtat. A csapatos evés csapatos szétheverésre sarkall. Békés együttlevésre embertársainkkal, istennel, fűvel-fával, csillagokkal. És ez a gazda nem tett mást, csak meglovagolta az emberek vágyát az étkezés előtti mozgásra. A vágyat, hogy megizzadjunk evés előtt, az ösztönös evés előtti jóllétet, az ösztönös, belénk íródott teljességet, hogy tegyünk valamit, cselekedjünk az ételért. Hogy talán nagyon is jól esne kikaparni, kiásni a krumplit, leszedni az almát vagy bármilyen gyümölcsöt, vagy legalább egyszere az életben szembekerülni az állattal, amiből húsételünk lesz. Persze kicsiben, ösztönösen csináljuk mindannyian, legalábbis fiatalon szeretünk jól megizzadni a csípőspaprikás, borsos, túl savanyú ételekről. Sőt, a túl édesekkel is próbálkozunk, bár ennek cukorbetegség lehet a vége. A gazda ötlete tehát jó,

nagyon is, és nyereséges is. Dupla haszonnal jár az ő turisztikai érdekessége, a réteg-állatölés. És jönnek, egyre inkább jönnek, mert amíg mi a borstól, erőspaprikától izzadunk, ők odaátról, nem is nagyon alkudoznak. Könnyedén megadják érte azt a pénzt, amiért én fél évig dolgozom. És bíznak a gazdában, hogy biztosítja nekik a háromnapos békét és biztonságot a kúriában, de legfőképp magukban bíznak, mert a leölt állatot aztán önkéntesül dolgozzák fel, legalábbis az adagolásba, fűszerezésbe beleszólnak. S aztán még haza is vihetik a művüket. Mint valaha az óvodából a sógyurmát. Tehát mélységesen interaktívak lehetnek, és közben még vigyáznak is rájuk. Nehogy a részegségtől elsózzák a kolbászt., vagy elvágják az ujjukat. Egy józan, alkalmi munkát kapott, jól alulfizetett csapat vigyázza minden mozdulatukat. Álnevetve, álheheresztve, álspiccesen, de készségesen. Készségesen fogadva minden ki- és beszólását az idegeneknek, bár nyelvüket nem értik. De az oldalba bökést igen, s ezért pontosan tudják, mikor kell együtt nevetni.

No de, kap-e zuhanyt a disznó, a leölése előtt? Vagyis az egész csapat felhízlalt disznó, hiszen az első lépés a kiválasztás. A megfelelő állat kiválasztása a többi közül.

Hogy csinálják hát? Ártatlanra veszik a figurát? Mosdatnak? Rózsaszínesítenek? Illatosítanak és szűziesítenek ösztönösen, tudattalanul, hogy a turista kiélhesse esetleges, még önmaga előtt is titkolt pedofil vágyait? Hisz a sertés majdnem annyira szőrtelen és rózsaszín, mint az ember. Vagy inkább vadasan, pőrén, natúr megy a kiválasztás? Az udvarra hajtva csapatban a disznókat? Vajon mi van odaát? Mi kell, milyen kiválasztás a férfiaknak, akik odaátról jönnek? Hisz nekik is, ahogy az egész világon valami miatt egyre félelmetesebbek a nők, nekik is csökken a vágyuk az érett, felnőtt nők iránt. És eltűnőben van a fanször, férfiak, nők bármilyen korban szívesebben élnek csupasz nemi szervükkel a bugyijukban, alsónadrágjukban. S mivel a fanször léte vagy meg nem léte láthatatlan, ki tudja, hány gyermeknek lenni vágyó, a gyermeklét gondtalanságába-felelőtlenségébe igyekvő felnőtt vesz körül bennünket. De az is lehet, hogy ők vannak többségben.

Végül is a szex is stressz, de jó stressz, jóféle izgalom. Mindenféleképpen kell hozzá egy kis felpörgés, s ha odakint, napközben túl sokat kell felpörögnünk, de le is csengenünk harc vagy menekülés hiányában, mire hazajövünk, holtfáradtak leszünk, és csak aludni vágyunk. Mert semmi se fáraszt el jobban a hiábavaló felpörgésnél, a folytonos izgalomnál, amit ugyanakkor kordában is kell tartanunk, meg kell zaboláznunk azonnal. Mert felpörgetnek, bizgatnak, bosszantanak, cseszegetnek és akadályoztatnak folyton, de a piszkos munkát, a megnyugtatót, az álomba, azaz a biztos jövőnkbe való ringatót már velünk végeztetik el. S ha meggondoljuk, az ölésturizmus nyersanyaga, a férfi odaátról, az is csak ember, és olyan társadalomban él, ahol húzóágazatok nyereségéből finanszírozzák a döglött réteget, ahol szintén az állam próbál igazságos lenni. Ösztönözni a nyereségesen működőt, ugyanakkor eltartani a munkából kizuhantakat. Ahol az innováció már-már egyet jelent a pusztán munkában tartásával milliókna, hogy lassan már nem baj, ha nullszaldós, csak legyen, legyen munka, csak mozgásban lehessen tartani tömegeket. Természetvédelemmel, bioenergia előállításal, bár-mivel. S akkor a böllérturista is tudja, vagy ha nem, hát hordja tudat alatt a tényt, hogy az ő kenyerének is egy része kegyelemkenyér, az állam kegyelmén alapul, s akkor a jóléti, államkapitalista, öldökturista is pörög odahaza nap mint nap, és lecseng, lecsengeti magát, s ha hazaér, ő se nagyon érti, miért nincs vágya választott társára. Se csupaszon, se szőriösen. S mielőtt elalszik, az tán még eszébe jut, hogy házasságának, kapcsolatának nincs ugyan vége, de igencsak bealkonyult neki. Viszont az, hogy semmi kedve hálásnak lenni, amiért dolgozhat, az már csak álmaiban jön elő, idegen, de tiszta terepen vívott harcaiban és futásaiban. Amikor is végre elhasználódik a hazahozott, töméntelen mennyiségű adrenalin a szervezetében.

II.

De a kiválasztó biztosan révbe fog érni. A malackiválasztó férfi, a csoport leggharcosabbika vagy balekja, ki tudja. Mert biztosan nem előre döntenek, hogy ki legyen a gyilkos. Csak egy röpke hétvégére jönnek össze, csak egy sajátkezű élelmiszergyártásra, hát eszükbe se jut előre dönteni. Majd a buszon, vonaton, telekocsiba kiderül, ki merre és meddig. Ki mekkora és mennyi valódi harcot akar, vagy éppen hogy megnyugvást, belenyugvást abba, hogy élő állatokon át vezet az utunk, ha nem vagyunk vegák. De aki vállalja az ölést, arra biztosan lesz majd, aki felnéz a csoportból. Annak még tán felárat is kell fizetnie. És fizet is, mert tudja, érzi, megéri, meg, mert újra bizseregni kezd benne az élet, vagy egy másféle, de szokatlan és mégis ismerős lelkesedés. Csak úgy, mint fiatalon, bele a vakvilágba, és csak úgy majdnem, hogy semmitől, a létezésről magától. És annak otthon vágya lesz biztosan, bárki is várja haza, vágya az életre, a szexre, ha a szaporodásra nem is, mert talán ott sincs minnek és kinek és mire szaporodni. S tán ez a lélekkel telődés átragad a többiekre is, és az ő asszonyuk se marad hoppon negyednapra. És mi van abban, mi bűn, ha egyszer legalább ebben a bűdös életben ez a csapat kiválasztottnak érzi magát. Vendégnek, igazi vendégnek, itt, ahol előre kell ugyan fizetni, de aztán jöhet a mindent bele. A mulatás, a sose halunk meg ígérete, vagy más. Lehet, de mi nem, három napig biztosan nem, mert igazi pechvogelnek kellene lenni annak, aki meghal, kinevetni való bohócnak, ha jobblétre szenderülne, mielőtt leenné, leinná, amit már jóelőre, *rég* kifizetett.

III.

Végül is, miért lenne baj, ha valamiféle ösztönös, többszólamú vágy találkozik a mi jól kifundált, hagyományt is őrző disznótorunkkal? Mért lenne baj, ha néhány napra elfelejtenénk, hogy csak kis csavarja vagyunk egy böhömnyagy gépezetnek, ami hol cammog, hol rohan, gurul, vagy csak sodródik velünk megállíthatatlanul, ki tudja hová? Ha felejtenek vendégek és vendéglátók? Ki tajtrészezen, ki színjózanul, ki fetrengve a saját mocskában, önmagát is végtelenül sajnálva az egész emberiséggel egyetemben. Ki pedig megbotránkozva és – döbbenve a többiek gátlástalanságán, tudva mégis, hogy el nem dobhatja őket magától, mert ő is csak egy a többiek közül. És nincs hegy, nincs sziget, csak az igazán, a mértéktelenül gazdagoknak, hogy felülről vagy messziről nézhesse társait, és mélyen megvethesse őket. És a magyar étel alkalmas mindenre. A magyar kaja olyan, mint a csecsemőszáj, ami elrontja, megsebzí az anyamellet, de aztán meg is gyógyítja a nyállal, a rendszeres tréninggel. Hát a kaja is ilyen, ha zsíros is a hús, emészthető lesz a párolt lila káposztával vagy más savanyúsággal, s a hurkába töltött fehér üröm keserve, alig érezhető keserősége segít az emésztésben. S a sok savanyított zöldség amúgy is csak lassan emészthető, így hát időt ad az egész rendszernek, időt, ami általában egyre kevesebb. Ajándék hát a magyar étel, energiát ad jócskán, de emészteni se nehéz. A bor pedig a gyomornak is jó, nem kell annyi savat termelnie, az aperitifnek kínált pálinka pedig felér egy egzotikus méregtelenítéssel. A magas fokú alkohol tisztára, mármár zsírmentesre pucolja a beleket, minden letapadványt, hozzáadott ízfokozót, mesterséges színezéket felold. Megszínesedett szegény beleink újra kifehérednek általa.

És hogy zsiibadt a disznó, mikor belevágják a kést? Hát milyen legyen? Nem jobb az elektromosan létrehozott kóma neki? A még lüktető szív, a még szűrhető, öldökölhető szív, a még mozgó valami a házivadász szeme előtt? Mint a régi, hajnali visítás? A disznófélelem és a félelemből elengedett széklet a disznó fára, vagyis sonkái közt?

